MUNTANYA

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA
Club Alpí Català

Núm. 781 Juny 1992

ELLS JA HO SABEN

I TU ?

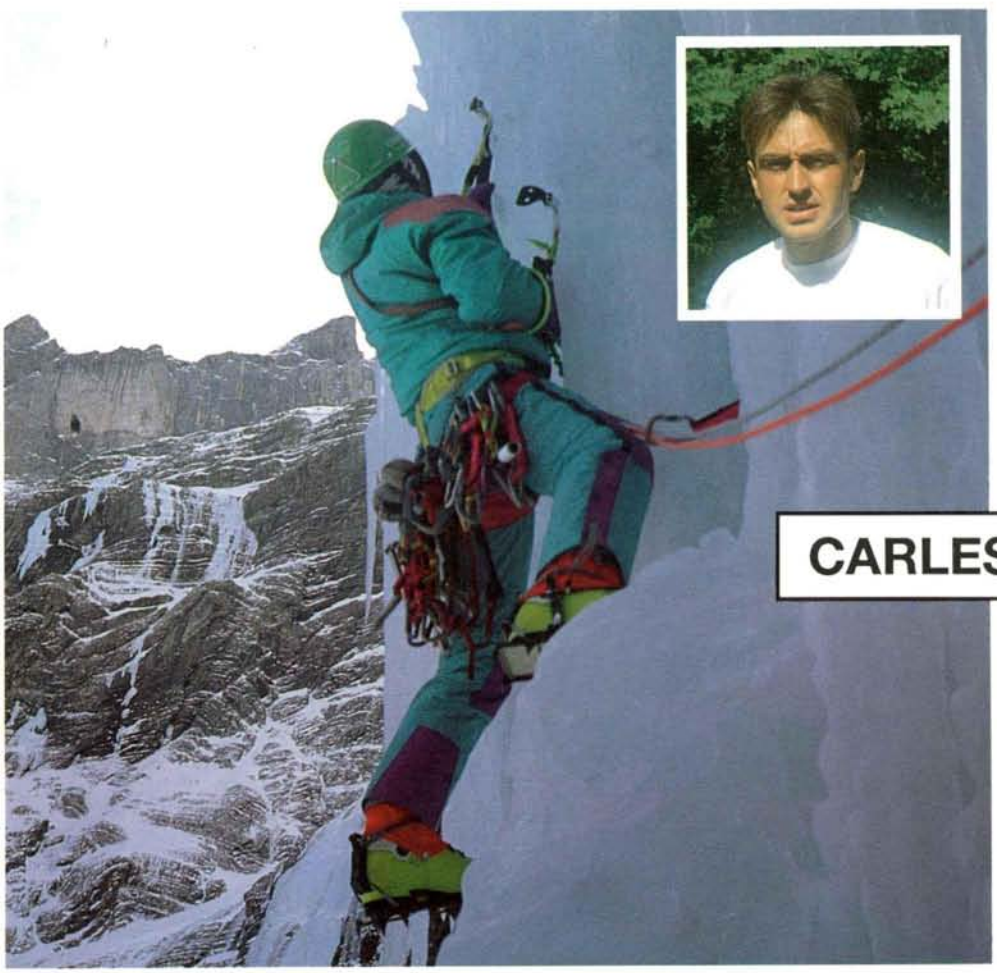

CARLES VALLES

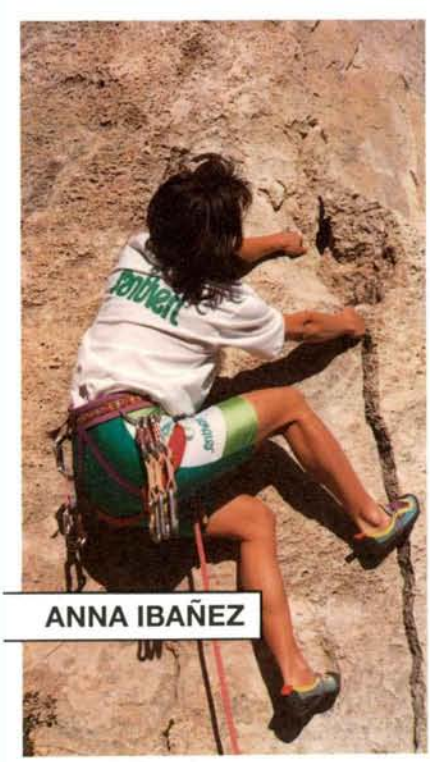

ANNA IBAÑEZ

Sí, ells ja saben que una dieta completa i equilibrada és essencial per aconseguir l'exit en les competicions de més alt nivell. Sí, ells ja saben que Casa Santiveri fa més de cent anys que es dedica al món de la dietètica i està en contínua investigació per crear, desenvolupar i perfeccionar els seus productes dietètics obtenint així els màxims resultats.

Per aquest motiu, ells confien en Santiveri i consumeixen els seus productes, els resultats obtinguts han demostrat que Santiveri es la millor en dietètica com ells ho són en l'esport.

I TU?

Ja saps que l'alimentació ocupa un lloc de màxima importància en la vida diària? I que una dieta rica i equilibrada, pot ajudar-te a superar situacions d'stress, obesitat, mancances alimenticies o enfermetats?

Santiveri posa a la teva disposició la més amplia gama de productes dietètics per que la teva vida sigui cada dia millor i et trobis en perfecta forma física i la teva salut sigui inmillorable.

Els esportistes d'èlit confien en Santiveri.

ELS ESPORTISTES Nº 1 ESTAN AMB

Santiveri

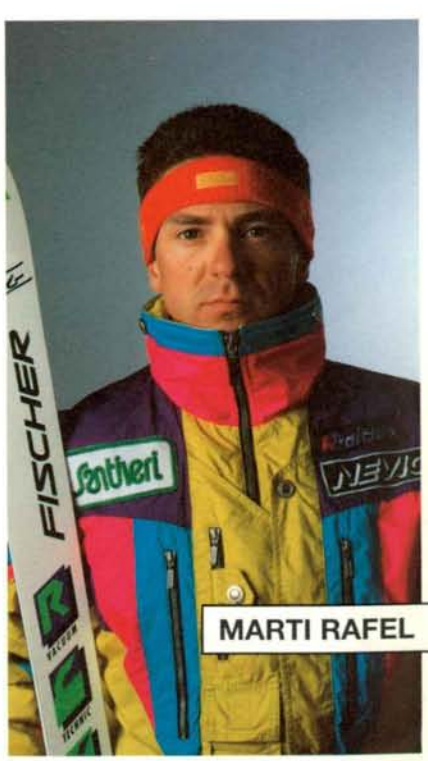

MARTI RAFEL

PEDRA-NEU

10ª OFERTA D'ESCALADA

COMUNICACIONS

METRO

LÍNIA-V-BADAL
LÍNIA-III-PL. CENTRE

BUS

15-54-70-72-43-56-57

CINTURÓ DE RONDA
AVDA. DE MADRID

PEDRA-NEU

MUNTANYA		ESCALADA	
PIOLET (MÀNEC RECOBERT CAUTXU) + **GRAMPONS**	**13.900,=**	SABATILLA BOULDER + TALABARD	**9.390,=**
LLOGUER DE:		PEU DE GAT + CORDA (8.8 X 45)	**13.500,=**
GRAMPONS PIOLETS ESQUÍS DE MUNTANYA A.R.V.A.		PEU DE GAT + TALABARD	**10.900,=**
CANVIEM LES SOLES DE:		CORDA (8.8 X 45) + TALABARD	**12.990,=**
BOTES PEUS DE GAT NINJA		10 CINTES EXPRÉS + 20 MOSQUETONS	**11.995,=**

PEDRA-NEU

Horari: 11 a 14 i 17 a 20.30 hores.

C/ BRASIL, 48 (CINTURÓ DE RONDA / AVDA. DE MADRID). 08028-BARCELONA
☎ **(93) 330 27 74**

PEDRA-NEU

Als seus peus

calçat infantil

Crimp®

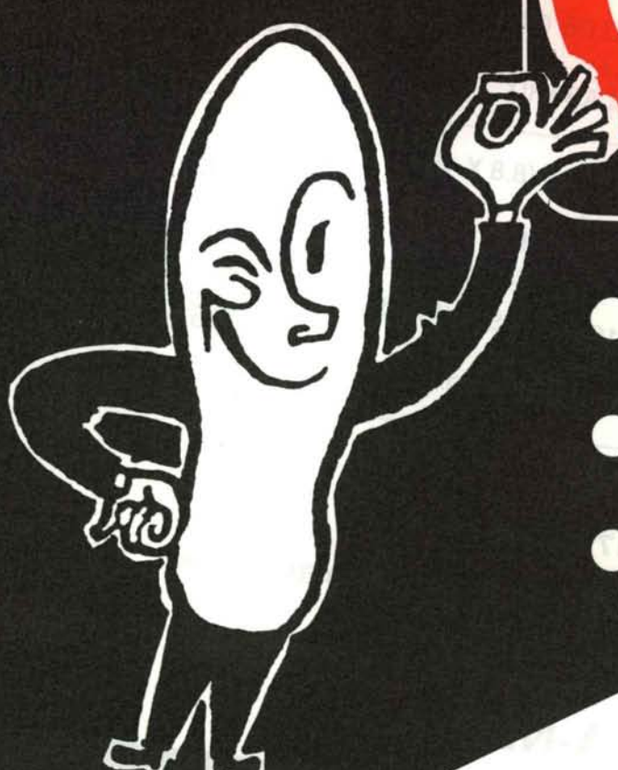

- BALMES
  PLAÇA MOLINA
- AVDA.
  PAU CASALS, 15
- PASSEIG
  SANT JOAN, 139

MUNTANYA

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

Club Alpí Català

ANY CXVI, VOL. 96, NÚM. 781, JUNY 1992

SUMARI

Portada: L'impressionant salt d'aigua del barranc de Bagüenya
Foto: Josep de Tera

Editorial: Voluntat de ser **90**

El centenari de les Bases de Manresa, *Josep Nuet i Badia* **91**

Bases per al futur nacional de Catalunya
Comissió Gestora del Centenari de les Bases de Manresa **93**

La rambla de Barcelona: passeig i riera, *Oriol Riba i Arderiu* **97**

Del riu Cérvol al Tastavins, amb la Rogativa de Vallibona
Francesc Olivé i Guilera i *Francesc Beato i Vicens* **101**

Pic d'Erist N i punta dels Millars, *Josep de Tera i Camins* **108**

Els camins dels quatre mil, 2: Dôme de Neige d'Écrins (4.101 m) (Delfinat), *Lluís Català i Viladevall, Mark Grossmann i Camps, David Mengual i Padrós* i *Jordi Roca i Valls* **114**

El massís del Monte Rosa amb esquís
Xavier González i Gràcia **117**

Pel Moianès en bicicleta, *Joan M. Vives i Teixidó* **120**

Els noms dels esports, *Anna Borbonet i Macià* **125**

Salvador Llobet, un excursionista que visqué de la geografia
Josep M. Panareda i Clopés **127**

Vies d'escalada, *a cura d'Armand Ballart* **128**

Crònica del Centre **129**

Crònica del món excursionista **129**

Llibres i mapes **131**

Redacció, administració i publicitat:
Paradís, 10. 08002 Barcelona
Tel. (93) 315 23 11
Director:
Josep Nuet i Badia
Secretari:
Joaquim Bordons i Serra
Consell de redacció:
David M. Aloy, Francesc Beato, Jordi Canals, Francesc Herrera, Agustí Jolis, Modest Montlleó, Alfred Montserrat, Josep de Tera
Corrector lingüístic:
Eulàlia Nuet i Badia
Cartògraf i dibuixant:
Armand Ballart
Maquetador:
Josep Nuet i Badia
Publicitat:
Adolf Garcia
Tel. 237 29 21 - Fax: 415 01 88
Fotocomposició:
EDICIÓ LÀSER – Fotocomposició
Rosselló, 431, entr. 3ª. Tel. 450 20 07
Fotomecànica:
T4 Sorrosal, S.A.
Pujades, 68-72, 3r 3ª. 08005-Barcelona
Impressió:
INGOPRINT, S.A.
Maracaibo, 11. 08030-Barcelona
Preu d'aquest exemplar:
580 ptes. (IVA inclòs)
Preu de subscripció anual:
3.100 ptes. + IVA (sis exemplars)
A l'estranger: 4.400 ptes.
Comanda de números endarrerits a la redacció de la revista
Dipòsit legal: B. 545-1958
ISSN: 0212-2111

• Els articles publicats a MUNTANYA expressen l'opinió dels seus autors.

• La revista MUNTANYA, editada pel Centre Excursionista de Catalunya-Club Alpí Català, es publica sense cap finalitat lucrativa.

© El *copyright* dels articles, tant de la part literària com de les il·lustracions, és dels autors respectius. Per tant, és absolutament prohibida la reproducció total o parcial, per qualsevol sistema, dels articles de la revista MUNTANYA sense permís escrit dels propietaris del *copyright*.

NORMES DE PUBLICACIÓ DE *MUNTANYA*

Els autors que vulguin publicar els seus treballs a la revista MUNTANYA han de tenir present el següent:

Els articles cal que siguin escrits correctament en català i mecanografiats a doble o triple espai en fulls de mida DIN A-4, deixant uns marges laterals d'un parell de centímetres.

Els articles aniran encapçalats pel títol i portaran a continuació el nom dels autors.

Els peus de les il·lustracions i el nom de l'autor aniran escrits en un full a part, precedits per un número que es repetirà a la fotografia o dibuix corresponent.

Per a facilitar la correcció dels originals, no utilitzeu els subratllats en els textos que vulgueu publicar.

Els mapes, dibuixos i gràfics haurien de ser dibuixats correctament amb tinta xinesa sobre paper blanc o vegetal. Les fotografies, en còpies de paper brillant blanc i negre o en diapositives, cal que siguin ben exposades i amb bona definició, que tinguin contrast, però que no siguin excessivament fosques.

Voluntat de ser

Enguany celebrem el centenari de l'aprovació de les Bases de Manresa, l'any 1892, de les quals hi ha una àmplia referència en l'article que publiquem en aquest mateix número de MUNTANYA.

Les Bases de Manresa són un document que va sintetitzar les legítimes aspiracions de Catalunya, sobretot a ser i a projectar-se com a poble.

És amb aquest mateix esperit que la Comissió Gestora del Centenari de les Bases de Manresa, de la qual forma part el Centre Excursionista, juntament amb altres entitats cíviques i culturals germanes, ha redactat un nou document –Bases per al futur nacional de Catalunya–, molt ben elaborat, que, en part, reformula molts dels principis que ja recollien les Bases de Manresa, orientat a la recuperació de la plena sobirania nacional de Catalunya.

Com a excursionistes i catalans som sensibles i estem atents a totes les realitats i esperances del nostre poble, i volem el millor per al nostre país. Per tant, estem convençuts que el millor per a Catalunya és que pugui ser ella mateixa, en plenitud.

I aquesta afirmació d'identitat, la fem des d'una posició de comprensió i de solidaritat amb altres pobles i cultures. Com a excursionistes que som, coneixem moltes realitats ben diferents i som capaços de veure les coses des de molts cantons, com aquell que mira un mateix cim des de diferents angles. Per això estem convençuts que la diversitat de cultures i de nacions és una riquesa del món actual i un patrimoni de tota la humanitat. Com en un paisatge, que, com més elements diferents té, més atractiu és.

Catalunya, com a nació que és, ha de veure reconeguts els seus drets legítims com a poble amb una llengua i una cultura pròpies i el dret a ser un poble més, solidari, obert, però convençut de la seva identitat, en el conjunt dels pobles germans d'Europa.

Tanmateix, aquests grans principis no seran efectius si cadascú no afronta les seves responsabilitats i fa el que ha de fer perquè el nostre poble sigui el que ha de ser. És una tasca dura i que cal fer amb tenacitat, sense cansar-se, perquè serà llarga, i amb la il·lusió serena del qui sap què vol i està disposat a lluitar per un ideal noble.

Tal com escrivia, l'any 1987, l'historiador Josep Benet: «Avui [...] tothom pot constatar –adversaris i amics– que el catalanisme polític no fou vençut per la força de les armes, ni per l'intent de genocidi cultural posterior. Però, alhora, els catalans hem de constatar, amb preocupació, que encara manca molt per a aconseguir alguns dels objectius autonòmics que constaven en les Bases de Manresa i que continuen tenint plena vigència, malgrat haver transcorregut gairebé cent anys des de la seva aprovació. L'any del centenari de les Bases que s'acosta, el 1992, s'hauran aconseguit? Caldrà treballar molt Catalunya endins i lluitar molt Catalunya enfora perquè sigui així».

Des del nostre camp d'actuació, l'excursionisme en totes les seves expressions, contribuïm a fer que Catalunya sigui, no un poble anònim i gris, sinó el nostre poble.

El centenari de les Bases de Manresa

Josep Nuet i Badia

Amb el nom de Bases de Manresa són conegudes les *Bases per a la Constitució Regional Catalana*. Aquest document, relativament breu, proposava un conjunt d'articles constitucionals pels quals Catalunya es regiria en la seva relació amb l'estat central –Espanya– i les competències que tindria en el govern interior.

Per a situar-nos en el context històric, hem de recordar que l'elaboració de les Bases de Manresa es produeix en uns anys de desvetllament dels sentiments nacionals de Catalunya i de reivindicació de la personalitat i la cultura catalanes.

Recordem els fets més significatius. La presentació al rei Alfons XII de la *Memoria en defensa de los intereses morales y materiales de Cataluña*, conegut popularment amb el nom de *Memorial de Greuges* (1885), en el qual es recollien les reivindicacions polítiques i econòmiques de Catalunya. La publicació del poema *Canigó* de Mn. Cinto Verdaguer (1886) i de l'obra *Lo Catalanisme. Motius que'l legitiman, fonaments científichs y solucions pràcticas*, de Valentí Almirall (1886), obra en la qual hi ha la primera exposició sistemàtica de la doctrina catalanista, que proposava com a solució el federalisme. La celebració dels Jocs Florals de 1888 a Barcelona, presidits per la reina regent Maria Cristina, en els quals Marcel·lí Menéndez i Pelayo pronuncià un important discurs, en català, en defensa de la llengua catalana. Presentació d'un *Missatge*, en català, a la reina regent Maria Cristina, en ocasió de la seva visita a Barcelona per a inaugurar l'Exposició Universal de 1888, en el qual es demanava un règim autonòmic per al Principat de Catalunya. La campanya a favor del Dret Civil català (1889), que aconseguí la modificació de l'article 15 del Codi Civil espanyol; aquest èxit va ser qualificat com la primera victòria del catalanisme. Fusió de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, fundada el 1876, amb l'Associació d'Excursions Catalana, que s'havia escindit de l'anterior el 1878; juntes van constituir el Centre Excursionista de Catalunya, entitat degana de l'excursionisme català. La fundació de l'Orfeó Català (1891), per Lluís Millet i Amadeu Vives, entitat coral capdavantera del moviment orfeonista de Catalunya. La publicació de *La Tradició Catalana. Estudi del valor ètich y racional del regionalisme català*, de Josep Torras i Bages (1892), que és una història del pensament català i una justificació des del punt de vista de l'ortodòxia catòlica dels principis del catalanisme.

LA UNIÓ CATALANISTA

La Unió Catalanista era una entitat política que es formà a Barcelona, el 1891, i en la qual participaven diverses corporacions i associacions catalanistes. Aquesta entitat sorgí arran dels contactes que la Lliga de Catalunya tingué amb altres entitats d'arreu del país per a fer un front comú en la campanya en defensa del manteniment del dret català, amenaçat per la reforma del Codi Civil de l'estat espanyol.

Aleshores la Lliga de Catalunya va idear la constitució d'una entitat que relligués totes les associacions catalanistes. Durant l'any 1890 es van fer reunions preparatòries i es preparà un reglament, que va ser aprovat per les entitats adherides i per l'autoritat governativa el febrer de 1891. El president de la Unió Catalanista era Lluís Domènech i Muntaner i el secretari, Enric Prat de la Riba.

La primera actuació de la Unió Catalanista va ser la seva reunió de Manresa, la 1ª Assemblea General de la Unió Catalanista, que va tenir lloc a la Casa de la Ciutat de Manresa, els dies 25, 26 i 27 de març de 1892.

LES BASES DE MANRESA

En la primera assemblea de la Unió Catalanista s'aprovà el text *Bases per a la Constitució Regional Catalana*. L'esborrany d'aquest text va ser redactat per una ponència formada per Joan Josep Permanyer, Àngel Guimerà, Josep Coroleu, Ramon Picó i Campamar i Antoni Aulèstia i Pijoan i els membres de la Junta Permanent de la Unió Catalanista.

Les Bases, segons Rovira i Virgili, «estaven inspirades en la fórmula federalista amb algunes concessions al vell règim de Catalunya, i responien, més que al pensament de Prat de la Riba, a les concepcions del jurisconsult Joan Josep Permanyer.» En el debat previ a l'aprovació de les Bases, es van posar de manifest posicions clarament nacionalistes, com les d'Àngel Guimerà o d'Enric Prat de la Riba, al costat d'altres de més regionalistes. La redacció final del text va ser fruit del consens entre les diferents posicions.

Les Bases de Manresa van ser, tanmateix, un revulsiu per a un estat centralista i uniformista. Tant és així que van ser titllades de separatistes. Segons l'historiador Fernández Almagro: «Las Bases de Manresa causaron en la opinión del resto de España alarma, recelo, multitud de reparos y objeciones».

Per altra banda, reclamaven del poder central un seguit de competències, moltes de les quals no es troben reconegudes en l'Estatut d'Autonomia actual. Vegeu, com a exemple, les se-

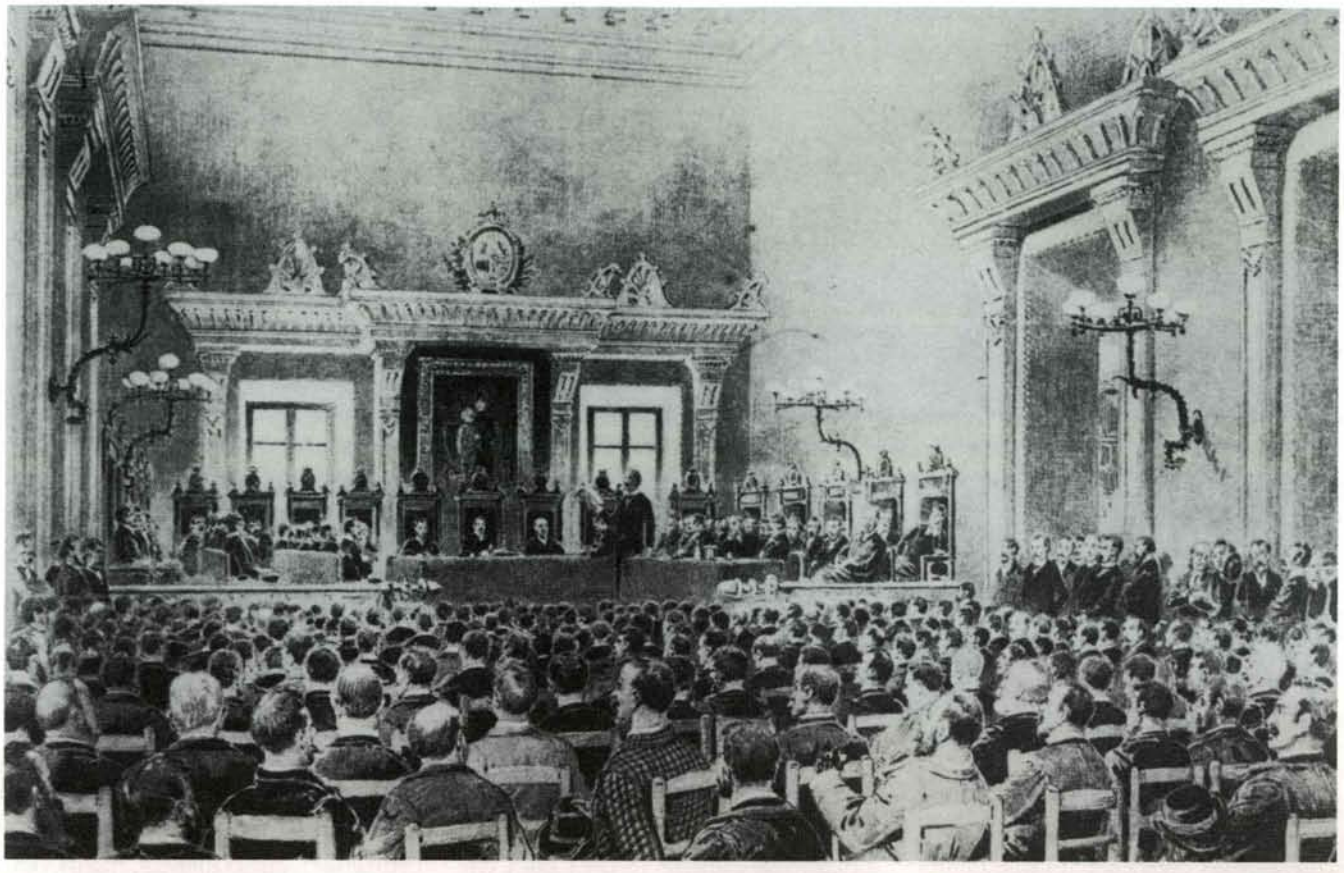

Dibuix de Jaume Pahissa, d'una de les sessions de la 1ª Assemblea.

güents: El català, llengua única oficial a Catalunya i en les relacions de Catalunya amb el poder central (base 3ª); competència exclusiva de Catalunya en ordre públic (base 13ª), en legislació civil, penal, mercantil, administrativa i processal, en establiment i cobrament d'impostos i encunyació de moneda (base 6ª); formació de l'exèrcit per voluntaris (base 12ª) i exercici per catalans dels càrrecs militars que comportin jurisdicció (base 4ª).

Les Bases de Manresa, durant molts anys, van constituir el paradigma de les aspiracions catalanistes.

EL CENTENARI DE LES BASES DE MANRESA

Amb motiu del centenari de les Bases de Manresa i per commemorar aquesta efemèride, un conjunt d'entitats cíviques de Catalunya es van constituir en Comissió Gestora del Centenari de les Bases de Manresa.

Les entitats que formen aquesta Comissió són: Amics de la Ciutat, Ateneu Barcelonès, Centre Excursionista de Catalunya, Club Arnau de Vilanova, Comitè Olímpic de Catalunya, Federació d'Ateneus de Catalunya, Federació Catalana d'Associacions i Clubs UNESCO, Federació Catalana d'Entitats Corals, Fundació Congrés de Cultura Catalana, Grup Sant Jordi, Institut d'Estudis Catalans, Justícia i Pau de Catalunya, Òmnium Cultural, Òmnium Cultural de Manresa i Unió Excursionista de Catalunya.

Aquesta comissió, en la qual han participat nombrosos experts, ha redactat unes noves Bases, que recullen i articulen en un document molt ben treballat les aspiracions més profundes del poble de Catalunya a ser i a dotar-se dels instruments per a accedir a la seva plena sobirania, en un esperit de solidaritat i de cooperació amb les altres nacions d'Europa i de tot el món.

BASES PER AL FUTUR NACIONAL DE CATALUNYA

A continuació publiquem íntegre el document elaborat per la Comissió Gestora del Centenari de les Bases de Manresa, que van presentar a la ciutat de Manresa, com a signe commemoratiu i d'homenatge als catalans que el 1892 hi aprovaren el document polític conegut amb el nom de Bases de Manresa.

BIBLIOGRAFIA

J. M. AINAUD DE LASARTE, et al. (1992): *Recull de textos sobre les Bases de Manresa (1892) i el seu temps*. Generalitat de Catalunya. Barcelona.

Club Arnau de Vilanova (1992): *Les Bases de Manresa i el futur de Catalunya. Respostes d'historiadors*. Col. Arnau de Vilanova, 8. Llar del Llibre. Barcelona.

M. COLL I ALENTORN (1982): *Els orígens i primers temps de la Renaixença catalana* [in: *Commemoració de la Renaixença*]. Nadala de la Fundació Jaume I. Barcelona.

L. FERRER et al. (1987): *A noranta-cinc anys de les Bases de Manresa*. Òmnium Cultural, Ajuntament de Manresa i Caixa de Manresa. Manresa.

J. M. GASOL (1987): *Les «Bases de Manresa». 1ª Assemblea de la Unió Catalanista*. Col. Episodis de la història, 268. R. Dalmau editor. Barcelona.

J. LLORENS I VILA (1992): *La Unió Catalanista*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona.

BASES PER AL FUTUR NACIONAL DE CATALUNYA 1992

Reunits a la ciutat de Manresa, com a signe commemoratiu i d'homenatge als catalans que el 1892 hi aprovaren el document polític del nacionalisme català conegut com a Bases de Manresa, nosaltres, associacions i entitats cíviques de Catalunya, i els representants de comissions cíviques de les Illes Balears i del País Valencià,

AFIRMEM QUE

els drets nacionals catalans es fonamenten en una llarga història política. La Nació Catalana és un poble de deu milions de persones, situat a l'Europa mediterrània, que durant més de mil anys s'ha anat configurant amb una llengua pròpia, una cultura, unes arrels religioses i una evolució social i política ben diferenciades, i que ha donat aportacions remarcables a la cultura universal. La Nació Catalana ha gaudit, durant set-cents anys, de sobirania i, malgrat haver-la perduda, sempre ha mostrat la voluntat de recuperar-la, en sintonia amb les aspiracions de llibertat, justícia i pau, i d'acord amb el creixent i general reconeixement dels drets dels pobles a la llibertat i a unes institucions pròpies de govern per mitjà de l'exercici del dret a l'autodeterminació. Avui, després de dotze anys d'Estatut d'Autonomia i malgrat l'existència de parlaments propis, de governs autònoms i de pràctiques polítiques democràtiques, es constaten les greus limitacions d'un marc polític que nega la sobirania al poble de Catalunya, posa en risc la continuïtat de la llengua, la cultura i el dret civil, manté un tractament fiscal discriminatori, impedeix la presència directa de la Nació Catalana a Europa i al món, i fa impossible l'establiment de lligams institucionals entre Catalunya, el País Valencià i les Illes Balears.

El caràcter liberal, obert i tolerant, comú a tota la Nació Catalana, va fer que, durant el temps que gaudí de sobirania pròpia, ningú no pretengués imposar un sistema sòcio-polític unificador a tota la Nació. Actualment l'extensió de la consciència nacional, la composició sòcio-política i la voluntat d'aconseguir la sobirania, diferents en cada territori, condicionen el ritme d'aconseguir-ne l'exercici. En conseqüència, primer afirmem el dret que té la Nació Catalana d'accedir a la sobirania i després explicitem en forma de bases els drets que corresponen a Catalunya.

LA NACIÓ CATALANA

Històricament, Catalunya, les Illes Balears i el País Valencià componen la Nació Catalana i comparteixen una mateixa identitat caracteritzada per la llengua, la cultura i el marc geogràfic. Els ciutadans de la Nació Catalana, amb una consciència col·lectiva comuna, aspiren a continuar essent protagonistes de la seva història.

La Nació Catalana té el dret a l'autodeterminació i a exercir-lo quan lliurement ho decideixi.

La Nació Catalana té dret a recuperar la seva sobirania i a dotar-se de les institucions polítiques pròpies d'un estat sobirà. La constitució de l'estat s'iniciarà quan ho decideixi qualsevol dels seus components. Els altres formaran part d'aquest estat segons la seva lliure decisió.

Afirmem el dret dels homes i dones de la Nació Catalana i de les seves organitzacions a continuar treballant per la reconstrucció de la unitat nacional.

CATALUNYA

1

Catalunya s'ha de dotar de les institucions pròpies d'un estat sobirà.

2

Catalunya ha de poder establir lliurement les seves relacions internacionals i ha de participar activament en la construcció d'àmbits polítics més amples i d'un món més just i solidari. Catalunya ha de ser membre de les organitzacions del sistema de les Nacions Unides, de la Conferència sobre la Seguretat i la Cooperació a Europa, i de les altres organitzacions intergovernamentals mundials i regionals.

3

Catalunya ha de formar part de la Comunitat Europea amb els mateixos drets i deures que els estats membres, i ha d'evolucionar amb ells fins a la consecució de la unió política i econòmica.

4

Catalunya ha d'establir unes noves relacions amb els altres pobles de l'actual Regne d'Espanya, sobre la base de la igualtat i el reconeixement de les sobiranies respectives, i amb voluntat de cooperació.

5

Catalunya ha d'exercir els poders legislatiu, executiu i judicial sense altres limitacions que les derivades de la lliure pertinença a instàncies internacionals. Catalunya ha d'organitzar el seu propi model d'administració.

6

Catalunya ha de recaptar els seus impostos i dispo-

sar dels seus recursos financers en el marc del procés europeu d'integració econòmica, i ha d'exercir amb llibertat la solidaritat amb els altres pobles. Catalunya ha de regular el marc d'actuació dels agents econòmics i de les seves relacions, i ha de decidir el disseny de la política econòmica, laboral i social.

7

Catalunya ha de regular el règim de la sanitat i de la seguretat social i el seu adequat finançament, per tal de poder garantir el benestar social de tots els seus ciutadans.

8

Catalunya ha de dotar-se d'un sistema, segons un model propi, per a la defensa del territori i la seguretat interior sota la primacia del poder civil, i ha de contribuir a una nova estratègia de pau i seguretat europea i mundial en el marc de les Nacions Unides.

9

Catalunya ha de determinar l'ús i l'ordenació dels seus territoris, ha de vetllar per la protecció i restauració del medi ambient i del paisatge, i ha de contribuir a fomentar un model de desenvolupament autosostenible i harmònic amb la naturalesa.

10

Catalunya ha de tenir com a única llengua oficial el català. Les institucions de govern han d'assegurar-ne la primacia social en tots els usos públics. Catalunya ha de garantir el respecte dels drets lingüístics personals referents a les altres llengües usades al seu territori. L'aranès continuarà essent llengua oficial a la Vall d'Aran.

11

Catalunya ha de fomentar el desenvolupament de la seva identitat cultural i ha de participar en l'elaboració de la política cultural europea. Ha de desenvolupar, també, una política científica i de recerca tecnològica d'acord amb les seves prioritats.

12

Catalunya ha de determinar el seu model educatiu d'acord amb la seva tradició pedagògica, per tal de crear una escola que asseguri la catalanitat en la llengua, els continguts i les actituds, i fomenti els valors democràtics.

13

Catalunya ha de constituir-se com a espai nacional de comunicació que garanteixi alhora el desplegament dels mitjans de comunicació catalans i els drets personals de tots els residents en el seu territori. Catalunya ha de participar en l'elaboració d'un nou model comunicatiu europeu que permeti la protecció de les comunitats culturals més febles i la pluralitat informativa.

14

Catalunya ha de fomentar la participació internacional de les seves organitzacions no governamentals (ONG). Catalunya ha de participar directament en el moviment olímpic mundial i la pràctica esportiva internacional mitjançant el seu propi Comitè Olímpic i les corresponents seleccions nacionals.

15

Catalunya ha d'establir la seva política immigratòria, ha d'eliminar totes les discriminacions entre els ciutadans i ha de fomentar models de societat més lliures i més fraternals.

• • •

En conseqüència, demanem al poble de Catalunya, a les seves institucions, a les forces polítiques i a les entitats i associacions de tota mena que actuïn de manera decidida, pacífica i democràtica, per tal d'aconseguir aquests objectius.

Demanem al poble espanyol, a la resta dels pobles europeus i del món, i als seus representants, que reconeguin el dret de la Nació Catalana a la seva sobirania.

Demanem que les Nacions Unides i les altres institucions internacionals reconeguin la nostra legítima aspiració a formar part directament de la comunitat de les nacions, per a contribuir a l'enfortiment de la democràcia, a l'establiment de la justícia, al desplegament de les llibertats i a la consolidació de l'estabilitat, la governabilitat i la pau.

ELS DRETS NACIONALS DELS CATALANS

UNA LLARGA HISTÒRIA

1. La realitat nacional

La Nació Catalana es forma a partir del segle IX a cavall dels Pirineus. Inicialment constitueix la marca o frontera de l'imperi franc amb els àrabs. Pel seu origen Catalunya ha estat sempre vinculada a Europa. Des del territori inicial, el poble català avança enfront de l'Islam fins arribar a Múrcia i a les Illes Balears. En menys d'un segle, entre el 1148 i 1245, pren la seva configuració nacional. L'espai nacional sota el casal de Barcelona s'estructura en tres grans unitats internes, el Principat de Catalunya i els Regnes de València i Mallorca, entorn dels centres urbans més grans: Barcelona, València, Ciutat de Mallorca i Perpinyà.

El poble català s'ha constituït al llarg de la història a partir de la confluència, sobre els elements autòctons, de moviments immigratoris provinents, en diverses èpoques, d'Occitània, d'Aragó, de Múrcia i d'Andalusia. La Nació Catalana i el sentiment d'identitat que se'n deriva es basen en un procés permanent d'integració social, lingüístic i cultural, d'elements heterogenis dins d'una societat que ha demostrat una remarcable capacitat d'evolució econòmica i transformació social.

2. La independència de la Nació Catalana

En la memòria històrica del poble català hi ha la consciència d'haver gaudit d'una sobirania secular. Ja des de l'alta Edat Mitjana els Comtes de Barcelona esdevenen sobirans de fet damunt el conglomerat de comtats catalans i també en relació amb els reis i emperadors francs. Els Comtes de Barcelona esdevenen Reis d'Aragó a partir de 1137 per unió dinàstica, i a partir de 1516 Catalunya-Aragó i Castella tenen el mateix rei.

Malgrat la unió d'aquestes Corones, Catalunya continua amb el règim constitucional de sobirania pactada, conservant especialment els seus poders sobirans amb un sistema administratiu i judicial propi, una política fiscal, monetària i econòmica independent, i amb relacions internacionals en determinades ocasions.

Entre 1640 i 1652 Catalunya, amb l'ajuda de França, lluita contra el rei d'Espanya en l'anomenada Guerra dels Segadors. El Tractat dels Pirineus de l'any 1659 estableix la pau i el rei d'Espanya cedeix al rei de França el nord de Catalunya, que encara forma part de l'actual Estat francès. En coincidència amb la guerra dels catalans, els portuguesos recuperen la seva independència.

3. L'època de dependència i resistència

Com a conseqüència de la guerra de Successió (1702-1714) se signa el Tractat d'Utrecht. El poble català és sotmès a les lleis de Castella i el seu territori queda fragmentat amb la cessió de Menorca a la corona anglesa.

Malgrat això, l'intent de creació d'un estat-nació espanyol, construït amb matriu castellana, toparà sistemàticament amb la reacció dels diversos sectors socials i polítics del poble català. Ja el 1769 els representants catalans presenten al rei un memorial on es denuncia el tracte colonial i es reivindiquen la llengua, l'economia i l'administració pròpies.

Des de la segona meitat del segle XVIII Catalunya és present al desenvolupament industrial europeu, i això marca una diferenciació econòmico-social amb Castella.

Al final del primer terç del segle XIX sorgeix el moviment cultural català conegut amb el nom de la Renaixença, paral·lel als moviments de ressorgiment nacional característics d'aquest temps en molts indrets d'Europa.

Després d'altres intents de reivindicació de la personalitat nacional de Catalunya, l'any 1892 l'assemblea de la Unió Catalanista aprova les anomenades Bases de Manresa, projecte de constitució catalana del qual celebrem el centenari.

El 1914 es constitueix la Mancomunitat de Catalunya, institució administrativa que fa una gran obra de cohesió nacional especialment lingüística, cultural i d'infrastructures. El 1919 la Mancomunitat presenta al Govern espanyol un projecte d'Estatut d'Autonomia que la situació sòcio-política i finalment la Dictadura de Primo de Rivera fan impossible.

Les eleccions municipals de 1931 donen la victòria a les candidatures republicanes i nacionalistes, i fan que el 14 d'abril el President Macià proclami la República catalana, la qual uns dies més tard, en negociació amb el Govern provisional de Madrid, es converteix en la Generalitat de Catalunya.

La Generalitat elabora un projecte d'Estatut d'Autonomia (Estatut de Núria) aprovat en referèndum per amplíssima majoria dels catalans, però els poders del Projecte d'Estatut són notablement retallats durant el procés de discussió i aprovació a les Corts espanyoles el 1932.

4. L'intent de liquidació de la identitat catalana

El sistema democràtic establert el 1931 és suprimit el 1939, com a conseqüència de la rebel·lió militar, i després de tres anys de guerra civil. Un dels principals motius adduïts pels rebels és la preservació de la unitat d'Espanya, que consideren en perill.

El poble català sofreix una repressió en tots els ordres de la vida social i col·lectiva. El President de la Generalitat, Lluís Companys, és afusellat i la majoria dels dirigents polítics i sindicals són morts, empresonats o s'han d'exiliar. El gruix de la intel·lectualitat catalana pateix l'exili. L'ús públic de la llengua catalana és prohibit i perseguit, la Universitat i els centres d'ensenyament espanyolitzats, i s'imposa la versió de la història d'Espanya dels vencedors.

El poble català, durant els quaranta anys de dictadura franquista, sofreix la manca de les llibertats usuals a l'Europa Occidental i la persecució de la seva identitat nacional.

5. Els darrers anys

La mort del general Franco i l'existència d'una creixent oposició, començada ja el mateix any 1939 i que va prenent un cos englobador de gairebé tots els grups i les forces d'oposició cap als anys 1970, obren el camí de la recuperació de les llibertats. La negociació entre els representants catalans i els dirigents espanyols dóna lloc a la constitució espanyola de 1978, que permet els actuals Estatuts d'Autonomia de Catalunya, País Valencià i les Illes Balears. Malgrat tenir nombroses deficiències des del punt de vista nacional, són acceptats majoritàriament pels catalans, que esperaven una interpretació dels textos constitucionals més d'acord amb els drets de la Nació Catalana.

El 12 de desembre de 1989, el Parlament de Catalunya aprova sense cap vot en contra que el poble català no renuncia al dret a l'autodeterminació.

VALORS UNIVERSALS QUE AFIRMEM I COMPARTIM

DESAFIAMENTS I ESPERANCES DEL NOSTRE TEMPS

La consciència dels problemes comuns de la humanitat suscita, en el nostre temps, moltes iniciatives culturals, econòmiques i polítiques que es proposen trobar respostes més adequades a les aspiracions de les persones i dels pobles.

La caiguda de visions unilaterals d'ordre polític, científic i ideològic contribueix a una recerca intel·lectual

més lliure, més modesta i més complexa. S'obren nous camins per a alliberar-nos dels aspectes negatius de les ideologies de la modernitat, del progrés i de la tecnologia.

La crisi dels sistemes de valors interpel·la les grans tradicions culturals i religioses, convida a buscar nous fonaments per a la sensibilitat ètica, i aconsella exercir les responsabilitats comunes sobre la base del diàleg.

El desplegament de la ciència i de la tecnologia obre perspectives que han de ser utilitzades a favor de la qualitat de la vida humana i no per a perfeccionar els sistemes de dominació.

Les contradiccions del model de desenvolupament econòmic dels països avançats han de generar noves propostes econòmiques que siguin viables des del punt de vista ecològic i compatibles amb el respecte a les diversitats culturals i nacionals.

Les escandaloses diferències en el nivell de vida dels pobles reclamen un altre ordre internacional que garanteixi efectivament la justícia i la fraternitat humanes.

El risc de dominació cultural i política exercida pels estats més poderosos i per les indústries de la comunicació ha de ser equilibrat per la protecció efectiva dels drets culturals dels pobles.

La persistència de règims polítics autoritaris i agressius no és compatible amb les creixents i irreversibles aspiracions de tots els pobles a la democràcia, a les llibertats, a la cooperació i a la pau.

La interdependència és un fet nou en la història humana i convida a considerar d'una manera diferent els conceptes d'independència i d'estat sobirà.

La defensa dels drets culturals i polítics de les nacions, que no s'ha de confondre amb la falsa defensa que en fan els nacionalismes excloents, insolidaris o violents, contribueix a l'emergència dels valors universalment reconeguts, convida a donar respostes concretes als desafiaments globals del nostre temps i genera noves esperances de convivència i de pau.

LES NACIONS, PATRIMONI DE LA HUMANITAT ACTUAL

La diversitat de cultures i de nacions és una riquesa del món actual. Cada cultura és patrimoni de la humanitat sencera, tal com proclama la UNESCO. Els processos d'autodeterminació dels pobles, a tots els continents, donaran origen a un ordre internacional més democràtic. Arriba l'hora de demanar a les Nacions Unides que complementin la Declaració Universal dels Drets Humans amb una Declaració Universal dels Drets dels Pobles.

El món ha experimentat uns canvis extraordinàriament positius amb la caiguda de règims totalitaris i amb l'emergència de nacions oprimides durant molt de temps. A tots els continents, l'aprofundiment de la democràcia suposarà la consolidació de les identitats nacionals.

En aquest context, Europa viu un moment important de la seva història i els pobles europeus es disposen a configurar políticament unes institucions comunes que expressin els valors compartits i permetin una presència responsable i eficaç d'Europa en la gestió dels problemes comuns de la humanitat.

Els estats, a Europa, estan en procés de redefinir les seves funcions. Cediran una part important de la seva sobirania a les institucions europees i s'encarregaran de l'execució de molts dels acords comunitaris als seus territoris. No es tracta d'una desaparició dels estats, sinó d'una transformació.

Cal recordar que les institucions europees existents sempre han invocat els grans textos referents als drets humans i han creat instruments efectius per a assegurar la protecció d'aquests drets. Recordem l'existència de la Comissió Europea dels Drets Humans i del Tribunal Europeu dels Drets Humans, encarregats de vetllar per l'aplicació de la convenció de 1950 per a la salvaguarda dels drets i de les llibertats fonamentals dels homes i de les dones.

L'estabilitat i la pau d'Europa s'aconseguiran si les seves institucions evolucionen en el sentit d'acollir tots els pobles i cultures europees. El projecte d'unió europea obre una gran esperança si els criteris d'aquesta unió són prioritàriament l'acceptació de la diversitat de tots els pobles i el reconeixement dels seus drets.

La defensa de les identitats nacionals és una tasca comuna de les nacions sense estat i dels estats de dimensions relativament petites, perquè els fenòmens de dominació cultural i política es produeixen sovint per factors d'ordre demogràfic, econòmic i comunicatiu.

Per altra part, Europa ha iniciat una etapa de recerca de models propis en els ordres moral, polític i cultural, perquè s'han exhaurit molts dels criteris vigents. La proposta de l'Europa dels pobles i de les cultures s'inscriu en el gran debat actual sobre les alternatives raonables, desitjables i possibles.

1892
CENTENARI
DE LES BASES
DE MANRESA
1992

La rambla de Barcelona: passeig i riera

Oriol Riba i Arderiu

Poques vegades m'havia succeït de trobar-me, sense voler, en una qüestió més històrica que geològica, com és aquesta que ara voldria exposar ací. Cridat pels constructors de la Vila Olímpica, l'any 1987, vaig començar a mirar aquells terrenys del Poble Nou, tan malparats i degradats. Volia saber on havien estat les llacunes que havien recobert en part els antics prats d'indianes, les antigues línies de la platja i els cursos de les rieres. Calia recórrer als documents històrics antics, principalment els plànols de Barcelona, guardats a l'Institut i al Museu d'Història de la Ciutat, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, etc. Els primers plànols fets amb una certa exactitud són el d'Ildefons Cerdà, el de Miquel Garriga i Roca, i el de Pere Garcia Fària. El primer té una representació del relleu no gaire fiable.[1]

En examinar el mapa de Garcia Fària em va sorprendre de veure que la llera de la riera d'Horta, de la Sagrera cap a mar, circulava més alta que els terrenys que l'envoltaven; semblava una anomalia. Carreras i Candi ja ho deia.[2] Calia constatar-ho sobre el terreny. I, en efecte, si qualsevol de nosaltres hi va, al capdamunt del passeig d'en Prim, encara hi trobarà un carrer que sembla abandonat, sense empedrar, amb unes tàpies malmeses, que duu de nom riera d'Horta (comunicava amb el barri de la Perona) i enllaçava amb el carrer del Pare Manyanet

Part oriental del mapa de Barcelona de Pere Garcia Fària (1891), entre Sant Andreu, Sant Martí i el Poblenou. S'hi pot veure el relleu sobreelevat de la riera d'Horta al llarg del passeig d'en Prim, prop de l'estació de la Sagrera.

1. I. Cerdà (1855 i 1863-1864): Mapes a esc. 1:15.000; M. Garriga i Roca (1862): esc. 1:2.000; i P. Garcia Fària (1893): esc. 1:10.000 i esc. 1:30.000 (IMH, i MHC).

2. F. Carreras i Candi (1916?): *La Ciutat de Barcelona*, dins *Geografia General de Catalunya* Ed. Martin, Barcelona. En la pàg. 1.022, diu: «A mitjans del segle XIX perjudicavan [...] la riera d'Horta, d'areny insuficient y extremadament alt; d'altra, lo tortuós torrent *de la Guinèu*, de nivell axecat...».

Part central del mapa de la Barcelona vella, fet per Pere Garcia Fària, l'any 1891, en el «Pla de clavegueram» de la ciutat. Les corbes de nivell són de mig metre d'equidistància. S'hi pot veure la forma d'esquena d'ase de la Rambla de la plaça de Catalunya fins al Pla del Teatre (IMH).

per un pont que salvava les vies del tren a l'estació de la Sagrera. Per aquí baixaven les aigües de la riera d'Horta. El pont, enderrocat per necessitat d'ampliació de la RENFE, de fet havia servit d'aqüeducte. Les vies del tren passen per una rasa fonda, que talla els terrenys d'al·luvió, ben visibles, graves i sorres, que adopten una forma que, sense vacil·lar, pot ésser assimilada a un con de dejecció adossat a l'espadat que separa la plataforma antiga de Barcelona de la plana del delta del Besòs.

La morfologia pròxima en aquest indret encara no ha estat gaire retocada. Unes masies velles, can Nau, can Riera i ca l'Iglésies en fan de testimoni. Així, la riera d'Horta circulava per damunt d'aquest llom allargat gràcies a aquestes circumstàncies morfològiques sorprenents. En el mapa de Garcia Fària aquesta topografia, a primera vista anòmala, es repeteix a la riera de Sant Andreu.

La presència d'un con de dejecció no ha agradat mai als pagesos. L'aigua de la riera que l'ha format, en atènyer el vèrtex del con, s'escola en braços divergents com un ventall. I això comporta un perill d'inundació per als conreus que hi són a la vora. Però això fa anys que té un remei: n'hi ha prou amb posar-hi unes tanques, unes tàpies, o fer-hi artificialment un dic a banda i banda, per tal que, en baixar la riera, les aigües no surtin de mare i vagin directament a mar pel camí més dret. Ordinàriament, aquests petits dics s'hi formen d'una manera natural i són protegits, és clar, per la vegetació. Són, ni més ni menys, les *motes del riu* que els valencians coneixen força bé a la plana del Túria i del Xúquer, i que al Maresme en diuen *mòts* (en francès *levées*).[3]

Amb el temps, el con de dejecció, modificat per l'home, perd la forma de ventall i creix longitudinalment com un llom allargassat, com una esquena d'ase i amb un solc entremig, que fa de llera. Aquesta forma de relleu sobreelevada no és cap irregularitat a l'antic samontà del Barcelonès o del Maresme. En trobareu, de ben vistents, entre Vilassar i Mataró i a Santa Susanna, tocant a la N 2 (km 671).

L'antic Rec Comtal encara s'escola a prop del caire d'aquesta plataforma.[4] Aquest talús va ser el fil conductor que ens va menar a la Rambla barcelonina. De la Sagrera es prolonga cap a ponent pel Clot, per l'Arc de Triomf i pels carrers de Trafalgar i de Fontanella, per la plaça de Catalunya, pel carrer de Pelai i per la ronda de Sant Antoni. La presència d'aquest espadat és perceptible en contemplar el pendent relativament fort de totes les vies urbanes que baixen dels carrers esmentats (Sert, Jonqueres, Moles, Estruc, Rivadeneyra, Jovellanos, Gravina), incloent-hi la Rambla de Canaletes i el Portal de l'Àngel. Considereu, a més, com l'església de Santa Anna fou construïda (s. XII) a redós d'aquest marge, a uns tres metres per sota el nivell de la plaça de Catalunya.

3. Aquest model de con de dejecció, sovint modificat per mà de l'home, és nou; ja hi al·ludia, però, Joan M. Ribera Faig (1945): *Miscel·lània Almera 1*, pàgs. 245-247, fig. 9.

4. Veg. Fèlix Olivé i Guilera. *Muntanya*, 757, pàg. 130, 1988; i J. Almera: *Mapa Geológico de Barcelona* (1887 i 1891).

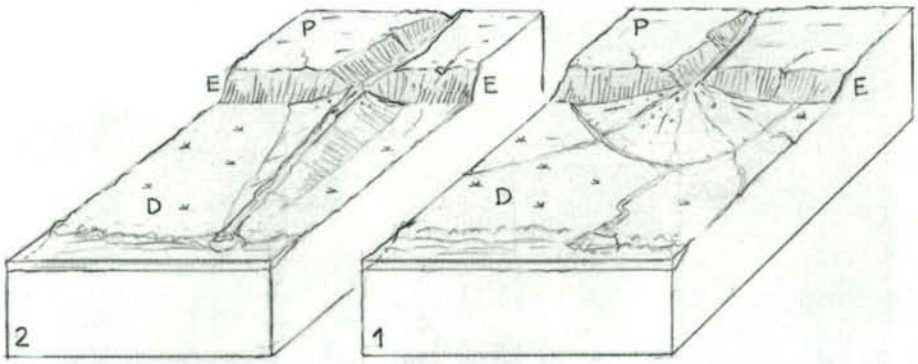

Esquemes de dos cons de dejecció. 1) Un con de dejecció normal, en forma de ventall a la desembocadura d'un engorjat obert al peu d'un espadat. 2) Un con semblant retocat i protegit per l'home. Només s'ha desenvolupat el braç central, que es dirigeix directament a mar.

Hom pot afirmar, doncs, que des de Montcada fins a la plaça de la Universitat, tots els torrents o rieres que baixaven de muntanya han construït cadascun un con de dejecció en «saltar» per aquest talús morfològic. És un tret del relleu que perdura en la topografia barcelonina, avui un xic esmorteïda per l'acció de l'home.

Comptat i debatut, aquest talús és l'accident que va provocar que la riera d'en Malla (o de Collserola), en passar per Canaletes, formés un con de dejecció, d'una manera anàloga al de la riera d'Horta.

El model de relleu que proposo ací encara era desconegut quan el mestre Pau Vila va fer la recerca topogràfica de la Rambla, ara fa més de vint-i-set anys.[5] La convexitat acabada d'esmentar feia creure en un interfluvi, pel qual l'aigua era difícil que s'escolés. Per això, era lògic que proposés que el veritable curs de la riera havia d'anar pel tàlveg (o camí de vall) ben conegut en la topografia de ciutat, que passa pel Portal de l'Àngel i pels carrers del Pi, d'en Rauric, dels Còdols.

Malgrat això, el pas d'aquesta riera pel curs de la Rambla actual és acreditat per documents dels segles XIV i XV, que relaten el fet que hom havia hagut de construir dos ponts de pedra davant la Porta Ferrissa i el Portal de la Boqueria l'any 1399; era un pas obligat quan la riera baixava, segons Carreras i Candi, i Duran i Sanpere.[6] Amb més arguments, els esmentats historiadors confirmen, per al s. XIV, el caràcter rierenc de la rambla actual. La muralla de la Rambla, del s. XIII i començament del XIV, dita de Jaume I, fou construïda, no per atzar, damunt l'eminència formada per la llera alta de la riera d'en Malla. El relleu enlairat en facilitava la defensa. En aquest cas, les muralles actuaven de dic de contenció (de *levée*) pel costat de llevant d'aquest corrent d'aigua i no permetien, per consegüent, que les inundacions vessessin cap al tàlveg interior recordat més amunt. A l'altra banda hi havia hortes, que aviat foren ocupades pels nous convents. La riera, així doncs, va quedar canalitzada entre dos rengles de construccions. Aquesta situació sembla que no va durar gaire, fins al 1443 o 1447, anys durant els quals la riera va sobreelevar la seva llera i la va reblir

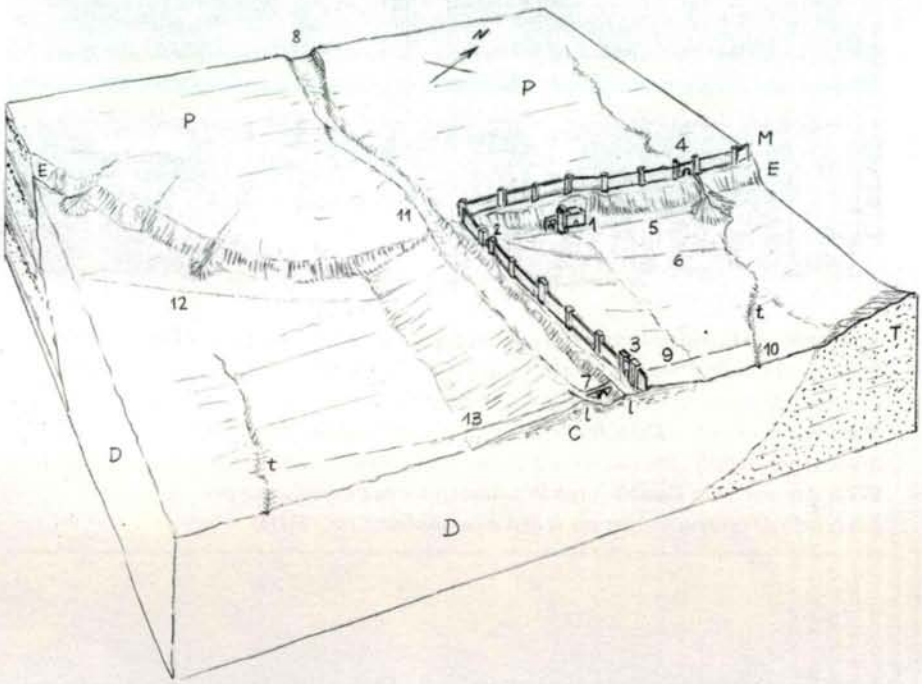

Perspectiva idealitzada de la part alta de la Rambla, en finir el s. XIV, quan acabaven d'ésser construïdes les muralles de Jaume I i la de Canaletes al Portal Nou. P: Plataforma pleistocena. E: Esglaó barceloní. D: Plana deltaica i els seus dipòsits (en blanc). T: Mont Tàber (miocè). C: Con sobreelevat de la Rambla. l: Dic natural,** levée **o mót. t: Tàlveg. 1: Santa Anna. 2: Portal de Santa Anna. 3: Porta Ferrissa. 4: Portal dels Orbs o de l'Àngel. 5: Carrer de Sta. Anna. 6: Carrer de la Canuda. 7: Pont de pedra de la Porta Ferrissa (1399). 8: Riera d'en Malla. 9: Carrer de la Porta Ferrissa. 10: Carrer del Pi. 11: Plaça de Catalunya, Canaletes. 12: Carrer dels Tallers. 13: Carrer del Carme.

5. Pau Vila (1965): *Misc. Barcinonensia*, 2/3, pàgs. 59-74; (1965): *Serra d'Or*, a. 7/12, pàgs. 113-115; (1978): *Pub. Museu d'Hist. Barcelona*; (1983): *Ciència*, 3/27, pàgs. 20-28.

6. F. Carreras i Candi (*op. cit.*, pàg. 364 nota 986) ressenya que el 16 de juliol de 1399 «Per la obra que aquesta Ciutat en los díes de kalendar, sabía fer de I pont de pedra deuant lo portal del mur apellat porta ferriça, sobre la riera qui passa deuant lo dit portal» (Clavaría, *1397-1399*, f. 225), citació que reprodueix també A. Duran i Sanpere (1972): *Barcelona i la seva història*, vol. I. Curial Ed., Barcelona, a la pàg. 501, nota 24. Aquest mateix autor hi afegeix «que la riera que passava entre la ciutat i lo Raval fos fet pont davant [lo portal de] la Boqueria o de Santa Eulàlia perquè poguessen passar segur».

La Rambla de Canaletes, vista cap amunt, segons un gravat del 1842 (IMH). A la dreta, hi ha les torres del Portal de Santa Anna o d'en Godai, que donaven als carrers de la Canuda i de Santa Anna. L'edifici dels Estudis Generals, entravessat al bell mig de la Rambla, i construït el 1536, fou la universitat barcelonina fins al 1714, i, convertit en caserna per Felip V, fou enderrocat abans del 1847, quan s'hi obrí el portal d'Isabel II. El capdamunt de la Rambla, amb la soldadesca, era l'espai per al passeig, per l'execució de sentències, per als venedors ambulants, etc. (IMH).

de sediments que regularitzaren el seu perfil longitudinal, especialment en el sector entre els portals de Santa Anna i de la Boqueria. Diverses restes arqueològiques molt sepultades ho han testimoniat.

Amb l'ampliació de la muralla barcelonina (s. XIII i XIV) del Portal Nou cap al de Sant Antoni i a les Drassanes, es va interrompre la penetració de les aigües cap al centre de la ciutat (1443-1447).[7] La llera de la riera barcelonina (la Rambla) romangué seca. Pels documents històrics no podem dubtar, doncs, que la riera de la Rambla funcionà fins a l'any esmentat (1447). La riera d'en Malla fou desviada per fora les muralles acabades de bastir. De primer seguint el vall, o fossat, de la banda del Raval; anys més tard, les aigües foren conduïdes cap al Portal Nou per desguassar a la mar pel Bogatell. La llera de la riera barcelonina (la Rambla) romangué seca a partir d'aquell moment.

El curs de la vella riera esdevenia un areny eixut, una esplanada o un passeig per als barcelonins. No pot sorprendre, doncs, que la substitució del terme *riera* pel de *rambla* s'esdevingués en aquell temps.[8] La Rambla «...comença a sofrir una transformació total [...] les tanques de les hortes s'eleven i muden en murs de clausura», i, a més, «l'Estudi General, fou bastit pels consellers, enmig de l'areny, vers l'any 1536».[9] Cal remarcar que l'edifici de la primera universitat dreçat arran de la murada de Canaletes era entravessat a la Rambla i hi feia com de «tap»! I així romangué reclosa la Rambla més de quatre segles, fins que l'any 1847 s'hi obrí el portal d'Isabel II i s'hi féu el subsegüent enderroc de totes les muralles a partir de 1860.

Fins a aquesta data del s. XIX, Barcelona va viure aïllada (o quasi) de les inundacions: les muralles feien de dic; podem pensar que l'espai urbà d'aleshores es comportava com si fos un pòlder holandès.[10] Aquella demolició tan anhelada pels barcelonins, però, va obrir de nou la ciutat a l'escomesa de les aigües salvatges que baixaven de muntanya. Res no les podia deturar. Durant cinquanta anys (1844-1894) sobrevingueren més de vint inundacions; les més cèlebres foren les del 1862 (28 d'agost, 11 i 14 de setembre 1862)[11], durant les quals les aigües de totes les rieres penetraren a ciutat pertot arreu, a través dels portals esbucats i de tots els esvorancs fets a l'antic emmurallament barceloní... La Rambla no en fou pas estalviada. Els grans col·lectors, per fi, hi posaren fre, ja en començar el segle XX.

Amb aquest nou punt de vista, exposat ací, sembla que es pot reconciliar la història amb la geografia.[12]

7. F. Carreras i Candi (*op. cit.*, pàg. 365) «...fins al 1443 no-s desviaren aquestes aygües de la Rambla, portant-se en 1447 (Agost), a la vall de les muralles» (M.N.A., v. 1, pàg. 455. R.B., v. 11, f. 183). «En agost de 1397, lo Rey gestionava, per lo palàu que entenía fer en la Rambla, "que laygua qui ve per la bocaria a la daraçana, sia girada la on la Ciutat ha deliberat altres vegades de girarla"» (Deliberacions del Consell Barceloní, 1395-1398, f. 102). Duran i Sanpere (*op. cit.*, pàgs. 495-506) fa una anàlisi detallada del problema de la Rambla i la seva riera. I recorda també (segons Deliberacions, 1443, AHCB) que la riera «...per les dites raons fos mudada e divertida per altres parts...».

8. Joan Coromines (1987): *Diccionari etimològic de la Llengua Catalana*, Curial Ed. Barcelona. Vegeu-ne l'article *rambla*.

9. Duran i Sanpere, *op. cit.*, pàgs. 491 i ss. Carreras i Candi (*op. cit.*, pàgs. 779 i 780, vers l'any 1822 «S'obriren uns portells a la Rambla per pujar i baixar la gent». Vegeu-hi la figura de les pàgs. 776-778: «Plan de la Rambla a mitjans s. XVIII», reproduïda a *Mem. R.A.C.A.B.*, 707, pàgs. 320-321. La part baixa de la Rambla era tancada per la caserna de Granaders, tocant a les Draçanes.

10. En dir això no volem donar a entendre que l'empenta de l'aigua d'algunes rierades excepcionals no fes estralls; per exemple, la del 28 d'octubre de 1591: «l'aigua enderrocà les portes del Portal de l'Àngel amb molts danys»; la del 15 d'agost de 1607: «la pluja desbordà les rieres de Collserola i del Torrent de l'Olla fins a esbotzar les portes del Portal de l'Àngel i el rec Comtal negà part del barri de Ribera», etc.

11. L. Solé Sabarís (1967): «Progr. act. munic. 1967-1972». Informació inèdita, Ajuntament de Barcelona.

12. Volem expressar el nostre agraïment als professors Bernard Bomer, de la Sorbona, i Lluís Casassas, de Barcelona, pel suport a les idees exposades ací durant una visita per aquests indrets barcelonins. També ho fem a Jaume Olivé i Guilera per la lectura crítica d'aquest manuscrit.

Del riu Cérvol al Tastavins, amb la Rogativa de Vallibona

Francesc Olivé i Guilera, Francesc Beato i Vicens

A la memòria del bon amic Camil José i Guiu, que va fer amb nosaltres aquesta caminada

Arribem a Vallibona quan la campana grossa, amb so solemne i pausat, fa el primer toc de la Rogativa. Són les set del matí del dissabte de l'Ascensió. La pintoresca població, arraulida en un replec dels ports de Morella és plena de vida i moviment. Mentre ens afanyem pels costeruts carrers per trobar un lloc on aparcar els nostres cotxes, sonen els repics del cimbolet que anuncien el començament de la Rogativa.

LA ROGATIVA, UN PELEGRINATGE DE FRATERNITAT

Aquesta vitalitat que té avui Vallibona no és cap miratge. És un fet que es repeteix cada set anys. Els vallibonencs absents es retroben amb els del seu poble natal per tal de participar junts a la Rogativa en recordança de les set donzelles pena-rogines que van accedir a maridarse amb set fadrins de Vallibona per tal de refer la vida del poble, que havia quedat assolat per la pesta negra. D'això fa més de cinc-cents anys. D'aleshores ençà els vallibonencs no han faltat mai a la seva cita, cada set anys, a l'ermita de la Mare de Déu de la Font, a Pena-roja, en acció de gràcies per aquell fet.

Aquest any, però, la Rogativa té una significació especial: els joves de Vallibona han volgut recuperar l'antiga tradició, interrompuda només els darrers anys, d'anar-hi a peu, en una caminada de set hores de marxa a través dels ports de Morella. Compliran així amb el vell costum dels pelegrinatges a peu, que té una gran tradició a les comarques del Maestrat i els Ports, on cada poble hi dóna la seva pròpia característica.

Recordem, per exemple, els dotze pelegrins del poble de les Useres, que pugen cada any al santuari de Sant Joan de Penyagolosa, envoltats d'austeritat i penitència. En canvi, quan el poble de Catí va a Sant Pere de Castellfort passant pel santuari de la Mare de Déu de l'Avellà i els vells camins ramaders de Salvassòria, la Llécua i la mola d'Ares, l'anada té un caràcter festiu. Més festives són encara les festes sexennals de la vila de Morella, quan la petita verge de Vallivana és pujada en processó a peu des del seu santuari. Durant el temps que la imatge fa estada a Morella, cada sis anys, la població viu una autèntica orgia de festes i fantasia. La característica que defineix la Rogativa de Vallibona és la de la fraternitat entre dos pobles. Cada set anys la vila de Pena-roja rep els vallibonencs amb una cordialitat sense límits, en la qual fins i tot ens veiem immergits nosaltres, que ens hem agregat a la Rogativa.

Retaule de la Mare de Déu de la Font a la façana de l'església de Vallibona. Foto: Ernest Costa.

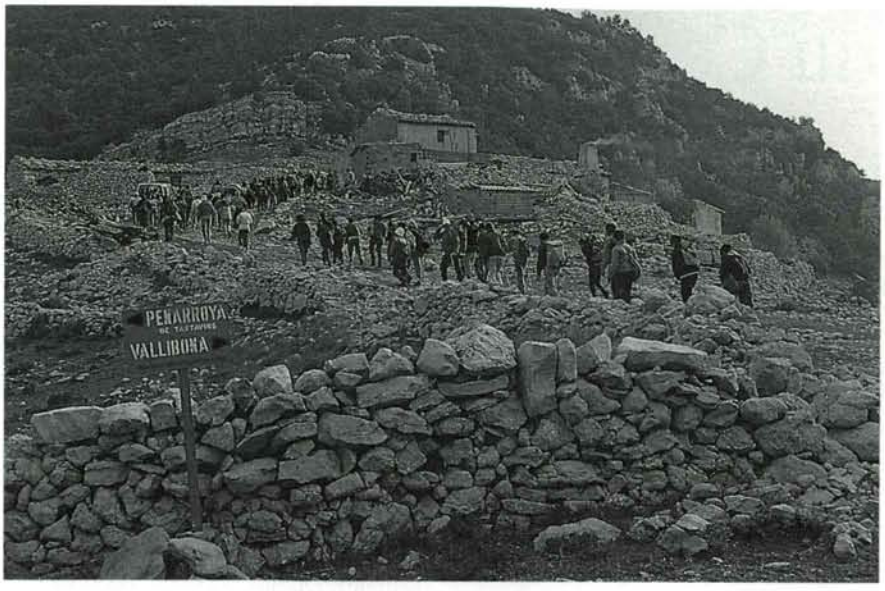

Arribant al mas de Prades.
Foto: Francesc Olivé.

VALLIBONA

Vallibona és una població amb vocació muntanyenca, malgrat viure al vessant marítim dels ports de Morella. Està enclavada a la confluència del barranc de la Gatellera amb el riu Cérvol, que vessa les aigües al Mediterrani. El riu Cérvol té un recorregut breu i pintoresc, paral·lel al riu de la Sénia. El seu cabal és minso, però constant, al seu curs alt, però arriba sec a la plana, excepte quan alguna pluja torrencial produeix revingudes sobtades i espectaculars, agreujades pel desboscament de la seva conca.

Les cases de Vallibona s'agombolen muntanya amunt en una successió escalonada de murs blancs encarats al sol de migdia, que se sobreposen sense tapar-se els uns als altres. Encaixat en aquest sistema ascendent, el porxo de l'església fa de carrer i de balcó alhora.

COMENÇA LA ROGATIVA

La Rogativa, iniciada al Vall-més-amunt, ha emprès camí, presidida per la creu alçada, fins al Capdevila. Com a darrer acte abans d'emprendre definitivament la caminada, el rector ha beneït un retaule de ceràmica a l'indret on era la porta del Fossar Vell, punt tradicional de comiat i de rebuda de la Rogativa. Prenem el nostre gaiato de pelegrins i emprenem el camí, costera amunt, amb pas decidit, que la jornada és llarga.

Sortint de Vallibona el camí s'enfila ràpidament en direcció nord, cara al Cantal Gros, pel barranc de la Gatellera. El poble es va fent petit als nostres peus mentre ens enfilem entre cingles que emmarquen la visió de la vall del riu Cérvol, amb la serra del Turmell com a teló de fons.

L'antic camí ha estat substituït per una pista, que seguim, però a partir del mas del Grau la pista es desvia cap a la dreta tot abandonant l'antic camí del barranc de la Gatellera, que per això ha quedat molt descurat. La comitiva oficial ha optat per seguir el nou traçat de la pista, més apta per al centenar i escaig de pelegrins que han emprès la caminada.

Un vell matxo amb les seves alforges obre la comitiva i marcarà el ritme de la caminada, al mateix temps que hi dóna una nota de tipisme. Joaquim Vives, vallibonenc resident a Herbers, és qui mena el matxo, un dels pocs que van quedant als Ports. Abans, quan els carboners de carrasca eren la principal indústria de Vallibona, hi havia molts traginers al poble i acudien tots a la Rogativa amb els seus matxos. A les alforges portaven la minestra i també roba per canviar-se si alguna ruixada primaveral els «banyava». En aquells temps feien la caminada només homes sols, i no era cosa de fer mala patxoca en presentar-se davant les xiquetes de Pena-roja.

Els organitzadors de la marxa d'enguany no han deixat res a l'atzar. Mn. Josep M. Portalés, el capellà de Vallibona, amb el seu amplificador portàtil, dóna instruccions i consignes quan cal, i es comunica amb un walky-talky amb Josep Manuel Serret, que és qui tanca la comitiva. A una distància prudencial ens segueix un cotxe tot terreny per si es produís alguna emergència.

EL CAMÍ ANTIC

Guiats per l'amic Cento Puchades, del Centre Excursionista de València, abandonem la pista i emprenem la pujada per l'antic camí. No es tracta de cap deserció de la comitiva, sinó que, d'acord amb els organitzadors, seguirem el camí tradicional pel barranc de la Gatellera per a retrobar-nos més endavant amb la resta de l'expedició. Grimpem primer pel grau que dóna nom a la casa, i que es conserva perfectament, i continuem pel barranc de la Gatellera amunt. És un trajecte molt bonic, entre parets de roca i bosquets de pins, però el camí se'ns fa força penós perquè està molt abandonat i el sòl és tot ell un pedregar. Tot passant per la casa de l'Hort podem contemplar unes enginyoses canalitzacions d'aigua, fetes amb troncs buidats, que creuen el barranc. Més endavant travessem el camí que porta al mas de Cardona. Cada cruïlla està marcada amb estaques i cartells indicadors posats pels pena-rogins perquè *natros* ho tinguem més fàcil. Poc abans d'arribar al mas de Prades retrobem la resta de la comitiva que ha vingut seguint la pista. Semblava que pel nostre camí faríem drecera, però a la fi hem arribat gairebé igual. L'amic Cento prou que s'hi afanyava per anar més lleugers, però els barcelonins aquesta vegada hem estat els ròssecs, potser perquè amb les presses hem emprès el camí en dejú. Sort que al mas de Prades ens espera un bon esmorzar, entrepans amb embotits i costelles a la brasa per a tothom, oferts per l'amo del mas.

Fa bastant de fred i un airet fi que talla; no sembla pas que siguem al mes

Retaule de Capdevila, a Vallibona, on anys enrera hi havia el portal del Fossar Vell, lloc de comiat i rebuda de la Rogativa. Foto: Francesc Olivé.

de maig. El cel està emboirat i serà bo que no ens sorprengui amb una calamarsada. A redós de la casa contemplem el paisatge que ens envolta, una ampla serra calcària bastant desforestada. Els antics alzinars són ara garrigues o matollars amb romer (romaní) i timonet (farigola) florida. Hi ha abundants marges de pedra de les antigues feixes de conreu, solcades pels murs de les cabaneres. Cap a llevant s'estimba entre cingles el barranc de la Teuleria, difuminat per les fredes boires matinals. El conjunt és d'una bellesa austera i serena, com ho és el llenguatge dels estadants del mas, amb els quals hem encetat una breu conversa.

Una altra pista ens porta cap al mas Roig i el collet de l'Àliga. Aquest sector conserva encara bastants fragments dels antics alzinars. Tot passant, contemplem a la nostra dreta el pou del Cabanil, cobert amb una interessant coberta cupular de pedra seca.

Anem seguint la pista, que passa ara per magnífics boscos de pins, i arribem a la carretera que enllaça la Tinença de Benifassà amb Morella. A la nostra esquerra, vers ponent, queda Castell de Cabres, el darrer poble de la Tinença.

Ens trobem dins el paisatge característic dels ports de Morella, un altiplà d'horitzons amples i desforestats, el regne dels pasturatges i les cabaneres, lloc de trobada dels grans ramats transhumans que venien del Pirineu. D'una forma gairebé imperceptible seguim el carener de la conca del riu de la Sénia, que es decanta cap a la dreta, vers Ulldecona.

Després de passar per la caseta dels Bous, hem travessat la carretera i emprenem la pujada per l'altiplà vers la serra de les Albardes. A l'esquerra es veu Castell de Cabres. Hem deixat novament la pista i seguim ara l'antic camí de Castell de Cabres a Coratxà, vorejat de murs de pedra, arços i argelagues, al llarg d'una torrentera, que ens mena al pigró (pedró) del coll, pel qual entrem a la conca del barranc dels Avellaners, que vessa les aigües al Tastavins.

Emprenem una suau baixada fins a trobar la carretera de Coratxà, que seguim una breu estona fins després del pont de la riera, on reprenem el camí antic de Pena-roja, per la serra de Sant Cristòfol, a l'extrem de la qual es troba el poble de Coratxà. Fem una breu parada en un coll, des del qual veiem cap a llevant l'església parroquial, però no veiem el poble, que queda sota. Coratxà era abans un lloc tradicional de parada de la Rogativa, on els pelegrins dinaven i a vegades es feia més gatzara del compte per causa de la beguda que els veïns del poble oferien generosament. Ara, però, el poble és buit i, malgrat que no queda gaire lluny, no cal pas arribar-hi, ja que faríem marrada i allargaríem innecessàriament el camí.

Emprenem novament la marxa fins a arribar a l'indret de la font Freda, on dinarem. Prop d'aquí també hi ha la fonteta de Mig-camí. La font queda més avall, entre boscos de pins i alzines, però no caldrà baixar-hi, ja que els organitzadors han posat a la nostra disposició aigua, vi i begudes per a acompanyar un saborós dinar on no manca de res, des d'entremesos amb embotits del país fins a una excel·lent carn estofada, servida ben calenta, i postres amb macedònia de fruites i cafè.

Hem arribat a les cotes més altes de la caminada, a 1.235 metres d'altitud, i som a la meitat del nostre recorregut. Hem pujat 560 metres des de Vallibona i ara ens caldrà baixar-ne prop de cinc-cents per a arribar a la nostra meta final, l'ermita de la Mare de Déu de la Font, a Pena-roja.

Tot el camí que ens resta pertany ja a la conca del riu Tastavins, que és tributari del Matarranya i, per tant, porta les aigües cap a l'Ebre. Coratxà, el Boixar i Castell de Cabres, malgrat formar part de la Tinença de Benifassà, junt amb Herbers, estan ja en el vessant del Tastavins. A la nostra dreta queden els darrers contraforts del massís del port de Beseit, que acaba amb la serra d'Encanadé i el tossal dels Tres Reis, vèrtex on coincidien els regnes d'Aragó, València i Catalunya.

El nostre itinerari davalla en direcció nord, per l'ombria (obaga) de la muntanya, amb boscos i prats allí on els roquissers ho permeten. Passem prop del mas de Pitxi, que es veu a l'esquerra, sota el camí. Terreny pintoresc, amb abundància de moles i cingles calcaris, i torrenteres pregones.

Voregem la mola de Mitjavila tot seguint un caminet entre pins i matolls, i, després d'assolir la mola de Sant Jaume, emprenem la davallada definitiva pel grau del cingle de Sant Jaume. Contemplem a terra el senyal de la ferradura del cavall de sant Jaume, que, segons la tradició popular, «allí, a la roca viva, va relliscar el cavall i hi va deixar marcades unes ratlles o vetes roges –òxid de ferro–. Tan forta va ser la relliscada que a l'ermita de la Font va perdre el cavall la ferradura, que marcada estava en una rajola al costat de

dins mateix de la porta» (Desideri Lombarte, *600 anys de toponímia a la vila de Pena-roja*).

Amb l'amic Camil hem fotografiat l'indret del senyal de la ferradura, que un company de camí amablement ens ha mostrat. Conviure durant set hores de marxa a peu és una bona ocasió per a fer nous amics i per a conèixer els seus problemes i les seves esperances, per a viure directament el país, per a aprendre la seva història, i també les seves tradicions i llegendes plenes de poesia popular, que tot forma part de la nostra cultura.

Anem fent camí al llarg de petites carenes i collets entre boscos. El temps s'ha volgut sumar a la bellesa del paisatge i la grisor matinal ha donat pas a algunes ullades de sol que fan ressaltar la verdor de les comes i els petits prats a l'entorn de masos i corrals solitaris, com el mas de l'Antolino, que deixem a la nostra esquerra, o les restes del mas del Molinar, que queda més lluny, en un collet també a la nostra esquerra, que, segons ens van explicar, fou destruït per un incendi fa uns quants anys.

Passem després per la bassa del mas del Ginero –aquest paratge es coneix per les Bassetes– i fem una breu parada al costat d'un ginebre monumental, un bell arbre de dues soques. Per cert: ho sabíeu, que les granes de ginebre, a més de servir per a fer licor tenen virtuts terapèutiques? Això sí, perquè facin efecte cal ingerir-les precisament de tres en tres.

El camí continua entre boscos de pins i alzines per l'indret anomenat les Vinyasses. Es diu que, en aquest lloc, al costat del camí, hi havia una creu que recordava la mort a principis de segle d'un xiquet del mas del Molinar, per un llop, mentre guardava els bous del mas del Ginero. Aquest camí és ara poc freqüentat, ja que gairebé tothom segueix la pista, que passa per un altre lloc. Per això en Joaquim Vives, aconsellat pels de Pena-roja, ha portat un podall a les alforges del seu matxo per si calia netejar algun tros del camí. Per sort el camí era bastant net.

En un collet entre boscos trobem les ruïnes del maset de Borla, amb les restes d'un monumental pou de neu.

Avancem novament per la pista, que baixa ara fent ziga-zagues entre boscos de pins. Aquest tram de camí es coneix per les Voltetes. Davant nostre apareixen de sobte les imposants roques del Masmut, que voregem per l'esquerra, pel coll de Borla, passant a frec de les roques. Avui passem de llarg, però ens prometem a nosaltres mateixos que l'endemà tornarem a aquest collet per pujar a les roques (tal com efectivament vam fer).

LES ROQUES DEL MASMUT

La pujada a les roques del Masmut des del coll de Borla és ben curta i fàcil. En cinc minuts vam ser dalt per a gaudir de l'extraordinària bellesa de les feréstegues canals i passejar pel capdamunt dels grans monòlits de conglomerat, que recorden molt les roques de Benet del veí massís del Port de Beseit, però més grans encara.

L'ascensió a aquestes roques justifica perfectament una excursió per aquesta comarca, que inclourà naturalment una visita turística a la vila de Pena-roja, una de les poblacions més boniques de la comarca del Matarranya.

Des del cim de les roques del Masmut es té una magnífica vista. Pel costat de migdia la visió de les impressionants canals. Cap al nord, tota la conca del Tastavins i Pena-roja. Cap a llevant, el conjunt de roques, monòlits i crestes calcàries dels Marrocals, a l'altre costat del pintoresc barranc de la Canal d'en Pavia.

El curiós nom del Masmut té probablement l'origen en algun patronímic àrab, tot i que, segons ens van contar, la tradició popular el relaciona amb un hipotètic mas del Mut, en el qual vivien tres germans, el més llest dels quals era mut... També s'explica el fet que va protagonitzar fa molts anys un veí de Pena-roja, pujant aquesta mola per la dreta canal que hi ha just al costat del monòlit més alt de tots, el que mira vers migdia i que es veu des del coll de Borla, per on passa el camí de la Rogativa, per agafar ous d'àliga, després d'haver fet una prometença a la Mare de Déu de la Font, en la qual li oferia una arrova d'oli.

Arribat el dia, l'intrèpid pena-rogí va començar a ascendir per l'atrevida canal, posant estaques de ginebró clavades a la paret formant una mena d'escales fins que va arribar al relleix on hi havia el niu. En baixar es va penedir d'haver fet la prometença, digué a l'amic que l'acompanyava que la Mare de Déu s'havia guanyat l'arrova d'oli molt fàcilment. Però s'adonà que s'havia descuidat el sarró que portava dalt del replà i decidí de pujar-hi altre cop per recuperar-lo, però aquesta vegada a mitja canal perdé l'equilibri, caigué i morí a l'acte. Segons diuen, fou un càstig per l'arrogància davant de la Mare de Déu. Avui dia encara es poden veure clavades a la roca restes d'estaques.

Des del coll de Borla baixem decididament per una pista en direcció a Pena-roja. Abans, però, ens deturem a la bassa –ara seca– de Sant Miquel, on

Horari acumulat	Horari parcial	Llocs	km
		Vallibona	
	2 h. 5 mn.		
2 h. 5 mn.		Mas Roig	
	1 h. 35 mn.		
3 h. 40 mn.		Coratxà	
	1 h. 15 mn.		
4 h. 55 mn.		Cingle de Sant Jaume	
	1 h. 5 mn.		
6 h.		Maset de Borla	
	40 mn.		
6 h. 40 mn.		Bassa de Sant Miquel	
	15 mn.		
6 h. 55 mn.		Pena-roja	
	15 mn.		
7 h. 10 mn.		Mare de Déu de la Font	39,5

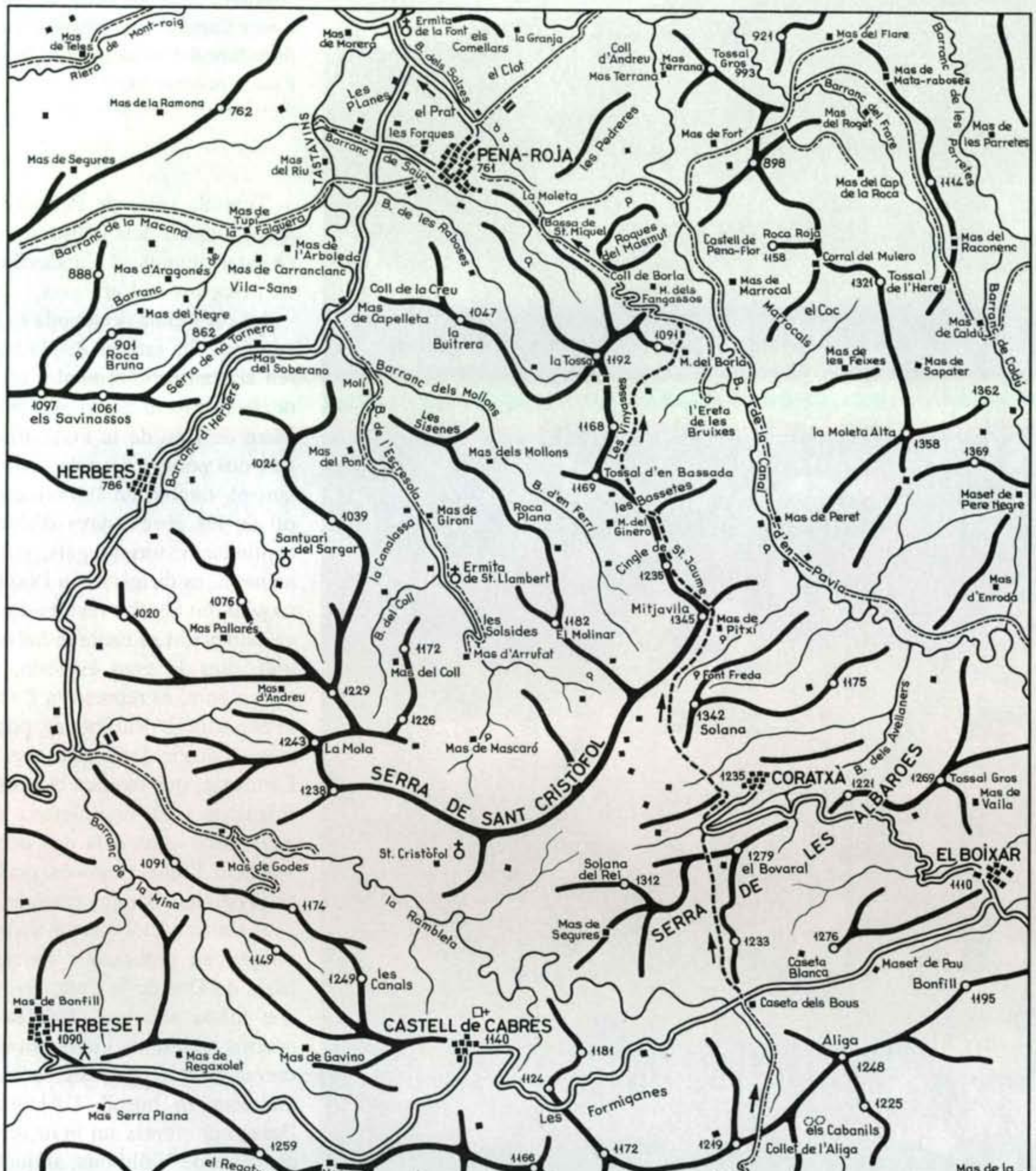
Mas de Teles
Riera de Mont-roig
Mas de la Ramona
762
Mas de Segures
Mas de Morera
Ermita de la Font
els Comellars
la Granja
el Clot
B. dels Solzes
Les Planes
el Prat
les Forques
TASTAVINS
Mas del Riu
Barranc de Solça
PEÑA-ROJA
761
La Moleta
Bassa de St. Miquel
Roques del Maçmut
Coll d'Andreu
Mas Terrana
Tossal Gros
993
921
Mas del Flare
Barranc del Frare
Mas de Mata-raboses
Barranc de les Parretes
Mas de les Parretes
Mas del Roget
Mas de Fort
898
les Pedreres
Mas del Cap de la Roca
1114
Mas de Tupí
la Falguera
Barranc de la Macana
B. de les Raboses
Mas de l'Arboleda
Mas de Carranclanc
Vila-Sans
888
Mas d'Aragonés
Barranc
Mas del Negre
862
901
Roca Bruna
Serra de na Tornera
Coll de la Creu
Mas de Capelleta
1047
la Buitrera
Coll de Borla
M. dels Fangassos
Castell de Pena-Flor
Roca Roja
1158
Corral del Mulero
Mas de Marrocal
Marrocals
el Coc
1321
Tossal de l'Hereu
Mas del Raconenc
Mas de Caldú
Barranc de Caldú
1097
1061
els Savinassos
Mas del Soberano
Barranc dels Mollons
Molí
la Tossa
1192
1091
M. del Borla
Mas de les Feixes
Mas de Sapater
1362
Les Sisenes
Mas dels Mollons
B. de l'Escresola
1168
Les Vinyasses
l'Ereta de les Bruixes
B. de la Canal d'en Pavia
la Moleta Alta
1358
1369
Maset de Pere Negre
HERBERS
786
Barranc d'Herbers
1024
Mas del Ponl
Tossal d'en Bassada
1169
B. d'en Ferri
les Bassetes
M. del Ginero
Mas de Peret
1039
Mas de Gironi
Roca Plana
Santuari del Sargar
la Canalassa
Ermita de St. Llambert
Cingle de St. Jaume
1235
Mitjavilla
1345
Mas de Pitxi
Mas d'Enroda
1020
1076
Mas Pallarés
B. del Coll
1172
Mas del Coll
les Solsides
Mas d'Arrufat
1182
El Molinar
Font Freda
1175
Mas d'Andreu
1229
1226
1243
La Mola
Mas de Mascaró
1342
Solana
B. dels Avellaners
1238
SERRA DE SANT CRISTÒFOL
1235
CORATXA
1221
LES ALBAROES
1269
Tossal Gros
Mas de Vaila
Barranc de la Mina
St. Cristòfol
Solana del Rei
1312
1279
el Bovaral
SERRA DE
EL BOIXAR
1110
1091
Mas de Godes
1174
la Rambleta
Mas de Segures
1233
1276
Caseta Blanca
Maset de Pau
1149
1249
les Canals
Bonfill
1195
Caseta dels Bous
Mas de Bonfill
HERBESET
1090
Mas de Regaxolet
Mas de Gavino
CASTELL de CABRES
1140
1181
1124
Les Formiganes
Àliga
1248
1225
els Cabanils
Collet de l'Àliga
Mas Serra Plana
1259
el Regatxolet
Mas de Regatxol
1166
1172
1219
Mas de la Pastora
1081
Mas del Boix
EL BOVARAL
Mas Roig
Barranc de Bel
Mas de Marta
Mas de Prades
Mas de les Pruneres
1175
M. de Cardona
la Creu
1105
1132
Mas de les Solanes
Mas Arrufat
Barranc de les Solanes
1068
Mas del Quinto
la Font del Teix
Mas de la Caseta
1043
la Gatellera
1016
B. de St. Domènec
Mas d'en Serra
1007
Torre Enguaita
Barranc de
Mas del Rulé
Mas d'Argiles
Mas d'Espasa
Mas de la Gatellera
Casa de l'Hort
B. de la Teuleria
981
M. del Clot
Mas de les Dogues
935
LA SOLANA
Mas del Tossal
Mas de Cocons
838
Mas de Miquel
M. de la Punta
Mas de l'Escala
Mas del Grau
Mas de les Moles
Mas d'en Tena
Ermita de Sant Domènec
Mas del Fondo
RIU CÉRVOL
Molí de Rico
Mas de la Cameta
674
Mas de la Torre
Molí del Pont
RIU CÉRVOL
Pigró Trencat
VALLIBONA
Molí
Mas de la Costa
Mas d'en Farnos
Mas Jovani
B. de la Basseta
Mas de Basseta
Mas d'en Blanco
Molí del Cup
Mas del Ferrer
Mas de Fonollosa
A3C

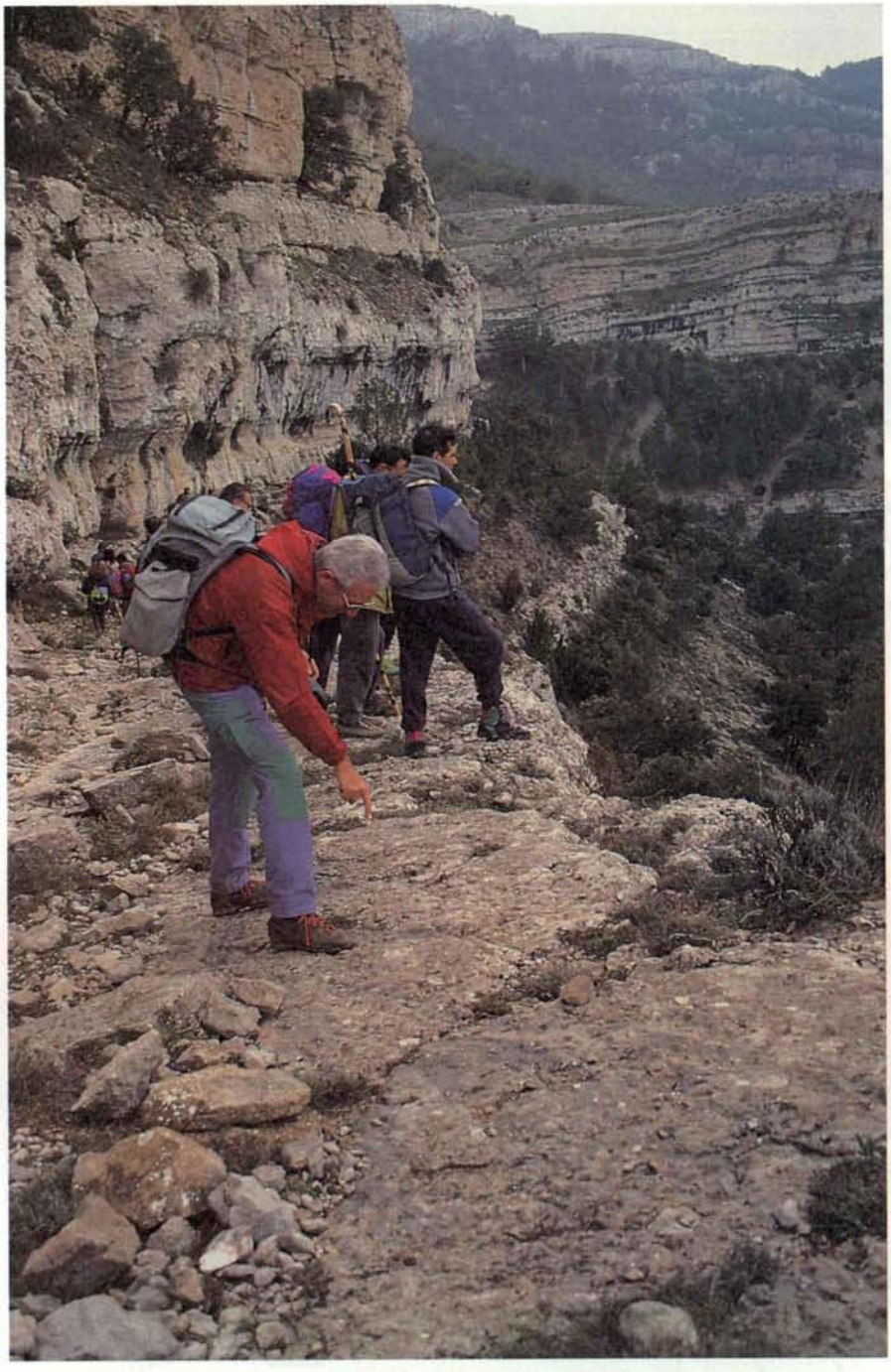

Baixant el grau del cingle de Sant Jaume, l'amic Camil ens mostra el senyal de la ferradura del cavall de Sant Jaume. Foto: Francesc Olivé.

fem una enramada de romer (romaní) florit, que lliguem als nostres gaiatos de pelegrins abans de fer la nostra entrada a la vila.

El nom de Sant Miquel li ve d'un pigró que s'alçava aquí dedicat al sant, que fou enderrocat fa uns cinquanta-cinc anys. Aquesta bassa es va assecar perquè ara fa uns deu anys la varen netejar, però van gratar tant que van treure l'argila que hi havia dipositada al fons. A més, aquesta operació es va fer en lluna nova, i sempre les basses s'han de netejar amb lluna vella, perquè, si no, hi ha el perill que a partir d'aquell moment s'escoli l'aigua.

L'ARRIBADA A PENA-ROJA

L'entrada tradicional de la Rogativa a la vila de Pena-roja es fa per la part més alta de la població, per l'antic camí dels Ports, que passa a través del Pont Xafat, una gran osca que talla la Moleta de la Vila, on hi havia hagut el portal de l'antic castell.

Tots els veïns de Pena-roja i molts altres vinguts dels pobles de la comarca estan reunits al Capdevila esperant els pelegrins de Vallibona.

La cerimònia de rebuda és senzilla i emotiva. Els fadrins de Vallibona lliuren la creu processional a les xiquetes de Pena-roja a canvi del penó de la Mare de Déu de la Font. Els alcaldes dels dos pobles, després d'un breu parlament, també fan l'intercanvi temporal de les seves vares d'alcalde, i, a continuació, tots plegats, units fraternalment, es dirigeixen a l'església parroquial, on els dos rectors donen la seva salutació i es canta la Salve. Tot seguit, dins la gran església, plena de gom a gom, es representa l'obra teatral «Pena-roja i Vallibona, pobles germans», original del pena-rogí Desideri Lombarte, que explica la història de la Rogativa i és interpretada conjuntament pels veïns dels dos pobles, l'un valencià, l'altre aragonès, però tots dos en la comuna llengua catalana.

A continuació, tots els assistents ens dirigim en processó a l'ermita de la Mare de Déu de la Font, on se celebra una missa solemne. Més tard, en el preciós recinte de l'antic monestir medieval dels Calatraves, convertit actualment en hostal, l'Ajuntament de Pena-roja ofereix un gran sopar a tots els veïns de Vallibona, al qual hem estat generosament convidats. Seguint la tradició i com a record de l'antic caràcter penitencial de la Rogativa, un dels plats serà l'arròs amb fesols (mongetes) i *abadejo* (bacallà). Compartim la taula amb els simpàtics components d'una rondalla aragonesa d'Alcanyís, de la qual formen part alguns pena-rogins, que han amenitzat el sopar amb les seves jotes plenes de sabor popular i d'ingènua picaresca. La trobada dels dos pobles de parla catalana no exclou pas la participació dels pobles aragonesos veïns, siguin de parla catalana o castellana.

Malgrat que la vila és plena de forasters a vessar, hem trobat allotjament

El camí de la Rogativa passa per davant de les imposants roques del Masmut. Foto: Francesc Olivé.

gràcies a les bones gestions de l'Anna Borbonet i també perquè en aquest dia els pena-rogins se senten especialment delerosos de complaure tots els qui vénen amb la Rogativa.

Potser no hauria calgut preocupar-se gaire del dormir, perquè tota la nit hi ha ball a la plaça, que culmina amb una gran xocolatada a les quatre de la matinada.

L'endemà al matí, després de l'ofici major en sufragi dels difunts dels dos pobles, es farà el retorn a Vallibona per un altre itinerari, passant per Herbers, les mines de Castell de Cabres, mas de Godes, mas de Gavino, mas de Regatxo i mas del Roig. El camí, però, ja no serà a peu, com antigament es feia, sinó amb cotxe, per carretera.

I la Mare de Déu de la Font,
a la vora del Riu,
espere serena que tórnon
i son Fill se'n riu.
Torneu vallibonencs,
torneu sempre
que la Mare de Déu
i Pena-roja esperen.

Desideri Lombarte Arrufat
La processó de Vallibona (1983)

Excursió realitzada l'11 de maig de 1991.

Agraïm al senyor Agustí Viñas les seves informacins del terme de Pena-roja, i a Manuel García les de Castell de Cabres.

El santuari de la Mare de Déu de la Font, als afores de Pena-roja. Foto: Francesc Olivé.

BIBLIOGRAFIA

Antoni ARIÑO: *Festes, rituals i creences*. Temes d'etnografia valenciana (IV). Col·lecció dirigida per Joan F. Mira.

Salvador GINESTA I BATLLORI: *Les terres del Matarranya*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1991.

Manuel GONZÁLEZ MARTÍ: *Contes del pla i de la muntanya*. València, 1948.

Camil JOSÉ I GUIU i Francesc BEATO I VICENS: *Serra del Turmell. Un País Valencià sovint oblidat*. Revista MUNTANYA, núm. 764, agost 1989.

Desideri LOMBARTE I ARRUFAT: *Pena-roja i Vallibona, pobles germans*. Col·lecció «Pa de Casa». Diputació d'Aragó, 1987.

Desideri LOMBARTE I ARRUFAT: *Romanços de racó de foc i poemes de vida i mort*. Col·lecció «Pa de Casa». Diputació d'Aragó, 1987.

Desideri LOMBARTE I ARRUFAT: *600 anys de toponímia a la vila de Pena-roja (Matarranya)*. Col·lecció «Llibres de Ponent». Xarxa Cultural. Març 1990.

Ricardo MUÑOZ BADIA: *Ports de Morella, Benifassar y Ports de Beceite. Sus tierras, sus gentes*. Almassora, 1989.

Teòfil PITARCH I VIVES: *La Rogativa de Vallibona... a Pena-roja de Tastavins*. Ajuntament de Pena-roja i Vallibona. Maig 1991.

Romería de Vallibona a Peñarroya de Tastavins y Rogativa a la Virgen de la Fuente. 11 y 12 de mayo de 1991. Programa de actos. Ayuntamientos de Vallibona y Peñarroya de Tastavins. Mancomunidad Turística del Maestrazgo. Castellón-Teruel.

CARTOGRAFIA

IGN, *Peñarroya de Tastavins*, full núm. 520, escala 1:50.000, 1977.

IGN, *Morella*, full núm. 545, escala 1:50.000, 1972.

Pic d'Erist N i punta dels Millars

Josep de Tera i Camins

Fou un lluminós matí de primavera de l'any 1976, quan, pujant als pics de Machimala, vaig descobrir els tres pics d'Erist.

Aquelles tres puntes de més de tres mil metres em van captivar i vaig prometre'm a mi mateix que hi acabaria pujant.

En plena joventut no hi ha pressa per a res; i així el primer a «caure» fou el gran pic d'Erist (o Erist Central), assolit l'any 1981 des de les granges de Viadós (vegeu MUNTANYA 724, 1982), després vingué una ferma travessia del pic d'Erist S al pic Central, des de l'estany de Barbarissa, realitzada l'any 1985 (vegeu MUNTANYA 744, 1986).

Així, doncs, només mancava l'Erist N o pic de Beraldi per a completar la trilogia d'Eristos.

Cada vegada hi havia pujat per vessants diferents; per això seria molt apropiat pujar a l'Erist N per un lloc diferent, que només podia ser la vall de l'Aigüeta de la Vall. Però per a remuntar aquesta vall s'ha de començar a caminar al mateix poble d'Erist, i això significa una aproximació molt llarga i molts metres de desnivell.

No sempre que vaig a la muntanya tinc la sort de tenir bon temps; quan enganxo mal temps i no puc ni començar a caminar o em veig obligat a retornar precipitadament, ho aprofito per a investigar pistes o començaments de camins a indrets nous.

La clau d'accés a la vall de l'Aigüeta, la vaig trobar no per culpa del mal temps, però sí per culpa d'un entrebanc inesperat en una excursió.

M'explicaré una mica. Pujant per la pista del poble d'Erist al pont d'Espigantosa, camí del refugi del Forcau, vaig trobar-me la pista barrada per uns despreniments de pedres just al davant mateix del barranc de l'Aigüeta de la Vall.

Aquest fet va obligar-me a caminar mitja hora més per a arribar al refugi, però, en contrapartida, també em va permetre estar parat en aquest indret dues vegades, l'una en pujar i l'altra en baixar. Si un ja és de mena tafaner i si, a més a més, a la vall que s'obre davant seu, ja fa temps que hi té l'ull clavat, aprofitarà l'ocasió per a estudiar-la.

La informació que tenia jo de l'accés a aquesta vall consistia en un camí que, sortint del poble d'Erist, seguia el marge dret del barranc de l'Aigüeta d'Erist (és a dir, el marge contrari al que segueix la pista) i guanyava molta altura per a assolir un collet i penetrar molt enlairat a l'Aigüeta de la Vall. Doncs, gràcies a unes pedres caigudes al mig d'una pista, vaig comprovar que hi havia una segona opció que escurçava força els horaris de la primera.

Un trencall de la pista baixa fins al barranc, just a l'indret on hi ha el pont de Trama-rius. D'allí un marcat camí s'enfila, sense miraments, seguint el llit sec del barranc de l'Aigüeta de la Vall, pel seu marge dret. Aquest camí i el llit sec del barranc tenen una explicació en la resclosa que hi ha a uns cent metres de desnivell, barranc amunt, que engoleix tot el cabal del riu.

Quedava clar, doncs, que si hi hagués un camí o un corriol que, des de la resclosa, anés a buscar el camí que surt del poble d'Erist, s'hauria escurçat, i força, l'aproximació als pics d'Erist per la vall de l'Aigüeta.

Una incògnita d'aquesta envergadura, no la puc aguantar gaire temps; i si vaig trobar les pedres a la pista el dia 8 de juny de 1991, el 29 del mateix mes aparcava el cotxe al costat del pont de Trama-rius.

Aquesta vegada anava a fer una descoberta personal, perquè no sabia si hi hauria camí i si les tres cabanes, que teòricament havia de trobar, existirien, i en quin estat les trobaria.

La incògnita del camí, no caldria esperar gaire per a desvelar-la: el pont de Trama-rius està a 1.245 m i la resclosa a 1.350 m. Vint minuts exactes vaig esmerçar a superar els 105 metres de brutal pujada, amb una calor molt forta, però protegit del sol per una frondosa vegetació.

El cabal del riu és impressionant, però de la resclosa, no se n'escapa ni una gota.

El camí s'acabava, però continuava un estret corriol. Al començament vaig pensar que m'havia equivocat i que ja podia recular, car un arbre caigut barrava el pas. Però una vegada superat aquest entrebanc, trencant branques i passant primer la motxilla i després jo arrossegant-me per terra, el corriol continuava, molt estret, però en cap moment perdedor. El bosc era molt bonic; el sol no arribava ni a travessar l'espessa capa de branques i fulles. El corriol trobava els llocs més inversemblants per a guanyar altura; a vegades veies pràcticament el barranc a sota els peus.

Quins indrets tan bonics! Els salts del riu, els gorgs amagats, aquell bosc tan espès, aquella joia de corriol... La pujada era molt forta, però estava totalment abstret per la natura, miraculosament verge, que m'envoltava.

A 1.450 m, el corriol va sortir a una clariana, on hi havia una tartera. Unes estratègiques fites indicaven que t'havies d'enfilar tartera amunt (aquestes

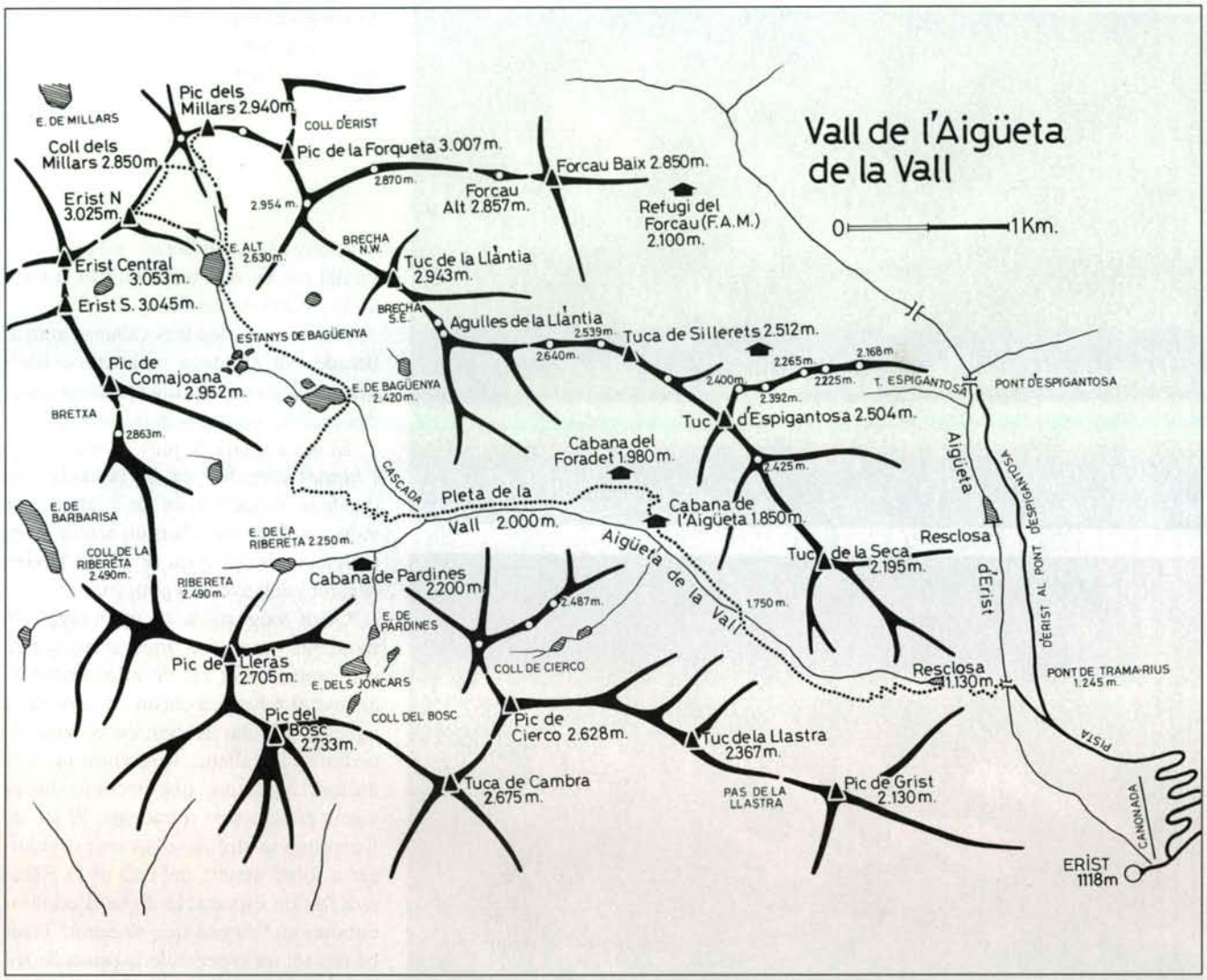

fites m'obliguen a recordar que jo no descobreixo res; simplement intento divulgar itineraris que considero desconeguts per la gran majoria d'excursionistes).

Tartera amunt i gairebé en línia recta, les fites varen portar-me, seixanta metres més amunt, a la unió amb l'ample camí que ve del poble d'Erist.

Havia aconseguit, doncs, el meu primer objectiu: en tan sols 35 minuts estava situat ja en plena vall de l'Aigüeta, havent-ne superat la part de més fort desnivell.

El camí ramader que puja del poble d'Erist és molt ample, amb els pendents empedrats i els marges protegits; tot perquè el bestiar no tingui cap dificultat en passar-hi.

Però un fet em va sorprendre de bon començament: a finals de juny, els ramats havien d'estar instal·lats ja a les zones de pastura d'estiu; però en el camí no hi havia cap rastre del pas de vaques, ni d'eugues, ni d'ovelles. Encara diria més: no hi havia cap mena de rastre, ni recent ni passat. Això va preocupar-me una mica perquè, si feia anys que en aquesta vall no hi pasturava cap ramat, en quin estat estarien les tres cabanes?

No sóc un expert en moviments ramaders, però aquell camí indicava que aquella vall havia estat un centre important de pasturatge i ara restava completament abandonada.

Ramats a part, el camí i tot el conjunt de la vall continuava deixant-me encisat.

Puntualment i, tal com assenyala el mapa, a 1.750 m, el camí travessa el barranc per un robust pont de fusta.

Però les exactituds del mapa s'acaben ací, ja que ara hauria de trobar ja la primera de les cabanes; per aquesta raó caminava amb tots els sentits concentrats a trobar qualsevol indici de la proximitat d'aquest aixopluc. Però a dins d'un bosc, normalment no hi ha cap cabana.

Després de caminar vint minuts, i a 1.850 m, va aparèixer la primera cabana, situada al final d'una pleta abandonada i just al davant del barranc del Cierco (exactament a l'indret senyalitzat al mapa per a la segona cabana).

Abans d'arribar-hi haig de fer una bona recomanació. Si feu aquesta excursió a l'estiu, probablement portareu pantalons curts i, essent l'objectiu un cim de tres mil metres, també és possible que a dins de la motxilla porteu els paraneus. En aquest cas, abans d'endinsar-vos per la pleta per tal d'arribar a la cabana, és convenient que us poseu els paraneus, però aquesta vegada la seva funció serà la de «paraortigues», i els haureu de portar fins a la segona cabana, si no voleu estar-vos

La bonica pleta de la Vall, amb el coll de la Ribereta al fons. Foto: J. de Tera.

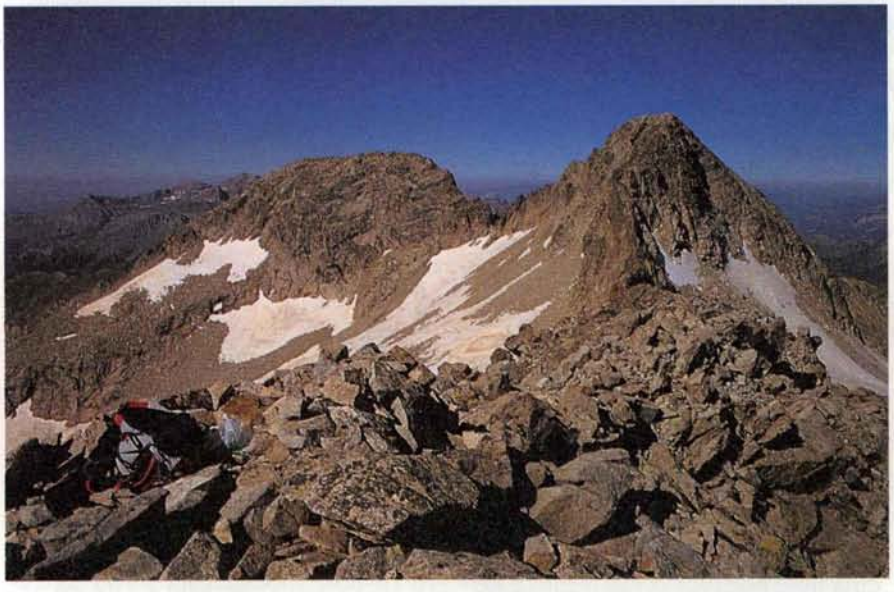

El pic d'Erist S i el gran pic d'Erist, des del pic d'Erist N. Foto: J. de Tera.

gratant durant hores (com va ser el meu cas).

Deixant de banda les ortigues, aquesta cabana està en bon estat; llàstima que ja no té porta. Hi poden dormir unes cinc persones. En el ciment hi ha escrita la data de 1961. Fa, doncs, trenta anys que aquesta vall estava en plena esplendor.

Eren les sis de la tarda i només estava a 1.850 m; per això vaig decidir, després d'un bon descans, continuar fins a trobar la segona cabana.

Aquesta primera cabana és situada al començament d'un petit engorjat, tancat per una curta graonada. Per a superar-la, al darrera mateix de la cabana trobem un seguit de fites que ens apropen a un petit collet molt visible.

En arribar-hi, després d'una forta pujada, un frondós jardí d'ortigues ens dóna la benvinguda. El camí queda completament esborrat, però molt aviat veurem la segona cabana.

Situada a 1.980 m, és un lloc ideal per a pernoctar-hi, car és àmplia (per a sis o set persones), en molt bon estat (porta inclosa), fusta, aigua al costat mateix i un banc al davant per a poder-hi passar l'estona tot contemplant la posta del sol.

Lluny i força enlairada a l'altre costat del riu, es veia resplendir la teulada de la cabana de Pardines.

Així, doncs, les tres cabanes senyalitzades en el mapa realment existeixen, però les dues primeres estan situades en llocs diferents dels indicats.

El dia a finals de juny és molt llarg, i només eren les set de la tarda; em quedava força estona de claror, i la vaig aprofitar arreglant un sector de la teulada on les plaques de zenc s'havien separat i deixaven un petit forat.

Quan vaig sol a la muntanya, els moments que visc més intensament són precisament els de relaxament en arribar al refugi, la cabana o la tenda. I aquesta vegada, assegut en el banc de pedra de la cabana, vaig viure un dels millors moments que recordo haver viscut en aquestes situacions. El joc de llums que quatre núvols varen organitzar a sobre mateix del coll de la Ribereta fou un espectacle digne d'admirar durant tota l'estona que va durar. També fou tot un espectacle la posta de sol sobre el pic del Bosc (2.733 m), car va estar directament il·luminat fins a l'últim instant de claror. Són aquells moments en què voldries quedar-te immortalitzat i que allò es convertís en l'eternitat.

Però encara no he parlat gens de l'objectiu de la sortida, és a dir, del pic de Beraldi; i haig de continuar igual, perquè es manté invisible darrera de carenes i contraforts.

El que sí ja toca d'esbrinar és l'itinerari que hauré de seguir per a superar el fort desnivell que em separa dels estanys. Però de la cabana estant, tampoc no es veu la gran canal en forma d'essa gegantina que, segons diu la guia, serveix per a remuntar l'espectacular salt d'aigua que hi ha al final de la pleta de la Vall.

Així, doncs, tots aquests interrogants varen quedar pendents per a l'endemà. De totes maneres, la principal incògnita de la sortida, és a dir, trobar

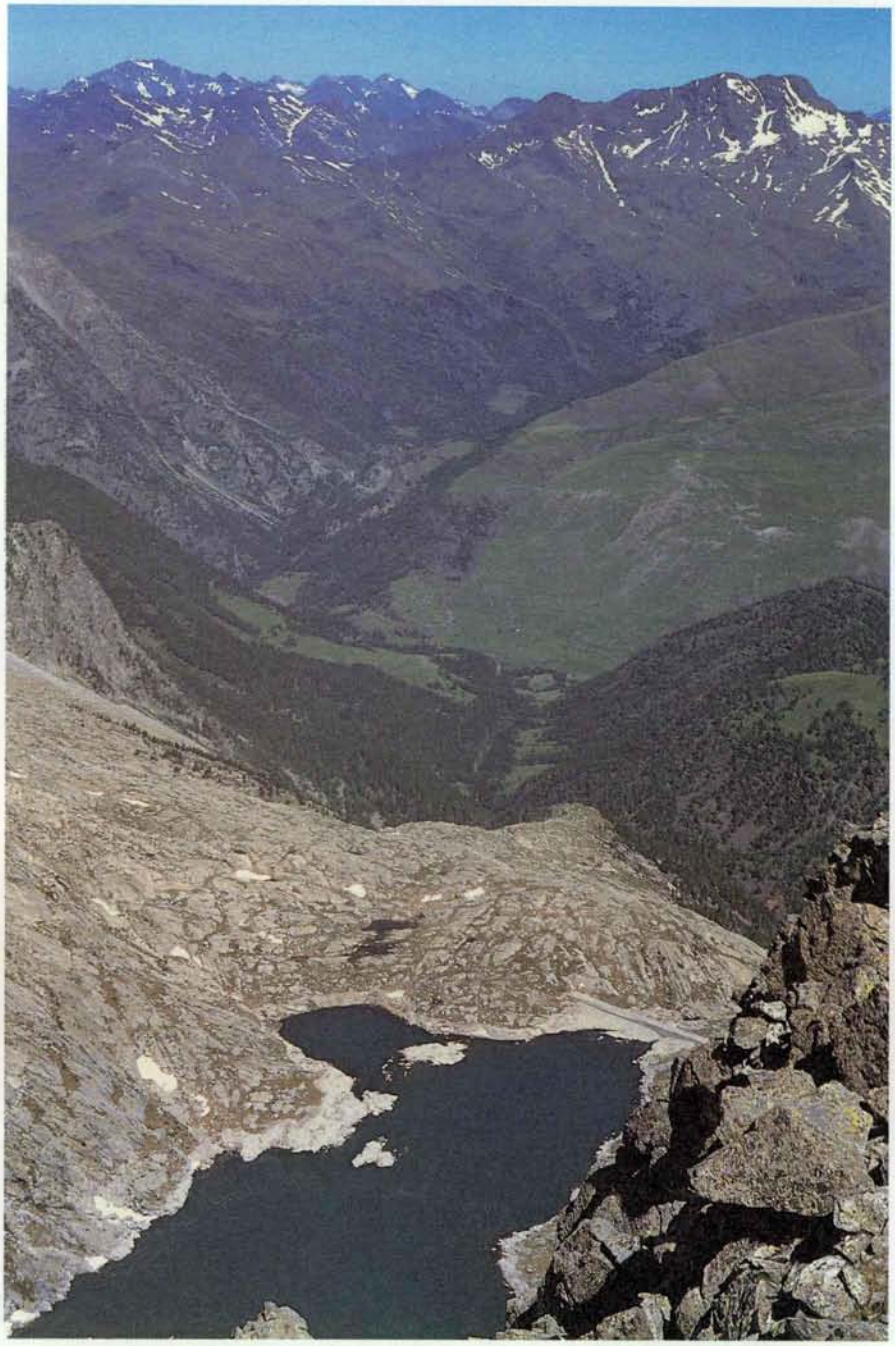

Estany dels Millars i vall de Viadós, des del pic dels Millars. Foto: J. de Tera.

un indret on dormir, feia ja molta estona que havia quedat resolta.

La nit va passar plàcidament, i, a les sis del matí del diumenge dia 30 de juny, sortia de la cabana disposat a completar la trilogia dels pics d'Erist.

Aquesta vegada portava posats els pantalons llargs, per això no varen afectar-me gens les ortigues que omplien el fons de la vall. En molt poca estona vaig arribar a la pleta de la Vall. És un indret fantàstic: l'aigua forma un petit estanyol, perfectament harmonitzat amb el gran pla herbat voltat de bosc; tot plegat crea un conjunt de gran bellesa.

A la meitat del pla i abans d'arribar als primers arbres, surt un marcat corriol, que, per la nostra esquerra, s'enfila vers la cabana de Pardines i el coll de la Ribereta. A partir d'ací, el camí vers el fons del pla desapareix i només podem guiar-nos per les fites.

Nova reflexió sobre la vall de l'Aigüeta, ja que queda palès que tot el camí era fins ara ramader i que, lògicament, puja al coll de la Ribereta per a enllaçar amb el coll de Saünc i les seves extenses prades. Vers el fons de la vall, és a dir, camí dels estanys i del coll dels Millars, no hi havia pastures i, per tant, no hi ha camí.

Ràpidament em vaig acostant al final del pla, i ja puc observar la gran canal i el llarg salt d'aigua. Aquesta vegada no tan sols és correcte tot el que esmenta la guia, sinó que jo encara hi afegiria que es queda una mica curta. Només diré que la canal supera «ella soleta» una tercera part del desnivell total que hi ha des de la cabana fins al cim de Beraldi (és a dir, uns 350 metres).

De dificultat, no n'hi ha cap, però el pendent herbós i sense cap mena de camí fa molt feixuga la remuntada d'aquesta alta barrera rocallosa.

Una idea del desnivell que es guanya a cada pas, la pot donar el fet que superava els 350 metres de desnivell en tan sols 40 minuts.

Cal dir que, d'aquesta canal en forma d'essa, la part més llarga i de més fort pendent és la primera, després la part central de la essa ja és més curta i el pendent menys accentuat, i, finalment, la tercera part correspon ja a la sortida i, pràcticament, ja estàs situat a dalt de la cinglera.

La cabana de Pardines és un bon punt de referència del desnivell guanyat, car primer estem situats a una altitud inferior i ràpidament comencem a veure-la cada vegada més enfonsada a sota nostre, i darrera seu apareixen per primera vegada els estanys de Pardines.

Una vegada situat a dalt de l'esmentada graonada, vaig començar una marxa d'aproximació al barranc. Unes antigues fites indicaven la direcció a seguir.

En arribar a un collet petit i poc marcat, se'm va obrir una mena d'olla. No comptava amb haver de fer cap mena de sifonada i durant uns quants segons vaig estar dubtant; però ràpidament vaig comprendre que el que veia era el primer estany de Bagüenya, situat a 2.420 metres.

Faltaven cinc minuts per a tres quarts de vuit i precisament a primeres hores del matí els estanys semblen no existir. És una sensació que ja he viscut altres vegades: no fa gens de vent i la poca claror que hi ha fa que l'aigua dels estanys tingui la mateixa tonalitat de les roques que l'envolten... Tot plegat dóna una imatge una mica irreal a l'indret.

També coincideix, aquesta hora, pocs minuts abans que surti el sol, amb els moments en què les truites salten fora de l'aigua per tal d'anar pescant mosquits. L'estany inferior de Bagüenya no és cap excepció, i les truites hi saltaven, creant, en tornar a caure a l'aigua, els típics anells concèntrics, que, mandrosament, anaven eixamplant-se cada vegada més, fins a desaparèixer sobre la plana i transparent superfície de l'aigua.

Em va semblar veure una mena d'aixopluc a la vorera esquerra de l'estany (E) i, en acostar-m'hi, vaig comprovar que, efectivament, aprofitant una gran roca balmada, havien construït una petita cabana. Però va sorprendre'm veure la porqueria que hi havia en aquell raconet: estava ple de bosses de plàstic per terra i, a dins de l'aixopluc, tot era ple de brossa. Inconscientment, vaig relacionar les pobres truites saltant amb la porqueria.

Deixant de banda la despreocupació d'alguns pescadors amb l'entorn, l'indret és molt bonic, i hi ha molts bons indrets per a acampar-hi.

Sense cap mena de camí, vaig continuar guanyant altura per l'esquerra del barranc (E). Per fi es veien ja els tres pics d'Erist, juntament amb el Comajuana, el dels Millars i el de la Forqueta; per darrera meu tancava el panorama el pic del Bosc i tot el seu petit circ, amb els estanys i la cabana de Pardines als seus peus.

Molt aviat vaig deixar a l'esquerra uns petits estanyols i, gairebé sense adonar-me'n, vaig trobar-me situat a la sortida d'aigües de l'estany superior.

Ací vaig fer una parada per menjar i per proveir-me d'aigua. En aquest estany encara hi havia una capa de glaç, que el vent feia córrer d'un costat a l'altre.

Durant tota l'estona, des de la sortida de la cabana, encara no m'havia «atrapat» el sol; i, per tant, la paradeta al costat de l'estany em va fer agafar fred.

Aquest estany és situat a 2.630 m i els itineraris per a pujar al pic d'Erist N i al coll dels Millars són ja molt evidents.

Del cim es desprèn un estrep, poc definit, en direcció SE, que no presenta cap dificultat. De tal manera que vaig decidir pujar directament al cim per aquest indret i després baixar, seguint la cresta, vers el coll dels Millars, i poder fer així una petita circumval·lació al pic d'Erist N. També volia quedar finalment situat als peus del pic dels Millars per a poder estudiar la millor manera de pujar-hi.

No vaig sortir directament a dalt del cim, perquè en decantar-me, involuntàriament, una mica a la dreta (E), vaig anar a sortir a l'aresta que puja del coll dels Millars. Així vaig poder veure abans d'hora l'itinerari per on hauria de baixar després, on una cornisa molt fàcil (situada sota l'aresta cimera) permet estalviar-se la grimpada pel mateix fil de la cresta.

A les deu del matí arribava als 3.025 metres del pic d'Erist N, anomenat també pic de Beraldi, en memòria del bibliògraf pirinenc Henri Beraldi (1849-1931).

Una vegada més s'oferien als meus ulls els estanys dels Millars i els acollidors plans de Viadós.

Viadós –em sembla que ja ho he dit altres vegades– és un dels indrets que considero més bonics de tot el Pirineu; també en guardo molts bons records. I és per això que cada vegada que veig aquelles bordes, voltades de tanta verdor, el cor se m'eixampla.

Fou precisament la primera vegada que vaig estar a Viadós quan vaig proposar-me pujar als tres pics d'Erist. Aquesta fita fou presa el llunyà any 1976, i no l'he vista realitzada fins quinze anys més tard.

Ara, assegut plàcidament dalt de l'últim cim que em quedava per pujar, penso amb una certa tristesa que ja no puc permetre'm el luxe d'agafar fites a quinze anys vista; potser llavors encara aniré a la muntanya, però estic convençut que ja no podré fer aquestes excursions de pujar i baixar més de 1.500 metres en dos dies. I no em puc queixar, perquè l'excursionisme és un esport que permet una vida activa molt llarga en comparació amb altres esports.

Aprofitant, doncs, els últims moments de joventut, deixo el pic de Beraldi, decidit a aprofitar l'oportunitat de pujar al pic dels Millars, ja que difícilment tornaré a estar-hi tan a prop.

La davallada vers el coll, seguint la cornisa ja esmentada, no presenta cap dificultat. Cal remarcar que en cap moment no és necessari passar pel fil de la cresta: sempre trobarem el millor camí al vessant de l'Aigüeta i pocs metres per sota el fil de l'aresta.

No pensava trobar ningú, però anava errat, car vaig creuar-me amb un grup de quatre excursionistes que pujaven al cim des dels estanys dels Millars.

A la meva pregunta de què se'ls hi havia perdut, a l'Erist N, em van contestar que pensaven fer la travessia fins al gran pic d'Erist. En comentar-los que la davallada de l'Erist N a la bretxa que hi ha en direcció al Gran Pic presenta alguna dificultat, va semblar-me que no anaven gaire ben informats. Ben informats o no, els quatre joves varen continuar el seu camí vers l'Erist N i jo el meu vers el coll dels Millars.

La davallada del pic de Beraldi serveix per a poder-se fer ja una clara idea que la pujada al pic dels Millars, directament des del coll, és força exposada; i que la millor opció sembla baixar uns quants metres en direcció als estanys de Bagüenya i remuntar a continuació unes fàcils canals fins al cim.

Una vegada situat al coll dels Millars, de 2.850 m, aproximadament, vaig refermar-me en la idea que l'única opció realment fàcil era perdre uns quants metres. No agrada gens la idea de perdre metres de desnivell, guanyats lentament amb el propi esforç, però a vegades no hi ha altre remei, i algun cop, com en el cas present, és la solució més viable.

Una mica de congesta serveix per a estalviar-me la davallada per la tartera. Només perduts una trentena de metres d'altitud, cal apropar-se a la base del pic dels Millars i buscar el millor pas (n'hi ha molts) per a superar la petita graonada que hi ha als seus peus.

Després un fàcil llom et deixa al

Vall i estanys de Bagüenya, des del pic d'Erist N. Foto: J. de Tera.

capdamunt d'un avantcim situat a sobre mateix del coll dels Millars.

Seguint l'aresta, fàcil i planera, en direcció E s'assoleix el cim dels Millars, de 2.984 metres.

Davant meu, i desafiant-me descaradament, tenia els cims de la Forqueta, amb la seva trencada aresta. Però ja eren dos quarts de dotze del migdia, i la poca corda que em quedava, l'havia de reservar per a la davallada de gairebé 1.800 metres de desnivell que em separava del pont de Trama-rius.

Així, doncs, dalt del pic dels Millars donava per acabada la part ascendent de la sortida, això vol dir, en el meu argot particular, «parada i fonda», i contemplació i èxtasi davant el panorama. No cal anomenar tots els cims que podia contemplar; però de tota aquella munió de muntanyes podia reconèixer i recordar que a la majoria de cims ja hi havia pujat, en d'altres ho havia intentat però no els havia pogut assolir i molts encara restaven lluny del meu currículum.

D'aquests últims cims, quants en cauran, finalment? On s'acabarà la meva carrera pirinenca? No cal apartar-se gaire del pic dels Millars... pujaré algun dia als pics de la Forqueta?, o al tuc de la Llàntia?, o al pic del Bosc?

Lluny, vers l'est, es retallaven les muntanyes del Pirineu lleidatà, les que podria anomenar «les meves muntanyes»... El meu pensament sempre vola entre els Besiberris, el Peguera, el Mont-roig, el Certascan, el Sotllo, la pica d'Estats i el Medacorba, les seves valls, els seus boscos i els seus estanys. Voldria estar allà i ací, però això no és possible.

Avui he descobert la vall de l'Aigüeta. Crec que per a mi ha estat un gran descobriment; i sé que això m'allunya una mica més del Pallars. Les sensacions es barregen d'una manera aparentment contradictòria: per un costat satisfacció per la troballa, i, a la vegada, enyorança per l'allunyament d'indrets molt estimats.

Voldria ser etern, per a poder anar constantment allà i ací, però sé que això és totalment impossible: haig d'escollir, car deu anys més, com els que he estat per a pujar als tres pics d'Erist, és un luxe que ja no està en la meva mà.

Ara ja no tinc *luxe*, però tinc *experiència*. Anant moltes vegades sol per aquestes muntanyes, potser agafes el doble d'experiència; i probablement és aquesta la raó per la qual escric aquests articles: per a poder transmetre d'alguna manera els meus descobriments als altres. Hi ha tot un món a la muntanya que resta amagat, hi ha camins molt poc trepitjats, cabanes oblidades i cims marginats. Treure la pols a aquests indrets és la tasca que vaig proposar-me fa un grapat d'anys; i m'ha anat traslladant de llevant a ponent.

És un camí que m'ha omplert de satisfaccions. També cal no enganyar-se, perquè he viscut moments d'incertesa i a vegades d'angoixa, però aquests resten aviat oblidats; el que perdura són sempre els bons records.

Però acabem ja les elucubracions i tornem al cim dels Millars. Són ja més de les dotze del migdia i cal tornar avui mateix a Badalona.

La davallada pels mateixos indrets de la pujada no té cap altra història que la forta calor, la nova perspectiva dels estanys de Bagüenya sota la claror del migdia, el plàcid dinar a la cabana del Foradet, les fiblades de les ortigues i el retorn pel bonic camí de la vall de l'Aigüeta de la Vall.

A les cinc de la tarda el soroll del cotxe va trencar, per uns instants, la solitud del pont de Trama-rius.

HORARIS

Del pont de Trama-rius a la resclosa: 20 mn.

De la resclosa al pont de l'Aigüeta: 55 mn.

Del pont de l'Aigüeta a la cabana de l'Aigüeta: 15 mn.

De la cabana de l'Aigüeta a la cabana del Foradet: 30 mn.

De la cabana del Foradet al peu de la canal: 30 mn.

Del peu de la canal a l'estany inferior de Bagüenya: 45 mn.

De l'estany inferior a l'estany superior de Bagüenya: 45 mn.

De l'estany superior al pic de Beraldi: 1 h. 10 mn.

Del pic de Beraldi al coll dels Millars: 25 mn.

Del coll dels Millars al pic dels Millars: 45 mn.

Del pic dels Millars a la cabana del Foradet: 2 h.

De la cabana del Foradet al pont de Trama-rius: 1 h. 35 mn.

Total pujada: 6 h. 20 mn.

Total davallada: 3 h. 35 mn.

Total: 9 h. 55 mn.

Els camins dels quatre mil, 2

Dôme de Neige d'Écrins (4.101 m) (Delfinat)

Lluís Català i Viladevall, Mark Grossmann i Camps, David Mengual i Padrós i Jordi Roca i Valls

El massís dels Ecrins dóna el seu nom a un magnífic parc nacional al sud de Briançon (França). L'actual demarcació d'aquest parc data de l'any 1973 i protegeix 91.800 ha. És el parc nacional més gran de l'estat francès i està perfectament equipat pel que fa a camins i refugis, de manera que permet al muntanyenc, o a l'afeccionat a la naturalesa en general, tota mena d'activitats: des de passejar dins de boscos arran de glaceres senzillament pel plaer de gaudir de pau i tranquil·litat, fins a ascendir a cims de vora quatre mil metres d'altitud per rutes de roca o gel tècnicament molt complicades, i, és clar, també l'esquí de muntanya, l'esquí dels grans espais.

El conjunt de cims del massís dels Ecrins tanca la capçalera del Glacier Blanc, i els seus pics s'enfilen més de mil metres amunt del replà de la glacera. Tres puntes destaquen per sobre dels quatre mil metres, el Dôme de Neige (4.015 m), el pic Lory (4.086 m) i la punta culminant, que és la Barra dels Ecrins (4.101 m), un imposant mur de roca nevada. Per la seva cara nord, aquest massís queda separat de la resta del món per una notable rimaia que fa les funcions de fossar.

De fet, però, no us proposem pas l'ascensió a la Barra, car es tracta d'una ruta molt aèria, si es fa per l'aresta, i força dreta si es fa per les vies de neu. Us proposem l'excursió a un cim secundari, el Dôme de Neige, que, com el seu nom ja avança, és un pic arrodonit, un bony cobert de neu, amb una mica de roca a dalt de tot i un bon panorama sobre els Alps... i l'al·licient de fer un quatre mil «simpàtic».

APROXIMACIÓ A LA MUNTANYA

La ruta més habitual –n'hi ha d'altres– és la que comença al poble de Pelvoux. D'aquí surt una carretera asfaltada que, després d'uns cinc quilòmetres de revolts, mor a l'estació d'estiu de Cézanne, construïda en una gran esplanada, al mig d'una vall en forma d'U, una forma típicament glacial.

Quan no hi ha neu, aquesta carretera és oberta i això permet d'arribar en cotxe fins a la cota 1.874 m de Cézanne, on hi ha aparcament i l'hotel. Quan les primeres nevades acumulen neu als revolts de la carretera, aquesta queda intransitable, i una tanca hi impedeix l'accés. En aquestes circumstàncies, els cotxes s'han de deixar en sortir de Pelvoux, just davant de la tanca, a la dreta de la qual surt un caminet molt fressat que porta fins a Cézanne en una hora i mitja, aproximadament (hi ha un refugi lliure del Club Alpí Francès).

Al fons de l'esplanada, cap al NW, es veu un graó de roca d'uns dos-cents metres d'alçària que correspon a la sortida d'aigües del Glacier Blanc. El nostre camí va cap allà.

De Cézanne al refugi dels Ecrins (3.171 m) hi ha 1.296 m de desnivell, molt ràpids de fer, encara que hi ha qui els puja en dues còmodes etapes tot aprofitant que a mig camí hi ha el refugi del Glacier Blanc (2.550 m). Ambdues instal·lacions són amplis i confortables refugis (de cent places cadascun), amb servei de guarda i de menjars a la temporada d'estiu.

El camí que surt de Cézanne es planta al peu del graó de roca i en quatre ziga-zagues el remunta. A sobre, una mica més enllà del caire del graó hi ha el refugi del Glacier Blanc, que ja es veu de lluny estant (2 h. 30 mn. des de Cézanne). El camí d'estiu té trams empedrats i unes escales metàl·liques ben dretes just a la base de la glacera que ve dels Ecrins. No és gens perdedor. El camí d'esquí, se'l fa una mica cadascú, però tendeix a seguir el d'estiu.

Del refugi del Glacier Blanc al refugi dels Ecrins (2 h.) ja es trepitja el gel i la neu de la glacera. S'ha de superar el final de la glacera, que és un fort pendent de seracs i d'esquerdes, impossible de passar pel bell mig. El camí discorre arrambat a la banda dreta de la glacera. A l'estiu la traça no deixa espai al dubte, i de lluny es localitza el turó rocós que sustenta el refugi dels Ecrins, el qual, essent una construcció de tons foscos, es confon força amb les parets dels cims del seu darrera. A l'hivern, quan no hi ha traces, costa més de localitzar.

EL REFUGI DELS ECRINS (3.171 m)

Es tracta d'una construcció quadrada, de sostre pla perquè hi puguin aterrar els helicòpters, i de dos pisos. A dalt, menjador i cuina; a baix, dormitoris i labavos. Tot i que no està a prop de la neu, ja que fou construït sobre un contrafort de pedra uns cinquanta metres per sobre de la glacera, no es pot dir pas que sigui calent. De totes maneres, la gernació que hi passa cada dia, com a mínim a la temporada bona, escalfa prou i massa l'ambient. A l'estiu hi ha aigua, però a l'hivern no. Si hi ha sort, podreu trobar algun rajolinet d'aigua pedres avall a la rodalia del refugi, i si no n'hi ha, us tocarà fondre neu.

La reserva de places és completa-

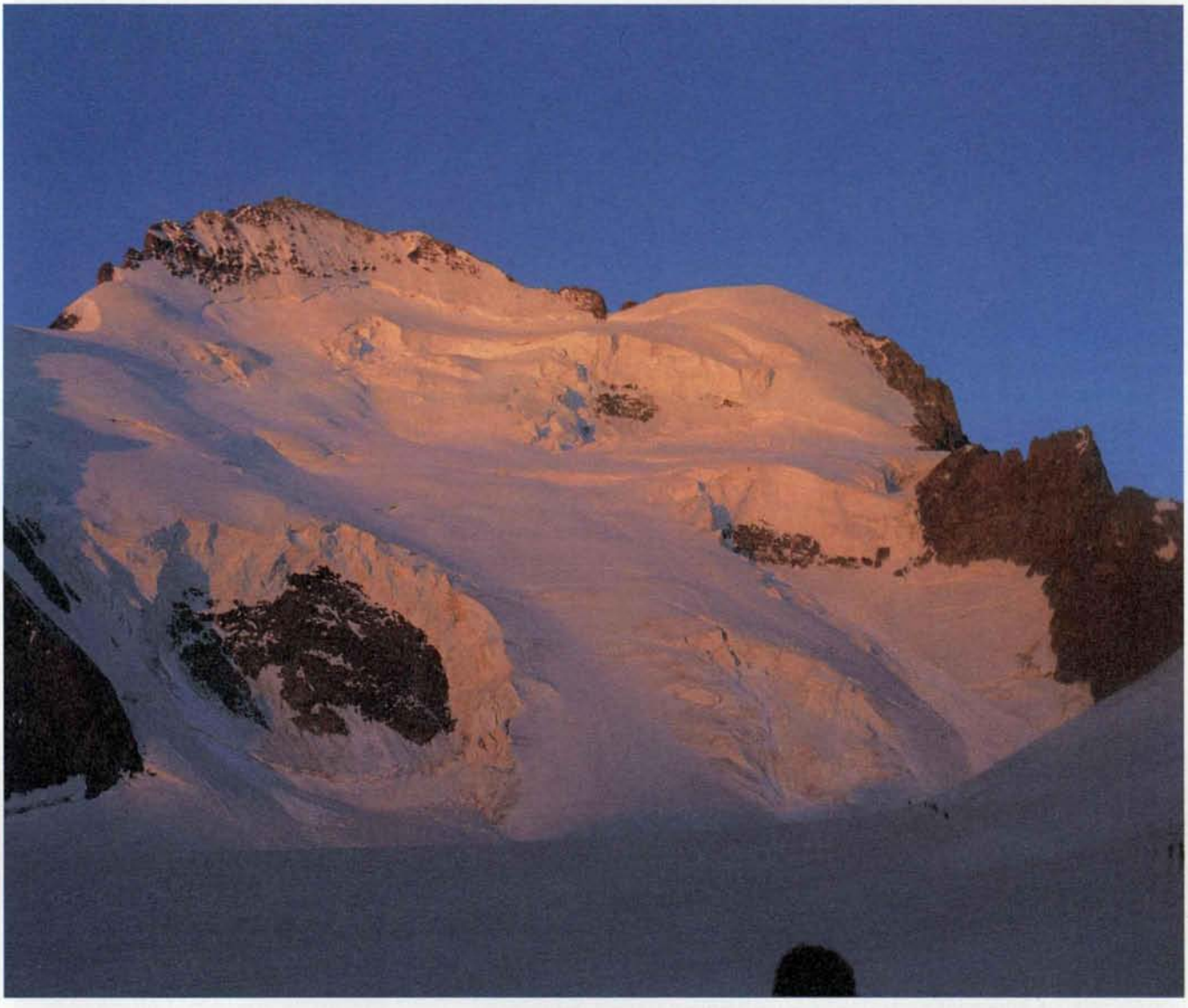

Sortida del sol camí del Dôme. S'aprecia tota la ruta i els seracs i les esquerdes. Foto: M. Grossmann.

ment obligatòria. Nosaltres hem vist acomiadar grups i enviar-los al refugi anterior, el del Glacier Blanc, quan ja es feia fosc.

L'ITINERARI

De bon matí se surt del refugi i es perd altura fins a arribar a la glacera. Des d'aquí, suaument, es guanya altura fins al coll dels Ecrins (3.367 m), encara que de fet no cal arribar-hi. Aquest primer tram es fa arrambats a la banda dreta de la glacera, per a evitar les esquerdes. No s'ha d'arribar al coll, i, una mica per sota del seu nivell, si no ho heu fet ja, és el moment d'encordarvos i de treure piolet i grampons: manquen els vuit-cents metres últims, i pugen fort!

La ruta és clara. Des del refugi dels Ecrins, i durant tota la caminada per la glacera hi ha tot el temps per a veurela: suposo que a tothom li crida l'atenció l'enorme serac que hi ha sota del Dôme, i el con d'allaus que provoca. Doncs bé, s'ha de creuar aquesta zona (alerta amb els seracs!, nosaltres en vam veure baixar un... i esgarrifa Déu n'hi do) i guanyar altitud per la seva esquerra fins a superar l'altura de la vora del serac. A aquest nivell hi ha una gran esquerda, molt oberta. Passeu el pont de neu i avanceu paral·lelament al sentit de l'esquerda, per sobre d'ella, fins a l'altre extrem de la pala, és a dir, allunyant-vos del cim del Dôme. En unes quantes ziga-zagues, per tal d'anar passant esquerdes menors –això ja depèn de cada any–, es van guanyant metres. Encara que faci l'efecte que es pot escurçar tirant pel dret, recte amunt, no es pot pas fer: a la ratlla dels 3.800 m hi ha encara una altra esquerda oberta que cal creuar. Un cop superada, queda fer un llarg flanqueig per les pales de neu entre l'esquerda i la rimaia, just per sota del mur de roca que és la Barra, flanqueig que directament ens porta a la bretxa Lory. Aquí hi ha un coll d'ampolla, un pas obligat per a creuar la rimaia, igual que si es tractés del pont llevadís d'un antic i inexpugnable castell... i potser us to-

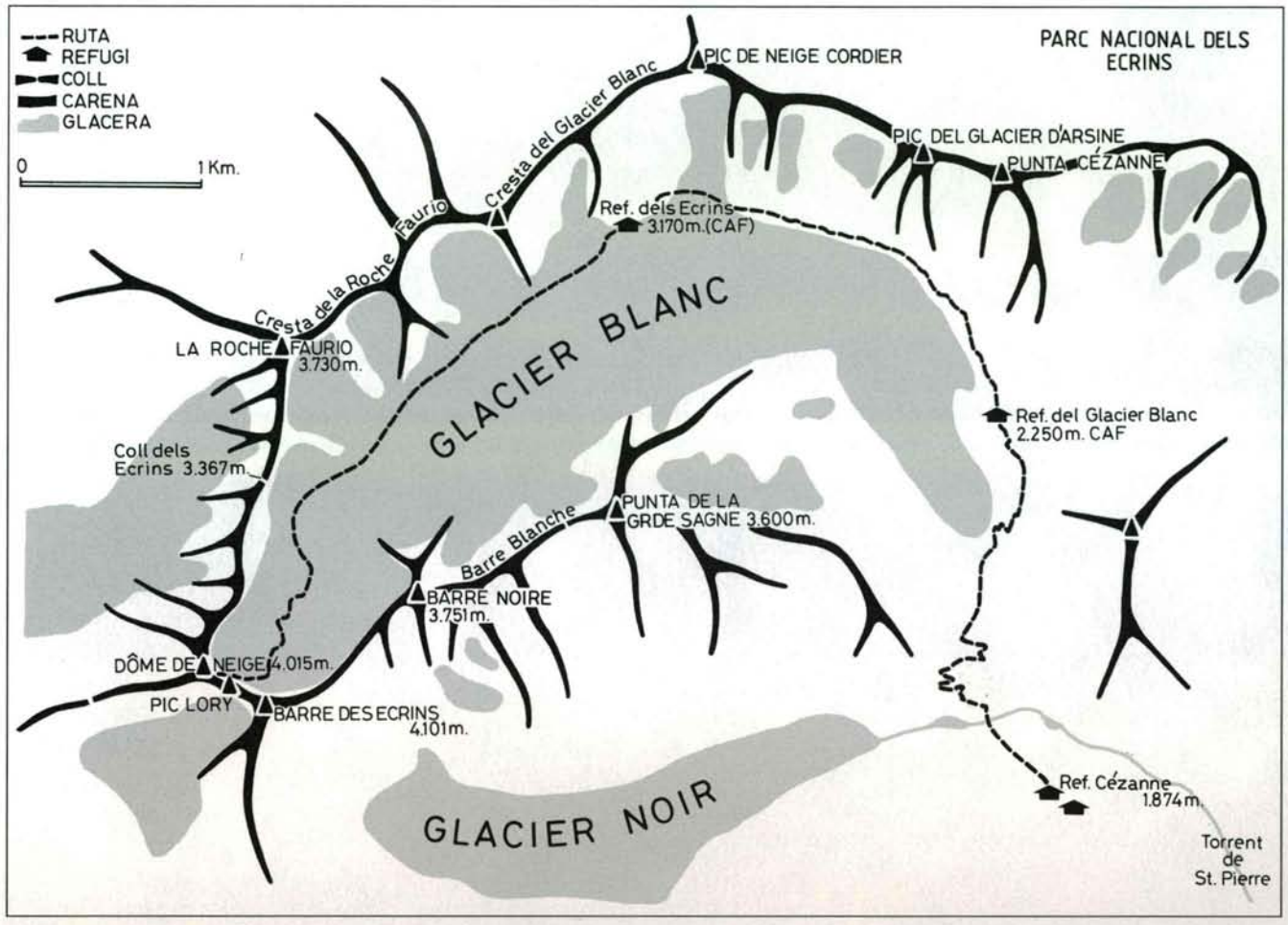

carà demanar tanda. De la bretxa al cim del Dôme no hi ha ni un quart d'hora (4-5 h. des del refugi dels Ecrins).

El camí de baixada és exactament el mateix, i, si aneu espavilats, podeu ja tirar avall fins a Cézanne. Només dos comentaris més: potser us caldrà muntar un ràpel per a creuar la rimaia de baixada perquè la gent destrossa el pont de neu; i, en relació amb els ponts de neu, molt de compte a l'hora de passar-los a la tornada: són molt traïdors.

La ruta d'esquí de muntanya segueix aquest mateix itinerari. És ben recomanable d'encordar-se tan bon punt hom entra al replà de la glacera, ja que durant els mesos de més neu, les esquerdes ni s'endevinen. Amb els esquís posats, hom pot començar a pujar fent diagonals per les pales d'accés al cim. L'indret on us haureu de treure els esquís dependrà de l'estat de la neu i de la tècnica de cadascú.

El descens és molt bo –sobretot si encadeneu fins a Cézanne–, però heu de tenir ben presents les esquerdes i els seracs: com a conseqüència immediata, per exemple, pel replà de la gelera, no s'hi hauria d'esquiar, ans s'hauria de baixar pel mateix costat de pujada, paral·lelament al sentit de la glacera.

BIBLIOGRAFIA

Mapes

Carte Touristique 241 de l'Institut Géographique National *Massif des Écrins* (esc. 1:25.000).

Guies

GOEDEKE, R., *4.000 m des Alpes per la voie normale,* Editions Franck Mercier - Annecy (France), juin 1991, ISBN 2-86868-049-6.

GUMUCHAIN, O. i MARTIN, L., *Massifs des Écrins et Haut-Dauphiné,* (1987), editions Didier Richard, ISBN 2-7038-007-X.

GROSSMANN, M., «Écrins 89», MUNTANYA, 769, 1990, pàg. 102.

FITXA TÈCNICA

Dificultat: poc difícil, ull viu amb les esquerdes i el pas de la rimaia.

Material: piolet i grampons; talabard i corda; pals d'esquí.

Desnivell: 900 m de pujada. Sortida i arribada al refugi dels Ecrins.

Horari: 4 h. 30 mn. de pujada i 2-3 h. de baixada, sense comptar aturades ni cues.

Telèfons: informació de la previsió meteorològica: (92) 20 10 00; refugi del Glacier Blanc (92) 45 24 07; refugi dels Ecrins (92) 45 24 52.

Ascensió realitzada els dies 29 de desembre de 1987 i 9 de juliol de 1989.

El massís del Monte Rosa amb esquís

Xavier González i Gràcia

Som a finals de març i disposem de quatre dies per a fer activitat. Fa molt temps que la idea de fer una travessia pel massís del Monte Rosa em donava voltes pel cap, però mai no havia trobat el moment òptim per a anar-hi: mal temps, perill d'allaus...

Les informacions meteorològiques ens indiquen inestabilitat a les capes baixes i bon temps, però fred, de 2.000 metres en amunt. Perfecte. Un temps idoni! Fem una travessa en la qual no baixem dels 2.500 metres.

PRIMER DIA

Arribem al poble d'Staval (Gressoney), on hi ha unes pistes d'esquís. Són les dues del migdia.

Ens plantegem la possibilitat de fer tot l'itinerari d'accés al refugi amb pells, per a facilitar l'aclimatació i, al mateix temps, vetllar per la bona salut de la butxaca. Però, és massa just de temps i, per tant, utilitzem els arrossegadors de les pistes, que ens deixen prop de la punta Betolina, a 2.900 m.

Resseguim aproximadament l'itinerari d'estiu, que s'enfila per la carena, i amb les últimes llums del dia arribem al refugi Quintino Sella, a 3.620 m, molt ben agençat. Encara que només és oberta la part hivernal, hi trobem flassades i llenya. Aquesta nit som l'únic grup a pernoctar-hi.

SEGON DIA

Com ja ens havien anunciat els meteoròlegs, el sol brillava sense cap núvol i el fred era intens. Al fons de les valls s'arrossegava un mar de núvols, el bat del vent ens sacsejava...

Des del coll de la punta Felik, resseguim la carena, fem aquesta punta i, des d'allí, accedim al pic Castor, de 4.226 metres, gairebé d'una revolada, ja que quasi no ens aturem dalt al cim per raó de les adversitats meteorològiques ja comentades. Passem al coll de Verre, voregem el Polluce per l'esquerra i, saltant pel coll Jchwartzhor, fem el descens per la glacera Schwarzegletscher, pel vessant suís. En en-

Pas de Masso. Al darrere veiem la punta Parrot, a la dreta, i la Piramide Vicent, a l'esquerra. Foto: Xavier González i Gràcia.

Sortint del refugi Quintino Sella.
Foto: Xavier González i Gràcia.

el descens fent un gran flanqueig, tot remuntant el pas de Masso, de 4.100 metres, per sota del Lyskamm Oriental. Continuem la marxa passant pel refugi on vàrem pernoctar la primera nit: el Quintino Sella, de 3.620 m.

Finalitzem la travessa anant a buscar la vall del riu Lys i, tot esquiant, arribem al poble de Staval, el nostre punt inicial.

CARTOGRAFIA

Gressoney e il Monte Rosa,
escala 1: 35.000

creuar-se aquest vessant amb la glacera Gornergletscher, en remuntem un tros i ens instal·lem al refugi Monte Rosa Hute, de 2.802 m, des d'on gaudim d'una excel·lent visió del Mont Cervin.

TERCER DIA

Aquest matí ja no fa tant fred. Anem guanyant altura per la glacera Grenzgletscher i accedim a una de les puntes del massís del Monte Rosa, la Gnifetti, de 4.554 m. Damunt seu hi ha el refugi més alt dels Alps, el refugi Margherita.

Després d'un dinar d'altura desfem uns 400 metres de desnivell i accedim a la punta Parrot, de 4.436 m, pel vessant nord, a peu, però fàcil. Fem el descens pel vessant oest i anem a parar al coll de Lysyoch, de 4.248 m, des d'on anem perdent altura en direcció sud fins a arribar finalment al macrorefugi Gnifetti, a 3.647 m.

QUART DIA

L'última jornada! S'aixeca un dia esplèndid.

Remuntem un tros de l'itinerari d'ahir, fins a la cota 3.900, on fem un gir cap a l'est i anem a buscar el cim Piramide Vicent, de 4.215 m. Encetem

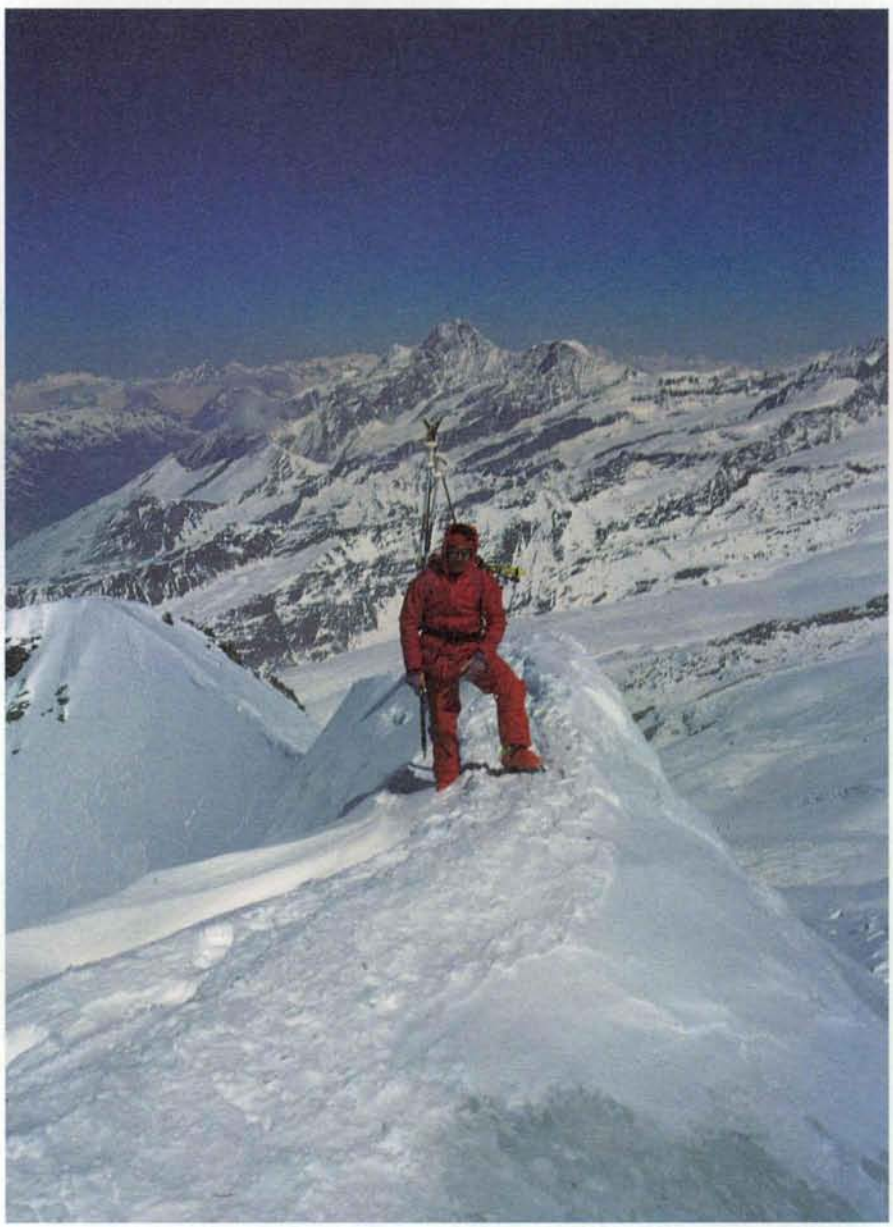

Dalt del Castor (4.226 m).
Foto: Xavier González i Gràcia.

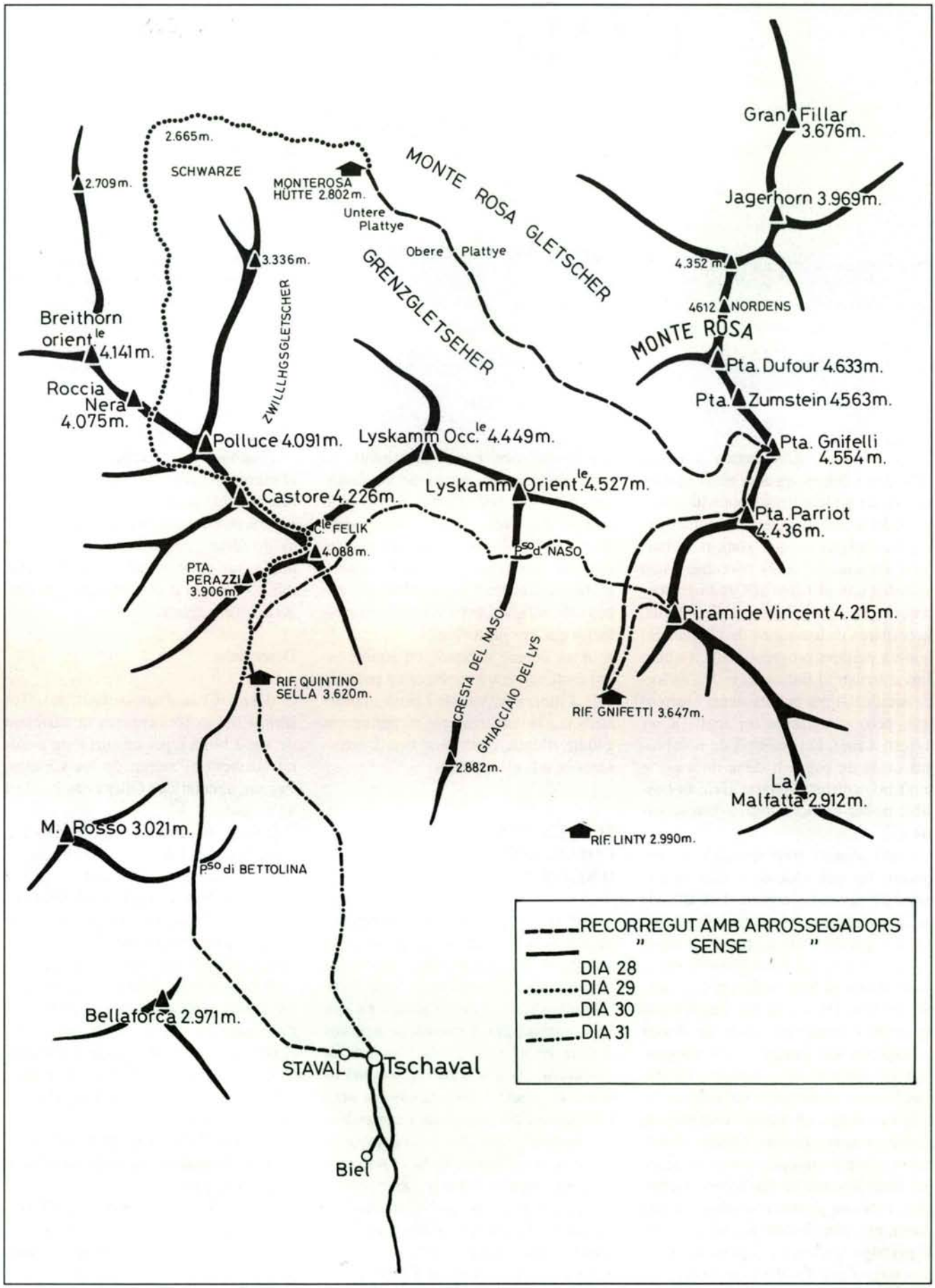
Gran Fillar 3.676m.
Jagerhorn 3.969m.
4.352 m.
4612 NORDENS
MONTE ROSA
Pta. Dufour 4.633m.
Pta. Zumstein 4563m.
Pta. Gnifelli 4.554 m.
Pta. Parriot 4.436m.
Piramide Vincent 4.215m.
RIF. GNIFETTI 3.647m.
La Malfatta 2.912m.
RIF. LINTY 2.990m.
MONTE ROSA GLETSCHER
GRENZGLETSCHER
2.665m.
SCHWARZE
MONTEROSA HÜTTE 2.802m.
Untere Plattye
Obere Plattye
2.709m.
3.336m.
ZWILLHGSGLETSCHER
Breithorn orient.le 4.141m.
Roccia Nera 4.075m.
Polluce 4.091m.
Lyskamm Occ.le 4.449m.
Lyskamm Orient.le 4.527m.
Castore 4.226m.
C.le FELIK 4.088m.
PTA. PERAZZI 3.906m
P.so d. NASO
CRESTA DEL NASO
GHIACCIAIO DEL LYS
2.882m.
RIF. QUINTINO SELLA 3.620m.
M. Rosso 3.021m.
P.so di BETTOLINA
Bellaforca 2.971m.
STAVAL
Tschaval
Biel
RECORREGUT AMB ARROSSEGADORS
" SENSE "
DIA 28
DIA 29
DIA 30
DIA 31

Pel Moianès en bicicleta

Joan M. Vives i Teixidó

El Moianès, subcomarca a cavall d'Osona i Bages, és una zona muntanyosa, on podem trobar bons itineraris per a fer amb la bicicleta de muntanya.

Ens trobem en una zona d'altituds molt humils; les cotes màximes estan situades cap al cantó d'Osona i superen, de poc, els mil metres. Des d'allà, la comarca és una mena de pla inclinat que va perdent progressivament altura fins a arribar al Bages. El relleu és força accidentat per petites rieres i torrentets, però el paisatge no arriba a ser agrest; a més, la presència de nombroses cases de pagès li dóna un aspecte molt humanitzat. Malgrat això, és possible trobar-hi molts indrets ben solitaris.

Amb aquests trets generals, ja ens podem fer una idea de com serà una excursió per aquesta zona. Les altituds oscil·len, en general, entre 600 i 1.000 metres; per tant, els desnivells a superar són suaus. La humanització de la zona fa que hi hagi moltes pistes, que, en general i a causa de l'explotació agrícola i ramadera, estan en bones condicions. Els camps de conreu ocupen els sectors més planers, mentre que la resta és ocupada pel bosc de pi roig i pi blanc; en alguns llocs trobem alzines, roures i boixos, i també és freqüent veure les típiques terrasses de repoblació forestal. Hi ha indrets ben bonics, sobretot petites rouredes que ens donen una idea de com devia ser abans el paisatge (alguns exemplars de roure són magnífics). També hi trobem ermites romàniques i castells situats en punts panoràmics, a més de les famoses coves del Toll. Hi ha, doncs, prou motius d'interès. A més, no podem deixar de banda els panorames que tenim des dels cims; som al centre geogràfic de Catalunya i envoltats de zones més baixes, i per això no hi ha obstacles que ens destorbin.

Així, doncs, la finalitat d'aquest escrit és donar-vos a conèixer un petit recull d'itineraris, variats i prou interessants per la comarca, que us permetran gaudir d'unes contrades ben interessants en tots els aspectes.

IT. 1: TRAVESSA COLLSUSPINA-L'ESTANY (I RETORN)

De tot aquest recull d'itineraris, aquest és, sense cap mena de dubte, el més fàcil. Els dos pobles estan units per una pista forestal molt bona i que presenta desnivells molt suaus. És una bona sortida per a començar a introduir-se en el món de la bicicleta de muntanya. Durant el recorregut passarem dels camps de conreu que envolten Collsuspina als boscos de pi (repoblació forestal), que ens acompanyaran fins a sortir al pla on hi ha el poble de l'Estany. Aquest itinerari es proposa en aquest sentit perquè l'arribada a l'Estany, el punt més interessant, tingui més rellevància.

El punt de partida de l'itinerari és el municipi de Collsuspina (comarca d'Osona), situat en una carena que baixa cap al Moianès; té una bonica creu de terme. Ben propera, hi trobem l'ermita de Sant Cugat de Gavadons, romànica, amb un campanar d'espadanya descentrat i desproporcionat en comparació amb la resta d'edifici; molt bon panorama cap a la plana de Vic (Tona en primer terme).

Durant el recorregut podem ascendir a dos dels turons més alts de la zona: el serrat de Sant Joan i puig de Rodors. Són uns bons miradors locals i tenen bons panorames cap al Pirineu oriental (Puigmal), el Pre-pirineu (rasos de Peguera, Puigsacalm) i la serralada costanera (Montseny, Sant Llorenç). Al peu del puig de Rodors podem visitar el dolmen.

Finalment, a l'Estany, el claustre i el museu mereixen una visita, així com també val la pena fer una volta pel poble, on trobarem cases ben típiques. És de destacar l'ampli pla on és situat el poble, un antic estany endorreic que dóna nom a la població i que fou dessecat en el segle XVI.

Descripció

0 km. COLLSUSPINA (901 m). Tot sortint del poble, creuem la carretera de Vic a Moià i, per un curt tram asfaltat, arribem al veïnat de les Casetes. Pugem, deixant can Oller i can Nualart a l'esquerra.

2,4 km. Bifurcació. Seguim cap a la dreta el brancal de pista que ens portarà a can Bellver i Sant Cugat.

3,3 km. SAN CUGAT DE GAVADONS (1.030 m). Retornem al collet. Deixem endarrera el terreny més humanitzat i entrem al bosc. La pista és planera.

6,1 km. Collet (955 m). Des d'aquí, un pendís força pelat ens portarà a l'allargat cim del serrat de Sant Joan (1.055 m), (30 mn. pujar i baixar). Continuem planejant fins al proper coll, on la pista inicia una llarga baixada voltant el turó.

7,8 km. Bifurcació (930 m). Deixem, a l'esquerra, la pista que va a Sant Pere de Ferrerons.

8,2 km. LA CASETA ALTA (940 m). Situada en un extens pla ocupat per camps de conreu. Comencem un tram de pujada força fort, però curt.

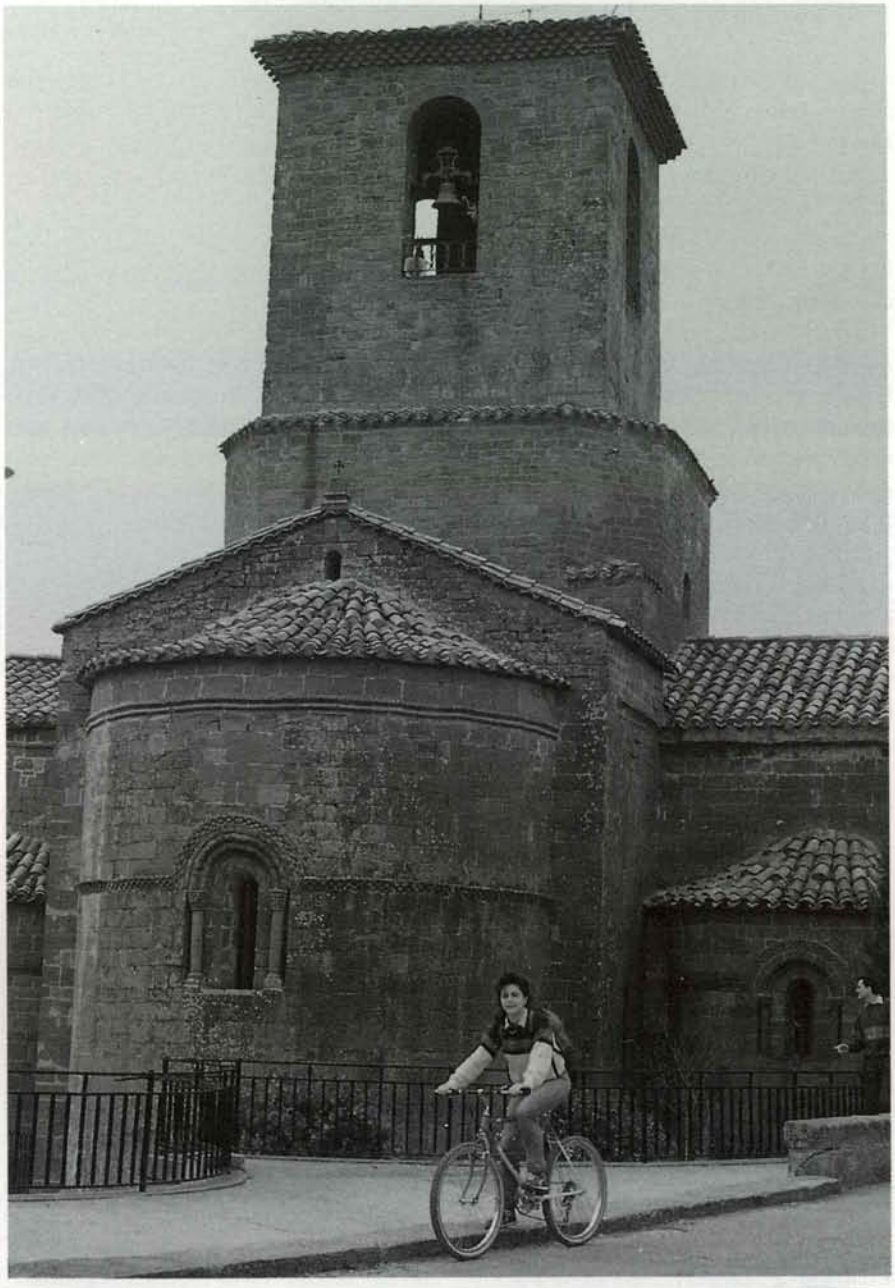

Monestir de l'Estany.
Foto: J. M. Vives.

8,8 km. COLLET DE MONTJOIA (990 metres). La pujada continua, però és força suau.

9,2 km. Bifurcació. Si volem anar a veure el dolmen, hem de seguir el trencall de l'esquerra (es veu des de la pista). Podem continuar el nostre itinerari tornant endarrera o bé seguint una altra pista que també hi puja.

9,4 km. Peu del puig de Rodors (1.020 m). Podem pujar al cim passant pel pla ocupat pel bosc i després enfilant-nos per un dret corriol que passa entre les terrasses de repoblació. El cim té 1.057 metres i, entre pujar i baixar, cal comptar-hi uns 10 mn. De retorn al coll, la pista inicia una llarga baixada pel bosc fins que, en sortir-ne, ja veiem l'extens pla de l'Estany i el poble.

12,5 km. L'ESTANY (870 m).

23,2 km. COLLSUSPINA (901 m).

IT. 2: TRAVESSA MOIÀ-L'ESTANY

Aquest itinerari és un recorregut sud-nord, paral·lel a la carretera, que transcorre per un sector eminentment rural; és a dir, passem pel costat de moltes cases, totes habitades.

Aquest recorregut ens permet conèixer el castell de Clarà i l'ermita de Sant Andreu, situats en un turó ple d'alzines. El panorama és obert cap al sud. Aquesta ermita, si bé és romànica, va ser reconstruïda el segle passat. Del castell, en queda una torre escapçada i algun pany de paret; és de destacar que sembla un castell de planta molt complicada, ja que al costat de la torre hi ha els fonaments d'una altra.

Un dels indrets més bonics de l'itinerari és, al meu gust, la vall del Soler de Terrades. Després de passar per zones obertes, ens trobem en una reclosa vall al capdamunt de la qual hi ha la gran masia del Soler de Terrades. També és de destacar el panorama que tenim de les carenes que van a parar al Bages, des del collet del castell de Clarà.

Descripció

0 km. MOIÀ (700 m). Sortim del poble per la carretera de Manresa, primer en suau pujada, per a baixar tot seguit.

2 km. RIERA DE L'OM (710 m). Una vegada creuat el pont, deixem la carretera i seguim la pista que hi ha a la dreta. Després d'una curta baixada, tornem a pujar entre camps de conreu. Al davant, en un destacat turó, hi ha el castell de Clarà. Al peu d'aquest turó trobem una granja. Hem de tirar cap a la dreta.

2,8 km. CAN FERMÍ (745 m). Deixem la casa a la dreta i comencem a voltar el turó, en suau pujada.

3,5 km. CAN COROMINES (765 m). En una bifurcació, tirem cap a l'esquerra. Fins aquí la pista era bona. Ens enfilem cap a la carena.

3,7 km. Collet (780 m). Hi ha una bassa i una roureda ben bonica. Molt bon panorama. Des d'aquí i en poc més de 10 minuts, podem arribar al cim del castell (790 m). Un corriol entre alzines ens hi porta. A sota mateix del castell hi ha l'ermita de Sant Andreu. De nou al collet, continuem per una pista carenera amb trams boscosos i alguns camps. Pista força dolenta.

5,1 km. Enllaç amb una pista. Tirem cap a la dreta per un tros força planer; passem pel costat d'una magnífica alzina.

5,3 km. Bifurcació. Avancem per la dreta.

5,4 km. Trencall a la dreta. El retorn, el farem per aquí. Continuem per l'esquerra.

6,2 km. Bifurcació. Tirem cap a la dreta. La pista planeja i surt a una carretera asfaltada al davant de can Vilalta, que queda enlairada al davant. La carretera asfaltada és de la urbanització Montví. Seguim un tros aquesta carretera fins a trobar el trencall que puja a la casa, on no acabem d'arribar, ja que baixem fins a un collet que hi ha darrera la casa (la pista que ve de la dreta surt de la urbanització). Continuem enfilant-nos, suaument, entre camps.

8,9 km. Bifurcació. A l'esquerra, una mica enlairada, hi ha la casa de Codinac. Continuem de dret, pujant i entrant a la vall del Soler de Terrades, que queda molt enlairada. Forta pujada per a arribar a la casa.

10,1 km. EL SOLER DE TERRADES (850 m). Darrera la casa hi ha la pista que va cap a l'Estany. El pendent és fort i la pista molt pedregosa. Comencem a entrar al bosc.

10,6 km. Antiga bassa. Queda a la dreta de la pista, que es redreça per a enllaçar tot seguit amb una altra pista. Som en una mena de collet. Continuem cap a la dreta, pujant una mica més (920 m).

11,2 km. Comença la baixada. Aviat sortirem del bosc.

11,9 km. CAN REI (890 m). Casa enlairada a la carena, que deixem a l'esquerra. Baixada forta cap a la carretera.

12,4 km. Carretera (860 m). Continuem cap a l'esquerra, entrant al pla.

13,2 km. L'ESTANY (870 m). El retorn, el podem fer per la carretera o bé seguint a la inversa l'itinerari. Això no obstant, per a fer-ho una mica variat, podem seguir la carretera fins a Montví i després fer una variant de l'itinerari de pujada.

Així, doncs, seguim la carretera en direcció a Moià. Lleu pujada pel pla de l'Estany.

17 km. URBANITZACIÓ MONTVÍ (860 m). Entrem pel primer carrer que trobem i girem a la dreta, sortint de la urbanització. Aviat veurem can Vilalta i pendrem la pista que hi mena (enllaç amb l'itinerari de pujada).

18,2 km. CAN VILALTA (840 m).

Dades resum dels itineraris					
	km	Desnivell	Horari	% temps en	Dificultat
It. 1	23,2	550	2 h. 45'	73	fàcil
It. 2	25,1	240	2 h. 25'	93	fàcil/mitjana
It. 3	32,2	420	3 h. 15'	95	mitjana
It. 4	19,5	200	2 h. 00'	100	fàcil/mitjana

20,1 km. Trencall a l'esquerra. Una lleu pujada i aviat comencem la baixada.

21 km. CAN PEDRISSA (805 m). Continuem la baixada, enllaçant de nou amb l'itinerari de pujada.

21,6 km. CAN COROMINES (765 m). Seguim l'itinerari de pujada.

25,1 km. MOIÀ (700 m).

IT. 3: CASTELLTERÇOL-PUIGSAGORDI, PER SANTA COLOMA SASSERRA I RETORN PER LES COVES DEL TOLL

Itinerari d'anada i tornada que recorre les carenes que baixen de la part alta de la comarca; deixant de banda el tram urbanitzat del Puigsagordi, la resta és un magnífic recorregut de muntanya.

Sense cap mena de dubte, el principal atractiu d'aquesta sortida és el fet de passar per uns indrets ben solitaris. Si bé el Puigsagordi no té aquesta característica, és un bon mirador cap a la plana de Vic; al seu costat hi ha un curiós turó rocós.

El llogarret de Santa Coloma Sasserra és ben bonic. La placeta que hi ha al davant de l'església és molt agradable i hi ha un magnífic exemplar de roure. Durant el recorregut passem per l'indret on hi ha les coves del Toll, molt importants per les troballes prehistòriques que s'hi van fer.

Descripció

0 km. CASTELLTERÇOL (720 m). Sortim per la carretera de Castellcir.

1,8 km. Trencall a Castellcir. El poble queda amagat a la dreta. Continuem per l'asfalt amb alguns xalets al costat.

2,7 km. Fi de l'asfaltat. Continua una pista ampla i molt bona que va cap al nord. Tram humanitzat amb alguns xalets.

3,4 km. EL PRAT (790 m). Deixem el trencall cap a aquesta casa a la dreta.

4,8 km. LA TALLADELLA (815 m). Gran casa de pagès, que deixem a la dreta.

5,5 km. Trencall a la Penyora a la dreta. Passada aquesta casa, arribem a les envistes de Santa Coloma Sasserra. La pista és més dolenta.

6,5 km. Trencall a l'esquerra. Al davant de Santa Coloma, en uns camps, la pista emprèn una pujada (revolt molt tancat) per a guanyar altura i situar-se al costat de l'església.

7,1 km. SANTA COLOMA SASSERRA (864 m). Bonica església rural. El pla del davant, on hi ha un gran roure és molt agradable. La pista es torna molt dolenta i s'enfila per a seguir la carena. Algun tram és molt pedregós. Els camps són poc abundants i només hi ha algunes alzines i boixos.

10,2 km. Trencall cap a Collsuspina (a l'esquerra). A les envistes del Puigsagordi. Continuem per la dreta, entrant a una petita fondalada i en suau baixada fins a veure la carretera asfaltada que puja al repetidor.

11,3 km. CASA DE LA COLLADA (930 m). Casa situada al costat de la carretera, que seguim.

11,8 km. Bifurcació. Continuem pujant cap a l'esquerra. Trobem alguns xalets. Forta pujada en arribar al cim.

12,6 km. PUIGSAGORDI (1.003 m). Totalment ocupat pels repetidors de televisió. Té bona vista cap a la plana de Vic. Continuem per la carretera asfaltada que baixa en direcció a la creu.

12,9 km. Camí a la dreta.

13 km. Final de la pista. Un corriol, a l'esquerra, ens portarà en pocs minuts al cim, on hi ha la creu. És un curiós turó rocós amb una bona paret pel cantó de Collsuspina. De nou al collet, baixem cap a la carretera per un corriol molt pendent.

13,1 km. CASA DE LA COLLADA

Santa Coloma Sasserra.
Foto: J. M. Vives.

(930 m). Al darrera hi ha una «pista» molt poc marcada, que, planejant, ens portarà cap al coll de la Pollosa.

13,5 km. CAN JORDÀ (940 m). Baixem cap a la carretera.

13,6 km. COLL DE LA POLLOSA (920 m). Baixem per la carretera fins a Collsuspina.

15,1 km. COLLSUSPINA (creu de terme) (901 m). Acabem de travessar el poble i sortim cap al sud.

16,2 km. L'ESPINOI (900 m). Casa que deixem a l'esquerra. Baixem i fem un gran revolt, passant pel costat d'una granja.

16,6 km. Granja. Continuem per la carena.

17,9 km. Trencall a Puig Antic (a l'esquerra).

18,2 km. Bifurcació. Tirem per la dreta.

18,5 km. Bifurcació. Avancem per la dreta. La pista continua baixant, fent-se dolentota.

19,2 km. EL TOLL (820 m). Casa en ruïnes, on s'acaba la pista. Cap a la dreta continua en molt mal estat i forta baixada fins al torrent (740 m). Al davant tenim la cova de les Teixoneres. Seguint el camí cap a l'esquerra, en pocs minuts, podem arribar a la cova del Toll. Bonic saltant a la riera. Per l'altre vessant s'enfila una pista molt pendent i dolenta.

20,1 km. LES CLOSANES (790 m). Deixem aquesta casa a l'esquerra i seguim la pista que passa entre camps i s'interna al bosc. Tram molt bonic.

21,9 km. Bifurcació. Tant per un cantó com per l'altre, anirem al mateix lloc. La pista emprèn una forta baixada cap a la vall i després la segueix.

23,2 km. TORRENT DEL GAI (650 metres). El creuem i pugem per l'altre vessant (molt fortament) cap a la casa que veiem a la carena.

23,9 km. Bifurcació (690 m). Per la dreta aniríem a la propera casa dels Clapers. Tirem per l'esquerra per una pista molt dolenta que, passant un tros molt bonic de roureda, ens fa sortir a una pista molt bona.

24,4 km. Pista. A la dreta, una mica allunyada, hi ha la gran masia del Prat. Anem cap a l'esquerra, per l'ampla pista.

25,6 km. LA GONIMA (660 m). Casa que deixem a l'esquerra; emprenem la baixada cap a la carretera.

25,9 km. Carretera (650 m). Tirem cap a l'esquerra. Menys el tros inicial, la resta és en pujada fins al poble.

32,2 km. CASTELLTERÇOL (720 m).

IT. 4: VALL DE MARFÀ

Itinerari circular per la vall que forma la riera de Marfà. És una excursió de pocs panorames, ja que o bé anem per dins el bosc o enclotats pel fons de la vall.

Durant tota l'estona anem resseguint el curs del torrent, a prop o des de més altura i creuant-lo uns quants cops. La riera descriu unes àmplies marrades i passa, en certs indrets, ben encaixonada. La llàstima és que l'aigua no és gaire neta, però hi ha racons ben bonics.

Trobem dues ermites. Santa Maria de la Tosca és situada a prop del riu, però no té gaire interès. Ben proper hi ha el molí de la Tosca. Dominant el riu

Creuant la riera de Marfà.
Foto: J. M. Vives.

hi ha l'ermita de Sant Pere de Marfà, situada en un pla encinglerat al damunt mateix del torrent.

Descripció

0 km. LA FÀBREGA (600 m). Abans d'arribar a Moià, passat el km 33, la carretera fa un revolt molt tancat. A la dreta tenim la casa i a l'esquerra surt la pista que hem de seguir. Planegen entrant al bosc de pi roig, molt bonic.

0,9 km. Bifurcació. Tirem cap a la dreta.

1,6 km. Sortim del bosc. Som a les antigues feixes del Gironès; la casa queda enlairada a l'esquerra.

2,2 km. Bifurcació. Prenem una pista dolenta que s'enfila cap a l'esquerra. Una mica més enllà hi ha una nova bifurcació. La pista de l'esquerra (barrera) és la que puja a la casa de colònies del Pedrós. Avancem per la dreta per una pista més estreta que torna a ficarse al bosc. Hi ha algun tros dolent.

4 km. EL SAIOL (630 m). Queda una mica separada de la pista, a l'esquerra. La vista se'ns obre una mica i podem veure el repetidor del Puigsagordi i la casa del Pedrós dalt de la carena.

4,8 km. EL SAIOLIC (630 m). Queda al costat dret de la pista; amb l'entorn té força encant. Passada la casa, trobem, a la dreta, una desviació. Pista en forta baixada i força dolenta.

5,3 km. Bifurcació. Tirem cap a la dreta, continuant la baixada. Aviat veurem el torrent, però ens n'allunyarem, avançant cap a l'est.

6 km. Bifurcació. A l'esquerra, la pista més marcada segueix el curs del riu fins que el creua, per un indret força ample i amb força fondària (si hi ha aigua, és clar!). Per la dreta, arribarem a l'aigua de seguida (570 m); el llit del riu és molt més estret i és més fàcil de creuar. Ens enlairem per l'altra banda.

6,1 km. Bifurcació. Tirem cap a l'esquerra; per la dreta aniríem de nou al riu i en sentit contrari de l'itinerari. Seguim una pista de desboscar.

6,5 km. Clariana. Final de la pista. A sota hi ha un corriol que segueix la direcció que portàvem.

6,7 km. Pista. Ens ajuntem amb la pista que creua el riu pel lloc més ample. Lleu pujada.

7,1 km. Bifurcació. No hem de baixar cap a l'esquerra (captació d'aigua). Continuem pujant. Pista en bon estat.

8,2 km. LA SALETA (610 m). Casa en ruïnes, una mica enlairada a la dreta. Paratge una mica desolat. Una mica més enllà de la casa hi ha una bifurcació; hem de seguir el trencall que baixa. Com a indicació es pot dir que hem d'anar a la casa de les Vinyes; la teulada de la casa es veu per sobre els pins. Aneu alerta, ja que hi ha diferents pistes.

Quan som a la casa, on hi ha uns roures magnífics, baixem per un camí dolent cap al torrent.

8,7 km. RIERA DE CASTELLNOU (570 m). La creuem i pugem per l'altra banda.

9,3 km. Pista. Tirem cap a l'esquerra. Aquesta pista va a Moià.

9,5 km. Bifurcació (600 m). Avancem cap a l'esquerra, baixant cap al riu. Trams dolents i pedregosos.

10 km. Bifurcació. Tirem cap a la dreta.

10,6 km. SANTA MARIA DE MARFÀ (540 m). Ermita emblanquinada, sense gaire interès, situada enmig d'una ufanosa arbreda i prop del riu. Continuem la baixada, avançant una estona pel costat del riu. Ben proper queda el molí de la Tosca.

10,8 km. RIERA DE MARFÀ. El creuem i ens enfilem per l'altre vessant. Pujada forta.

12 km. SANT PERE DE MARFÀ (590 metres). Ermita situada en un pla, al darrera la casa. Continuem la pujada.

12,2 km. Bifurcació. Tirem cap a l'esquerra. La pista planeja pel mig del bosc; és la que hem deixat al Saiolic.

14,7 km. EL SAIOLIC.

17,3 km. Trencall al Pedrós.

19,5 km. LA FÀBREGA (600 m).

BIBLIOGRAFIA I CARTOGRAFIA

A. POU i R. VINYETA, *L'Estany. Guia turística*, Ed. Montblanc-Martín.

Ll. ARRONDO i M. JAUMOT, *La Ruca. Una aproximació al Moianès*, Ed. Pleniluni.

J. M. VIVES I TEIXIDÓ, *Entre el Montseny i la Cerdanya*, Ed. Montblanc-Martín.

Moianès, Ed. Alpina.

Cingles de Bertí, Ed. Alpina.

Els noms dels esports

Anna Borbonet i Macià

En l'esport, com en d'altres disciplines, la constant evolució de les noves tècniques, de les modalitats, del material i també, és clar, de les modes, comporta l'ús d'un llenguatge especialitzat que molt sovint recorre al manlleu de termes forans, generalment d'origen anglosaxó, que ràpidament arrelen entre els seus usuaris, majoritàriament joves. Cal, doncs, fer un esforç entre tots per tal de superar aquest llenguatge híbrid i trobar, sempre que sigui possible, el terme català adequat i promoure'n també la difusió.

Aquesta és, de fet, la tasca del TERMCAT, centre de terminologia catalana, creat l'any 1985 per conveni entre l'Institut d'Estudis Catalans i el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya (Direcció General de Política Lingüística). Entre les seves funcions destaquen l'elaboració de diccionaris i vocabularis especialitzats, la creació d'un banc de dades terminològiques i la difusió de la terminologia a través de publicacions i cursos, així com l'atenció a les consultes de part de persones interessades.

A continuació publiquem els noms dels esports d'aventura i altres de referents als esports de neu, tal com apareixen dins l'àrea dedicada a l'esport, en el número 8 del periòdic *Full de difusió de neologismes*, mitjançant el qual el TERMCAT difon els termes nous aprovats pel seu Consell Supervisor.

ESPORTS D'AVENTURA

Convé advertir que bona part dels termes recollits en aquest apartat corresponen a esports molt nous. Això fa que no sempre se n'hagin pogut documentar equivalències en altres llengües.

ala de pendent f

cast. parapente; fr. parapente; angl. paragliding. Modalitat de vol lliure que consisteix a llançar-se des del pendent d'una muntanya, en direcció a la vall, suspès d'una ala de pendent. Sin. comp. **parapente** m.

ala de pendent f

cast. parapente; fr. parapente; angl. paraglide. Planador ultralleuger flexible, de forma rectangular i de pes inferior al del pilot, que permet l'enlairament i l'aterratge a peu. Sin. comp. **parapente** m.

bicicleta tot terreny f

cast. bicicleta de montaña, mountain bike; fr. vélo tout terrain, VTT; angl. mountain bike, mountain biking, MTB. Modalitat de cursa que es practica en espais naturals amb bicicletes adaptades especialment al terreny. Sig. **BTT** f.

bicicleta tot terreny f

cast. bicicleta de montaña, mountain bike; fr. vélo tout terrain, VTT; angl. mountain bike. Bicicleta alta, de manillar pla, amb tres plats, sis o set pinyons i pneumàtics gravats, que s'utilitza en la modalitat de bicicleta tot terreny. Sin. comp. **bicicleta de muntanya** f.

descens de barrancs m

cast. descenso de barrancos. Pràctica esportiva que consisteix a seguir el curs d'un riu o torrent a través d'un barranc, combinant la natació i les tècniques d'escalada, per salvar els obstacles naturals de la ruta.

descens en bot m

cast. descenso de aguas bravas, rafting; fr. canotage sur radeau pneumatique, descente en eau vive, rafting; angl. rafting. Pràctica esportiva que consisteix a baixar per aigües vives en una embarcació pneumàtica amb capacitat generalment per a unes vuit persones. Sin comp. **rafting** m.

esquí de riu m

cast. esquí de aguas bravas, river-ski; angl. river-ski. Pràctica esportiva que consisteix a fer un descens per aigües vives amb uns esquís especials i amb l'ajut d'un rem de doble pala.

heliexcursió f

cast. excursión en helicóptero; angl. heli-trip. Excursió amb helicòpter realitzada amb finalitats esportives o de lleure.

hidrobob m

cast. bus-bob; fr. bus-bob; angl. bus-bob. Pràctica esportiva que consisteix a fer un descens per un riu en un hidrobob, sobre el qual cal mantenir l'estabilitat.

hidrobob m

cast. bus-bob. Flotador cilíndric allargat, d'estructura semblant al bob, sobre el qual munten generalment un màxim de sis persones i que s'utilitza per a fer un descens per aigües vives.

hidrotrineu m

cast. hidrospeed; angl. hydrospeed. Pràctica esportiva que consisteix a fer un descens per aigües vives en un hidrotrineu.

hidrotrineu m

cast. trineo de agua; angl. hydrospeed. Planxa en forma de trineu, que sosté el practicant sobre l'aigua de cintura en amunt i inclinat cap endavant, de manera que les cames li queden submergides.

marxa a cavall f

cast. horseback, marcha a caballo, ruta a caballo; fr. randonnée equestre; angl. horseback riding. Excursió organitzada que consisteix a seguir a cavall un recorregut determinat prèviament.

moto aquàtica f

cast. moto acuática, moto de agua. Embarcació autopropulsada i de poc calat, semblant a una moto i governada per un manillar, on seuen una o dues persones.

salt de pont m

cast. puenting; fr. benjy, bungee; angl. bungee. Pràctica esportiva que consisteix a llançar-se des d'un pont, subjectat per una corda lleugerament elàstica que deixa suspès el saltador en l'aire.

salt elàstic m

cast. salto elástico; fr. saut à l'elastique, saut de benjy; angl. bungee jump. Pràctica esportiva que consisteix a llançar-se des d'un lloc alt, subjectat per una goma elàstica que fa pujar i baixar el saltador diverses vegades.

tresc m

cast. trekking; fr. randonnée pedestre; angl. trekking. Expedició excursionista que consisteix en un viatge organitzat i sovint amb guia, a regions exòtiques i de difícil accés (desèrtiques, alpines, selvàtiques, etc.).

Nota: El *tresc* es diferencia de la *travessa* perquè té un component comercial i exòtic. Així doncs, es parla d'una «travessa pels Pirineus» o d'una «travessa pels Picos de Europa», però d'un «tresc pels Andes» o un «tresc per l'Himàlaia». D'altra banda, el *senderisme* consisteix a recórrer els senders de gran recorregut (GR) prèviament marcats. Cal fer notar que l'ús de l'anglicisme *trekking* és un recurs propagandístic posat de moda per les agències de viatges, botigues d'esport, etc.

ESPORTS DE NEU

Termes procedents del Servei de Consultes del TERMCAT.

bob m

cast. bob, bobsleigh; angl. US bobsledding, GB bobsleigh. Esport olímpic d'hivern consistent a tripular un bob que llisca, sense cap mitjà de propulsió, per una pista de glaç semicilíndrica i inclinada, de 1.500 a 1.800 m de longitud.

bob m

cast. bob, bobsleigh; fr. bob, bobsleigh; angl. US bobsled, GB bobsleigh. Trineu articulat, de dues o quatre places, d'estructura metàl·lica i amb un carenat aerodinàmic que descansa sobre quatre patins d'acer, que pot atènyer velocitats que arriben fins a 150 km/h.

esquí extrem m

Modalitat d'esquí alpí que consisteix a fer un descens per pendents d'un mínim de 45° d'inclinació, amb un grau alt de dificultat.

heliesquí m

cast. heliesquí; angl. heli-ski. Pràctica esportiva que consisteix a aproximar-se amb helicòpter a indrets d'alta muntanya de difícil accés i descendir-ne esquiant.

moto de neu f

fr. motoneige. Vehicle automòbil amb un motor de combustió interna, d'una o dues places, que es desplaça per la neu amb dos esquís i unes cadenes de tracció per eruga.

motoesquí m

Pràctica esportiva que consisteix a desplaçar-se amb una moto de neu.

surf de neu m

angl. snowboard. Modalitat d'esquí que consisteix a lliscar per la neu mantenint l'equilibri damunt d'una planxa de fusta, de material plàstic, etc.

ABREVIATURES

m . . . . . nom masculí
f . . . . . nom femení
m i f . . . . . nom masculí i femení
m pl . . . . . nom masculí plural
f pl . . . . . nom femení plural
adj . . . . . adjectiu
v tr . . . . . verb transitiu
v intr . . . . . verb intransitiu
v tr i intr . . verb transitiu i intransitiu
v pron . . . . verb pronominal
loc . . . . . locució
sin. . . . . sinònim absolut
sin. comp. . sinònim complementari (forma secundària)
abrev. . . . . abreviatura
sig. . . . . sigla
sbl. . . . . símbol
nom cient. . nom científic
veg. . . . . vegeu
cast. . . . . castellà
fr. . . . . francès
it. . . . . italià
port. . . . . portuguès
angl. . . . . anglès
al. . . . . alemany
GB . . . . . anglès britànic
US . . . . . anglès americà

Salvador Llobet, un excursionista que visqué de la geografia

Josep M. Panareda i Clopés

El 23 de març de 1991 morí a Granollers Salvador Llobet i Reverter, consoci i eminent estudiós de la geografia de Catalunya. Som molts els qui hem llegit els seus escrits, ens hem guiat amb els seus mapes o hem avançat amb el seu mestratge. Té un llarg currículum acadèmic, però el millor de Salvador Llobet és el que els seus familiars manifestaven en el moment de comunicar la seva mort: que tothom en tingui un bon record.

Salvador Llobet nasqué a Granollers el 1908 en una humil casa de pagès on no hi havia feina per a tots, i va posar-se a treballar de guixaire. Era molt inquiet i se n'anà a buscar feina a fora; estigué a Suïssa i a París, on descobrí un món nou. A Granollers és el gran animador d'activitats excursionistes i d'estudi. Amb d'altres amics funda l'Agrupació Excursionista de Granollers el 1928, i ben aviat aconsegueix editar el *Butlletí de l'Agrupació Excursionista de Granollers* amb un equip d'estudiosos i excursionistes, com Josep M. Puchades, Josep Font i Josep Estrada.

Als vint-i-sis anys comença els estudis universitaris d'Història, i al cap de dotze anys ja té enllestits dos estudis geogràfics de gran vàlua, l'un sobre el Montseny i l'altre sobre Andorra. *El medio y la vida en el Montseny* i *El medio y la vida en Andorra*, publicades en 1947, són dues monografies de gran importància científica, i són les primeres fetes a tot l'Estat espanyol seguint una metodologia d'estudi regional, inspirada en els criteris del francès P. Vidal de la Blache. Són dos extensos treballs geogràfics, en els quals, a més de minucioses descripcions del medi natural i de les activitats i els modes de vida dels homes, inclouen una anàlisi de les relacions entre l'home i el medi. Una altra aportació destacada d'aquestes dues obres és el parell de mapes dels mantells vegetals, el del Montseny i el d'Andorra, a escala 1:50.000, tot seguint les pautes del botànic provençal H. M. Gaussen; són els primers mapes de vegetació a gran escala editats a casa nostra. Les dues monografies han estat editades en català fa ben poc.

No parà en la seva dèria d'estudiar les activitats humanes. Arribà a ser un dels grans coneixedors de l'agricultura, de la ramaderia i de les activitats forestals de la Catalunya de mitjan segle XX. Sobre aquesta temàtica destaca un interessant treball sobre la geografia agrària del Maresme i els capítols sobre les activitats rurals, l'explotació forestal i la casa rural de la *Geografia de Catalunya*, editada per Aedos.

Però el més destacat de Llobet és el seu mestratge. A Granollers, molts el coneixien com el mestre; a Barcelona, com un professor d'universitat. És a Granollers on exercí el mestratge en el sentit més ampli: ensenyant, aconsellant i ajudant. Llobet mai no deixà de viure a la ciutat on va néixer, i lluità obertament per aconseguir una ciutat més culta i activa culturalment. La seva tasca anà més enllà de la simple transmissió d'uns continguts.

A la Universitat de Barcelona exercí el mestratge en dues etapes. La primera abans de 1953, i la segona a partir de 1967 i fins a la seva jubilació, el 1978. Entre les dues etapes treballà com a col·laborador i investigador del Consejo Superior de Investigaciones Científicas. L'etapa universitària més fructífera fou la segona, ja en plena maduresa. Eren conegudes, i anecdòtiques, les excursions o sessions de treball de camp col·lectives que organitzava, a vegades amb dos o més autocars plens d'estudiants. Eren autèntiques lliçons magistrals a l'aire lliure, que recorden molt bé els seus ex-alumnes. Eren de les poques sortides i lliçons pràctiques de Geografia que s'impartien a la Universitat. Poc abans de jubilar-se fou nomenat catedràtic de Geografia Humana.

El mestratge de Salvador Llobet ha estat molt gran en el món excursionista, encara que d'una manera que molts no saben que ha estat obra seva. Es tracta dels mapes de l'Alpina, que molts fem servir des de jovenets. Els mapes excursionistes de l'editorial Alpina són el resultat de l'esforç i la il·lusió de molta gent, però al darrera, i a vegades al davant, hi havia sempre Salvador Llobet. Gràcies al seu projecte, a la seva idea i al seu treball constant i minuciós, molts hem après a entendre i a fer servir un mapa, ens hem orientat i hem tingut un guia en les nostres excursions.

De Salvador Llobet hem heretat el millor que tenia: el seu mestratge i la il·lusió per descobrir i conèixer el nostre entorn humanitzat. Ens n'ha quedat un bon record.

MONTSEC (congost de Mont-rebei)

Via «Cien años de soledad» (120 m, ED, Ao),
1ª asc.: 19-IV-91, per Michel Fabbro i Regis Baysset.
Via equipada.

MONTSEC (congost de Mont-rebei)

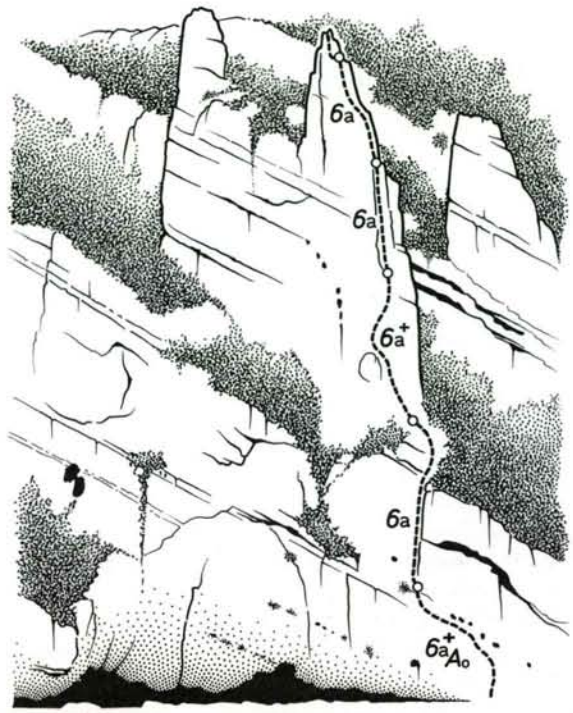

Via «La Marmitte de Martin» (180 m, ED Ao),
1ª asc.: 3 i 4-I-92, per Michel Fabbro i Regis Baysset.
Via equipada.

COLLEGATS (paret del Pessó)

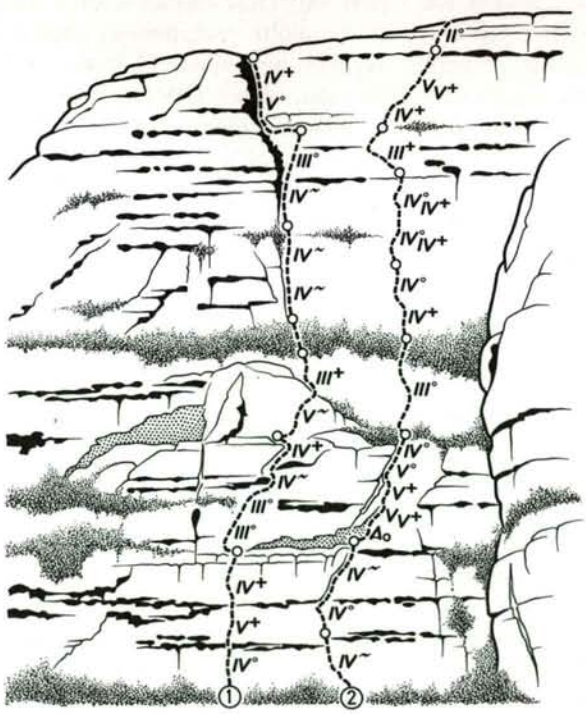

① Via «El último buril» (300 m, MD inf.),
1ª asc.: 15-VIII-90, per C. P. Hurtado i R. Sánchez.
② Via «Discovery» (315 m, MD),
1ª asc.: 2/3-II-92, per Remi Brescó. Vies equipades.

COLLEGATS (agulla del Gos)

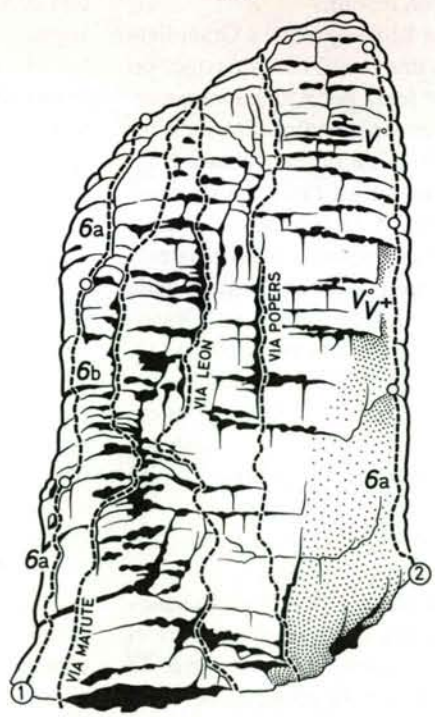

① Via «Vida de perros» (110 m. ED expo),
1ª asc.: 3-XI-91, per A. Ballart i Antonio Vilchez.
② Via «Elixir natural» (110 m, ED inf.), 1ª asc.: 17-VIII-91,
per César P. Hurtado i L. Sarthe. Vies equipades.

CRÒNICA DEL CENTRE

EXCURSIONS DE VETERANS

Quan els nostres consocis llegiran aquest escrit, els veterans de la Secció de Muntanya i CADE hauran assolit ja l'excursió mensual número cinquanta; això vol dir que fa uns sis anys que M. Antònia Simó de Jolis va trobar la manera efectiva, relaxada i amena de conduir un grup de socis veterans, tots ells amb historials respectables en competicions esportives i en les més variades modalitats i que ara, havent entrat ja a l'edat daurada, un cop al mes, es complauen de continuar, amb el desig encara de conèixer un xic més el nostre país, principalment aquells llocs poc freqüentats, mitjançant itineraris pensats per a gaudir de les meravelles paisatgístiques i arquitectòniques de Catalunya, a la mesura de les seves possibilitats.

Ens ha semblat escaient que els socis de casa nostra en general coneguessin l'existència d'aquest grup selecte, que continua practicant l'excursionisme amb un entusiasme i una companyonia dignes d'elogi.

Una mostra podria ser la quaranta-vuitena excursió, a Alfara dels Ports i Paüls (Baix Ebre). L'itinerari escollit consistia a visitar el primer dia la vall del Toscar, amb la finalitat d'arribar a peu fins a les fonts i l'ermita de Santa Magdalena. El dinar va tenir lloc a l'ermita de Sant Julià d'Alfara, al peu de les ruïnes del famós castell de Carles (Catles). El segon dia l'objectiu era Paüls, vila que recorda Guimerà, amb les cases escalonades al llarg del pendent de la muntanya i amb els carrers costeruts i sinuosos que condueixen al cap de la vila, on hi ha l'església, amb el portal adovellat d'estil gòtic, i les restes de l'antic castell coronant tot el singular conjunt urbà.

La visita va anar complementada amb una excursió a peu al paratge pintoresc de Sant Roc. Aquesta visita va proporcionar l'ocasió de retornar a casa amb una mica més de cultura popular. La sort fou trobar Lluís Pallarès i Vallespí, fill de la vila, que amb l'amabilitat pròpia de la gent de muntanya, ens va facilitar un diàleg engrescador amb l'agradable parla característica d'aquelles contrades. Per ell vàrem comprendre que Paüls era una vila que estimava el seu paisatge i conreava les seves tradicions, un poble amb inquietuds, i que sabia encara fer més bella la seva predilecta contrada.

Efectivament, l'ermita havia estat objecte de millora traient l'arrebossat de la façana i polint el seu interior. L'entorn de l'ermita, amb les seves fonts abundants i les margedes de contenció escalonades enmig de xiprers, alzines i pins, és una zona d'esplai única i més encara si tenim en compte que totes les famílies del poble disposen del seu *corro*, consistent en una taula de pedra rodejada de separacions del mateix material i deixant una petita obertura per a entrar-hi; alguns també tenen fogons. Mirat des de lluny, diríeu que és un nou Paüls sense parets ni finestres. El dia de l'aplec, el 16 d'agost, Paüls deu quedar tancat i barrat: tothom compleix amb sant Roc. Segons l'amic Pallarès, és gairebé impossible trobar una família a Paüls que no tingui el seu *corro* i solament el poden tenir els seus veïns; no obstant això, si un foraster compra una casa a Paüls, opta tot seguit a una d'aquestes privilegiades estances de pedra seca.

La conversa amb Lluís Pallarès va girar entorn dels bolets i vàrem comprovar que aquests tenien allí noms desconeguts per a la majoria, com els borruts, bitxacs, llenegalls i pinyetes, i respecte als arbustos i a les herbes anotàrem també noms com corrunyer, borriol o cabosseta, tot un tractat de botànica popular, que ens hauria agradat allargar, però el temps de què disposàvem no ens ho va permetre. Ara bé, hem de dir que aquest senyor de muntanya ens va aportar uns coneixements que ens ompliren de satisfacció.

Dos dies lluminosos, acompanyats d'un ventet que alleugerí la força calorífica del sol, dos itineraris transcorreguts per paisatges on dominaven les boscúries, alternades amb oliveres, ametllers i garrofers, i no cal dir el margalló, que durant anys ha estat la matèria primera que ha servit per a fer cabassos. I, finalment, deixeu-me dir que Paüls té un elenc teatral, dues bandes de música, una xaranga i una societat recreativa, cultural i esportiva que edita una revista mensual.

Els nostres veterans segueixen al peu de la lletra els principis fundacionals de l'entitat: esport i cultura.

M. M.

CRÒNICA DEL MÓN EXCURSIONISTA

MOUNTAIN WILDERNESS DE CATALUNYA AL MONT BLANC

El 24 d'agost de 1991, els alpinistes catalans Josep Sicart i Josep Pujante, vice-presidents de Mountain Wilderness de Catalunya, varen assistir a l'acte de presentació del projecte «Mont Blanc: parc natural internacional», celebrat a Courmayer, a la vall d'Aosta (Itàlia).

En el curs de la reunió es va projectar la pel·lícula *Free K2*, realitzada per Carlo Alberto Pinelli. Les sis-centes persones que assistien a l'assemblea varen tenir ocasió de veure les imatges d'aquesta «operació neteja», de colossals dimensions, que Mountain Wilderness International va dur a terme fa uns quants mesos a la segona muntanya més alta del planeta, amb 8.632 m, situada a l'Himàlaia pakistanès. Es varen recollir cinc tones de deixalles acumulades en el camp base i els campaments d'altura, i es retiraren les cordes fixes de l'esperó dels Abruzzos, que sumaven quasi cinc quilòmetres i que les moltes expedicions que han passat per aquella muntanya havien anat deixant, any rere any, sense treure'n les velles.

Un cop finalitzada la projecció d'aquesta pel·lícula tan atractiva i didàctica, es va establir un debat col·loqui perquè els presents poguessin expressar les seves opinions respecte a la conservació de les muntanyes. Hi havia diverses opinions: les dels ecologistes, les dels pagesos i propietaris que habiten les valls i les muntanyes, les de les companyies de guies i les dels muntanyencs i excursionistes; mancava, però, el parer de l'Administració. El públic també va signar moltes targetes postals d'adhesió al parc natural del Mont Blanc. De moment, la xifra ascendeix a 15.000 targetes, que seran trameses al govern italià per a sol·licitar la creació del parc a l'esmentat massís alpí. Al vessant francès del Mont Blanc també s'ha endegat una campanya similar per a recollir targetes signades, les quals seran lliurades al corresponent ministeri.

Durant els dos dies següents es va fer l'ascensió al Mont Blanc (4.807 m) pel vessant ita-

lià. L'escalada, a través de la intricada glacera de Miage i l'esmolada aresta de Bionnassay, fronterera entre França i Itàlia, va culminar al cim més alt d'Europa, on els alpinistes varen exhibir una pancarta de suport al parc natural del Mont Blanc, per tractar d'evitar la degradació de la muntanya i conservar el medi natural en l'estat més pur possible.

En total, l'expedició era integrada per una vintena d'alpinistes representant Alemanya, Àustria, Suïssa, França, Itàlia, Polònia, Grècia i el nostre país. La cordada formada per Sicart i Pujante va fer onejar al cim la senyera catalana i la bandera de Mountain Wilderness de Catalunya, que és la mateixa que s'intentarà plantar al cim del Mount Vinson, sostre de l'Antàrtida, el continent que encara –sortosament– no està contaminat.

Recordem que recentment Mountain Wilderness de Catalunya va fer una operació de neteja a la vall de Molières (Pirineu), des de la base fins al cim, en la qual varen participar activament socis, simpatitzants, escoltes, voluntaris forestals i, fins i tot, l'esposa del president de la Generalitat, Marta Ferrusola.

J. A. Pujante

IX FESTIVAL INTERNACIONAL DE CINEMA DE MUNTANYA VILA DE TORELLÓ

El jurat de la IX edició del Festival Internacional de Cinema de Muntanya Vila de Torelló (1991), constituït per Oriol Alamany, Josep Manuel Anglada, Josep Rebull i Esteve Riambau, va decidir per unanimitat atorgar els següents premis:

Gran Premi Vila de Torelló a *Tashigang; ein Tibetisches Dorf Zwischen Menschenwelt und Götterwelt*, de Kurt Diemberger (Àustria); Premi Fundació La Caixa a *La Maison Burgenew*, de Claude Andrieux (França); Premi al millor Film d'Esports de Muntanya a *Moraig*, de Bernhard Pack (Alemanya); Premi al millor Film Ecològic a *Wild River no More*, de Dieter Plage (Gran Bretanya); Premi al millor Vídeo a *Waterfall Kayak*, d'Alun Hugues (Gran Bretanya); Premi del Jurat a *Cervin, mon amour*, de François Enderlin (Suïssa); Premi Federación Española de Montañismo a *Más allá de las nubes*, de Juan M. Maestre (Espanya); Premi Àngel Font a *Totem*, de Robert Nicod (França); Premi Boreal a *Going up*, de Kirk Johns (Canadà) i *Mister Tao*, de Bruno Bozzetto (Itàlia) *ex-aequo*; Premi Foto Anguera a *Wild River no More*, de Dieter Plage (Gran Bretanya); Placa Ramon Julià a *Projecte CADISPA de Catalunya*, de BRU i ROS Produccions (Espanya).

XV APLEC EXCURSIONISTA DELS PAÏSOS CATALANS

Els passats 1, 2 i 3 de novembre de 1991, el Centre Excursionista d'Alcoi va organitzar el XV Aplec Excursionista dels Països Catalans al Preventori, paratge situat als afores de la ciutat d'Alcoi, en un replà de la serra de Mariola, on hi ha un alberg i unes grans esplanades, en les quals es pogueren instal·lar la gran quantitat de tendes dels assistents a aquesta ja tradicional trobada dels excursionistes de parla catalana.

A les cinc de la tarda del divendres 1 tingué lloc l'acte inaugural de l'Aplec. A les sis, el bioleg Carles Maria Mansanet ens parlà de la serra de Mariola com a espai natural i dels diversos interessos que s'hi mouen. A les set es projectà un interessant documental sobre vegetació i fauna, comentat pel periodista Miquel Abad. A les nou s'inicià el foc de camp, animat pels grups de dolçaines El Regall, d'Ontinyent, i El Baladre, de Muro.

El dissabte, a les set del matí, sortiren dues excursions. L'una fou al Carrascar de la Font Roja, parc natural, on resta un dels escassos vestigis del bosc mediterrani al País Valencià i on s'alça el santuari de la Mare de Déu dels Lliris, patrona de la ciutat d'Alcoi. D'aquest santuari pujaren per un camí entre carrasques, freixes, aurons i roures, fins al cap de la serra, que és conegut pel Menejador, de 1.352 metres d'altitud, des d'on es gaudeix d'una magnífica visió de la foia d'Alcoi, la serra de Mariola, Aitana...

L'altra excursió fou al barranc del Cint, que baixa de la part alta de Mariola i forma una profunda i espectacular gorja, però abans passaren per la creu de Sant Cristòfol, que s'alça en un cim sobre mateix d'Alcoi.

Els no caminadors també pogueren passar el matí visitant Alcoi, acompanyats de l'arqueòleg Josep M. Segura i l'historiador Ricard Bañó; visitaren l'església de Sant Jordi, el Casal Sant Jordi, on hi ha el museu de la Festa de Moros i Cristians, el museu arqueològic municipal Camil Visedo Moltó, i també assistiren a la Sala d'Exposicions del Club d'Amics de la UNESCO, on s'inaugurà una interessant mostra plàstica que el grup d'artistes Alcoiart dedicaren a l'Aplec. El cartell per a anunciar l'Aplec, on es representa un jugador de pilota valenciana, fou realitzat per l'artista alcoià Antoni Miró, membre d'aquest grup.

A la tarda poguérem assistir a dues conferències: l'una sobre el comerç de la neu i el seu impacte en les muntanyes del País Valencià, a càrrec de l'arqueòleg Josep M. Segura, i l'altra sobre comarques i nació des d'una perspectiva constitucional catalana, per Josep Guia.

Cal dir que en tots els actes l'assistència fou massiva. A l'excursió a la Font Roja, hi participaren més de cent cinquanta excursionistes.

A les sis, es reuniren els representants de les entitats que participaven en la trobada, per valorar diversos aspectes organitzatius de l'Aplec i intentar si més no millorar-los en el futur. En finalitzar la reunió, els excursionistes de les Illes s'oferiren per a organitzar el proper Aplec. Aquesta proposta fou molt ben rebuda per tots els assistents.

En el foc de camp d'aquest dia, hi participaren, a més del grup El Regall, d'Ontinyent, el grup de dansa Sant Jordi, d'Alcoi, que presentaren una mostra molt interessant dels balls populars de tot el País Valencià. Per a aquest dia hi havia programada l'actuació del conegut cantant Ovidi Montllor i de Toti Soler, però obligacions d'última hora els impediren d'assistir-hi.

El diumenge, a les set del matí, com el dia anterior, varen sortir dues excursions: l'una a la Serreta i l'altra al Castellar.

La Serreta és situada a llevant de la ciutat d'Alcoi, on hi ha les restes d'un interessant poblat i santuari ibèric, l'arqueòleg Josep M. Segura va fer-ne una detallada explicació, i de baixada cap a Alcoi, pel barranc del Molinar, visitàrem les velles indústries tèxtils, mogudes per la força hidràulica, acompanyats pels historiadors Lluís Torró i Paco Blay.

El segon itinerari puja al Castellar, muntanya que s'alça a ponent de la ciutat, on se situa un poblat àrab i des d'on es té un esplèndid panorama local. D'aquest cim baixàrem fins al riu Polop, per a seguir-lo aigües amunt fins als Canalons, lloc on el riu ha obert una estreta gorja, i on, a finals de la dècada dels quaranta i principis dels cinquanta, es reuniren els excursionistes alcoians per constituir el Centre Excursionista. Després varem continuar fins al castell de Barxell, construcció del segle XIII, per a retornar altre cop al Preventori.

Durant els dies de l'Aplec, i en una sala de l'alberg, fou muntada una detallada exposició de tots els aspectes de la serra de Mariola, geologia, vegetació, fauna, l'explotació tradicional, etc., on tots els assistents es pogueren fer càrrec de l'entorn més proper d'on se celebrava l'Aplec.

Al migdia tingué lloc l'acte de cloenda, amb el parlament del president del Centre Excursionista d'Alcoi, en el qual agraí la participació i l'assistència, i anuncià que el proper Aplec se celebrarà a les Illes. Tots els assistents foren obsequiats amb un abundant refrigeri, en què no mancava res.

En aquest XV Aplec, hi participaren quatre-cents vuitanta-cinc excursionistes, amb representacions de les comarques del nord de Catalunya, les Illes, el Principat i el País Valencià.

Del Centre Excursionista de Catalunya hi assistiren quaranta socis.

Col·laboraren en l'Aplec: l'Ajuntament d'Alcoi, la Diputació Provincial d'Alacant, la Fundació Pública Municipal «Centre d'Esports», Acció Cultural del País Valencià, Fundació Huguet, l'Associació Cultural l'Alcoià-Comtat, el Centre Excursionista de Catalunya, l'Associació Cultural Jaume I, l'Institut de Cultura «Juan Gil Albert», la Regidoria de Joventut i el Centre Excursionista d'Alcoi.

Felicitem els amics del Centre Excursionista d'Alcoi per l'organització del XV Aplec Excursionista dels Països Catalans, tant pels actes com pel lloc escollit, on durant tres dies hem tingut ocasió de retrobar-nos i conèixer els bells paratges de la comarca de l'Alcoià.

Francesc Beato

JOSEP BUCH I PARERA

Arran de la mort de Josep Buch, el 20 d'octubre de 1991 i als seus vuitanta-nou anys, el Club Excursionista de Gràcia ha editat un butlletí de 18 pàgines, en memòria del qui fou fundador amb altres dos companys, l'any 1922, del Mai Enrera, l'actual Gràcia.

A les pàgines d'aquest Memorial, hi veiem una relació de disset col·laboradors posant de manifest els diversos aspectes de la personalitat d'en Buch.

Ressalten la seva trajectòria excursionista, orientada cap a la muntanya i la cultura, i el seu sentit de transcendència espiritual, d'home profundament creient, com ho demostra la seva devoció a Montserrat, que el portà a aplegar una col·lecció molt important de literatura i símbols montserratins.

Publicà, a més, els llibres *El Cavall Bernat de Montserrat* (1982) i els *Castells de Montserrat* (1986).

Els primers beneficiats de l'obra del *senyor Buch*, tal com se l'anomenava, han estat el seu Club i l'ex-vila de Gràcia, pels seus treballs com a historiador i arxiver, però la seva obra s'ha estès per tot l'àmbit de l'excursionisme català, entre la qual volem assenyalar les successives *Setmana del Llibre i del Disc de la muntanya*, que ell, junt amb Joan Cervera i Carles Albesa, portà a cap durant una sèrie d'anys.

La seva obra ha estat reconeguda amb la distinció de la medalla de *Forjadors de la història esportiva de Catalunya*, en el grup de la primera edició de 1987, i de la *Creu de Sant Jordi* de 1991.

La bonhomia del seu caràcter féu que fos estimat per tots els qui tinguérem la sort de tractar-lo personalment.

A. J. F.

PRIMER MAPA OFICIAL EN RELLEU DE CATALUNYA

Autopistas CESA ha fet obsequi a la nostra entitat d'un mapa en relleu de Catalunya, a escala 1:100.000.

Aquest mapa, realitzat recentment per l'Institut Cartogràfic de Catalunya, amb el patrocini d'Autopistas CESA, és el primer mapa oficial en relleu que edita l'ICC. És constituït per vuit fulls d'aproximadament un metre per banda, i, un cop degudament enllaçats tots els fulls, es cobreix tot el territori de Catalunya en una superfície de 8 m^2, aproximadament.

La realització d'aquest mapa s'ha aconseguit gràcies a la superposició de les imatges captades pel satèl·lit Landstat-5 en una depurada tècnica de fotografia estereoscòpica. El resultat ha estat una magnífica visió del relleu i de tots els accidents geogràfics del nostre país. Cal destacar el rigor científic d'aquests mapes, que ens permeten localitzar els més petits detalls, masies, rius, carreteres, pistes, vessants, conques, espadats i concentracions urbanes, en les quals fins i tot es poden identificar les vies i els carrers. És un mapa d'un gran valor pedagògic, que s'ha de fer indispensable a totes les escoles.

Per a fer-nos lliurament d'aquesta important col·lecció de mapes, el Centre rebé la visita del conseller director general d'Autopistas CESA, Josep Manuel Basañez, del secretari general, Joan Artur Margenat, i del conseller Enrique Alcántara, aquest darrer soci de la nostra entitat. El president del Centre, Josep M. Sala i Albareda, i els membres de la junta directiva els acompanyaren en una detallada visita al nostre estatge, de la qual cal destacar l'interès que despertaren l'Arxiu Fotogràfic i la biblioteca. A la sala de juntes es clogué aquest recorregut en un senzill acte en què es regracià degudament l'atenció que vers el Centre ha tingut Autopistas CESA.

H. S

LLIBRES I MAPES

FLORA MANUAL DELS PAÏSOS CATALANS

Oriol de Bolòs, Josep Vigo, Ramon M. Masalles, Josep M. Ninot. Conèixer la natura, 9. Editorial Pòrtic. Barcelona 1990. 1.247 pàgs. il·l.

Obra extensa i molt ben feta sobre les 3.850 plantes que es coneixen actualment als Països Catalans (Catalunya Nord, Principat de Catalunya, País Valencià i les illes Balears).

A més de constituir un catàleg exhaustiu de les espècies vegetals d'aquest territori, és una obra destinada a la classificació de les plantes. Per això porta les claus de determinació, les descripcions abreujades de cada espècie o subspècie i un apartat en el qual s'indica l'ecologia, la comunitat en la qual es fa o d'on és característica, la distribució, les altituds mínima i màxima on ha estat observada cada planta, l'abundància i l'àrea general.

Aquesta obra és una sintetització de la gran *Flora dels Països Catalans*, d'Oriol de Bolòs i Josep Vigo, en curs de publicació en quatre volums, utilíssima per a dur al camp o per a consultes de tipus general, que ha estat molt ben rebuda pels especialistes i pels afeccionats, que l'han esperat durant molts anys.

El llibre és il·lustrat amb un dibuix de detall de la majoria de les plantes, degut a la pulcra ploma de Margarida Masclans.

Per a utilitzar aquesta obra es necessita un nivell de coneixements botànics mitjà i, sobretot, una certa pràctica en l'observació i la determinació de les plantes.

És una de les millors flores manuals de què es pot disposar a Europa, imprescindible per a qui vulgui estudiar i conèixer les plantes del nostre país i les de la Mediterrània occidental.

J. N. B.

LES TERRES DEL MATARRANYA

Salvador Ginesta i Batllori. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, col. Cavall Bernat, 19. Primer premi Òmnium Cultural de Lleida 1990. Il·lustrat amb fotografies, dibuixos i mapes, 230 pàgs.

Aquest llibre és indispensable per a recórrer i conèixer amb detall aquesta comarca situada a l'anomenada Franja de Ponent. Aquestes terres serien avui de Catalunya si l'Estat espanyol no hagués creat les províncies sense respectar els límits naturals de la parla catalana.

En aquest treball l'autor ha inclòs molta documentació gràfica perquè fos útil com a guia pràctica als excursionistes encuriosits i ben documentats.

Després dels mots d'inici, vénen les descripcions orogràfiques, hidrogràfiques, vegetació, conreus, poblament, història, etc. A continuació hi ha la ressenya de tots els 29 pobles, per ordre alfabètic, i, finalment, unes pàgines destinades al folklore, la gastronomia, les comunicacions, fondes i restaurants, excursions i una detallada bibliografia.

Llibre amè dins la línia a què ens té acostumats l'amic i consoci Salvador Ginesta. Vegem-ne un detall: «Les xiques de la Canyà / al gresol diuen candil / a la finestra ventana / i al julivert, perejil. Per a cireres la Torre / per a maçanes Beseit / i per xiques boniques / la Freixneda i Calaceit.»

M. M.

HISTÒRIA DELS CURSOS D'HISTÒRIA professats pel M. H. Sr. Miquel Coll i Alentorn

Joaquim Cabeza i Valls. Ed. patrocinada per l'UDC, Barcelona 1991. 24 fotografies en blanc i negre, 81 pàgs. de text.

Aquest llibre és un homenatge a Miquel Coll i Alentorn. El dia 24 d'abril de 1990, a la sala d'actes d'Òmnium Cultural, va tenir lloc una vetllada d'agraïment al mestre, per part d'alumnes dels cursos d'història de Catalunya, Foment de la Sardana, Òmnium Cultural i UDC, acte del qual ja vam donar notícia en el número 770 de la nostra revista.

D'aquells cursos d'història i d'aquell acte a l'Òmnium Cultural, n'ha sortit aquest llibre, original del nostre bon amic Joaquim Cabeza, el qual en el seu moment ens féu ofrena d'un exemplar per a la biblioteca.

El volum, en la seva primera part, presenta els textos dels parlaments pronunciats durant la vetllada d'Òmnium Cultural i la segona part és un resum cronològic dels cursos que Miquel Coll i Alentorn va professar, especialment en èpoques difícils i d'una forma abnegada i, no cal dir-ho, eficient. També inclou les excursions de fi de curs, cloenda que es feia cada any en algun lloc d'interès de les terres catalanes, així com en aquelles properes que en el seu temps tingueren la mateixa història.

Miquel Coll i Alentorn es mereixia aquest testimoni d'agraïment i creiem que molt més, si ens aturem a pensar la seva aportació per a fer patriotes i per a fer-nos entendre que la llengua és un patrimoni a què mai no hem de renunciar. Considerem un encert la iniciativa de l'autor de deixar-ne constància i celebrem que la UDC patrocinés l'edició.

M. M.

ENTRE EL MONTSENY I LA CERDANYA

Joan M. Vives i Teixidó, Ed. Montblanc-Martín. Guies del Centre Excursionista de Catalunya. Barcelona 1991.

L'esport de la bicicleta tot terreny, la popular BTT, guanya adeptes cada dia que passa. I el Centre no podia ser insensible als molts esportistes, muntanyencs de cor, que la fan servir per a recórrer la nostra terra. Per això ha estat editada aquesta guia, escrita pel nostre consoci Joan M. Vives, entusiasta d'aquest mitjà de fer camí, que amb un estil planer i suficientment explicatiu ens proposa la manera de seguir 35 itineraris que recorren diversos indrets de Catalunya compresos entre la serralada del Montseny i la Cerdanya. Itineraris que van des de les passejades més fàcils fins als recorreguts amb més dificultat, sense arribar mai, però, a empreses difícils, i que, com diu l'autor, estan destinats a fer-nos gaudir de les muntanyes, dels paisatges i també dels nostres monuments.

Per a una propera edició, caldria, potser, fer una mica més llegibles els esquemes gràfics que acompanyen cada itinerari.

J. M. S. A.

POR LA RETUERTA DE PINA Guía de Naturaleza

Javier Blasco Zumeta, Ed. Prames, S.A., Saragossa 1991.

Amb un recorregut pel savinar de la Retuerta, una zona poc extensa dels Monegros on encara perduren restes dels extensos boscos de savines que antigament cobrien aquest territori, l'autor ens presenta en poques pàgines, un centenar, un compendi de coneixements que podrem adquirir tot observant al llarg de l'itinerari descrit el que la natura ens ofereix. Una mica de geologia, de flora, de fauna, des dels rèptils fins als mamífers passant pels ocells, que aquesta zona dels Monegros, de la mà de Javier Blasco, ens ensenya.

Un exemple a seguir i que mostra el bon fer de Prames, l'editorial patrocinada per la Federación Aragonesa de la Montaña.

J. M. S. A.

CICLISMO DE MONTAÑA. BURGOS

Luis Markina i Roberto Alzaga. Sua Edizioak. Bilbao 1992.

La «província» de Burgos té suficients belleses que faran atractiva més d'una visita a qui agradi conèixer terres noves i de molt diverses característiques, acompanyades moltes vegades d'interessants ruïnes històriques i monumentals conjunts arquitectònics. En aquesta guia d'excursions amb bicicleta tot terreny, els autors, en 14 itineraris de dificultat variada i molt ben explicats, ens faran conèixer des de les verdes valls del nord de la província als pelats ermots, de les muntanyes de la Sierra de la Demanda a les planures cerealistes, i també la muntanya mitjana burgalesa, com són les serres de La Tesla, Las Mamblas, Pancorvo, etc. I així, amb paraules dels mateixos autors, tot pedalejant per una infinitat de camins, pistes, corriols, carrerades o antigues calçades, descobrirem insòlits paratges.

J. M. S. A.

muntanyencs!

DESCOMPTES ESPECIALS TOT EL MES DE JUNY. TENDES CANADENQUES I D'ALTA MUNTANYA, CANTIMPLORES, CARMANYOLES I BATERIES CÀMPING, SACS DE CÀMPING: ASSORTIT DE COLORS I PREUS

MATERIAL TÈCNIC ESPECIAL DE SEDA NATURAL:
SAC INTERIOR, MITJONS, GUANTS I PASSAMUNTANYES

FOGONETS
MÍNIM ESPAI, MÍNIM PES

TENDES GORE-TEX,
SACS LLEUGERS, ANORACS I PANTALONS GORE-TEX, MENJAR BIOFILALITZAT, PURIFICADORS D'AIGUA

PREUS D'OFERTA

- BOTES I PEUS DE GAT
- PIOLETS, GRAMPONS
- CORDES, CINTES, ETC.
- MATERIAL D'ESCALADA
- MOTXILLES

CAMPAMÀ ESPORTS

Urgell, 95, bis - 08011 Barcelona - Tel. 453 50 01

ADRENALINE

SPORTS

Felip II, 191
(Metro línia V Congrès - línia IV Maragall)
08027 BARCELONA
Tel. 408 34 33

1a. OFERTA MATERIAL

BOTES MITJA I ALTA MUNTANYA
MOD. ALPINE BLAU = **7.000 ptes.**

CORDA: 9 x 50 = 9.600 ptes.
10,5 x 50 = 12.950 ptes.
10,5 x 60 = 15.400 ptes.

ARNÉS + PEUS DE GAT = 10.000 ptes.

10 CINTES EXPRÉS COMPLETES
(20 MOSQUETONS COLOR = **11.990** ptes.)

GATS BIG-BANG = **5.500 ptes.**

LLOGUER MATERIAL PER A DESCENS DE CANYONS
(NEOPRENS, BIDONS, ARNESES, ETC.)

LLOGUER I MUNTATGE ROCODROMOS

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA
Club Alpí Català

SECCIÓ DE MUNTANYA
Paradis, 10, pral. - Telèfon (93) 315 23 11 - 08002 Barcelona

XXXIV RAL·LI D'ALTA MUNTANYA

Perdiguero

Gourgs Blancs

Vall d'Estós

4-5 juliol '92

MES DE 70 ANYS AL
VOSTRE SERVEI

sanjust sports

DE SEMPRE PER
LA CULTURA I
L'ESPORT

Canuda, 6
Tel. (93) 302 36 95
Fax. (93) 412 52 76
08002 BARCELONA

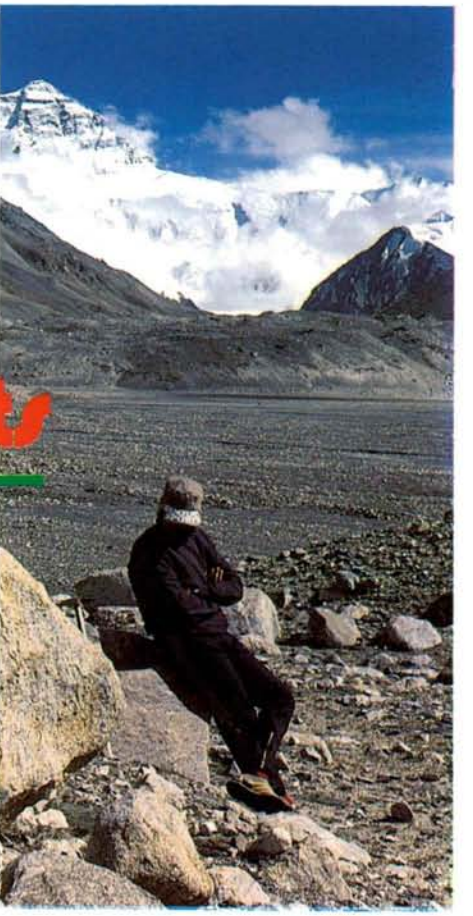

ESPORTS

LLUCH

Hipólito Lázaro, 34
(Metro Joanic)
Telèfon 219 14 16
08025 Barcelona

ESQUÍ
ESCALADA
ALTA MUNTANYA
EXCURSIONISME

EL VOSTRE ESPECIALISTA
EN
ALPINISME

QUI CONEIX BÉ ACONSELLA BÉ

CASA MORENS

A LA MILLOR ZONA DE LA VALL DE BENASQUE

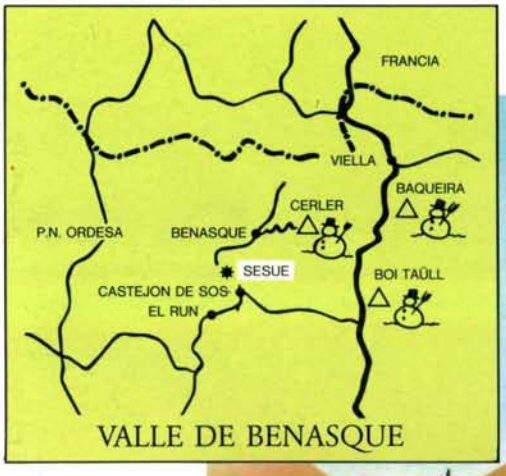

SESUE

Apartaments de 2 i 3 dormitoris, tots amb vistes a la vall. Zona comunitaria ajardinada i piscina. Garatge opcional.

- Façanes mixtes: pedra natural i arrebossades.
- Fusteria de pi als finestrons.
- Vidres "Climalit".
- Terres de gres de 1a. qualitat.
- Alicatats de 1a. qualitat.
- Aillament entre les cases i tancament exterior.
- Canonades de P.V.C.
- Llar de foc.

PREU APROX. 5.856.300 ptas
AMB FINANCIACIÓ OPTATIVA

ES UNA PROMOCIÓ DE:

PROMOCIONES INMOBILIARIAS
GEYCO

Av. El Ral, 9
Tel. (974) 55 34 92 - Fax (974) 55 34 98
22466 Castejón de Sos (Huesca)